

—Людзьмі звацца!
Аляксей Купален

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

18

ВЕРАСНЯ
1992 г.
№ 38 (3656)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«ТОВАРИЩИ НЕ ПОНИМАЮТ...»

Валеры ПАЛСЦЮК: «Справа адукацыі ў любой, нават самай рынкавай краіне — гэта справа ў першую чаргу дзяржавы».

Старонка 5

СВЕТЛЫ ДАРАГІ МАКСІМ...

Зянон ПАЗНЯК: «Мне даўно хацелася пабыць на магіле Максіма Багдановіча ў Ялце... Крым для мяне адухоўлены Максімам. Памятаецца: «там мы зліём з ёй погляды свае...» Гэта з Мілавіцай. І калі б я ні глядзеў на гэтую зорку — памятаю пра Багдановіча. А тут — цэлая краіна, дзе можна хадзіць пехатой...»

Старонкі 8—9

ПЕРАЖЫВАЦЬ ЗА КУЛЬТУРУ— ЗНАЧЫЦЬ ПЕРАЖЫВАЦЬ ЗА СВОЙ НАРОД

Іспанскія згадкі Пятра ДУДАРЭНКІ.

Старонкі 10—11

УСЁ ПРА ТОЕ Ж...

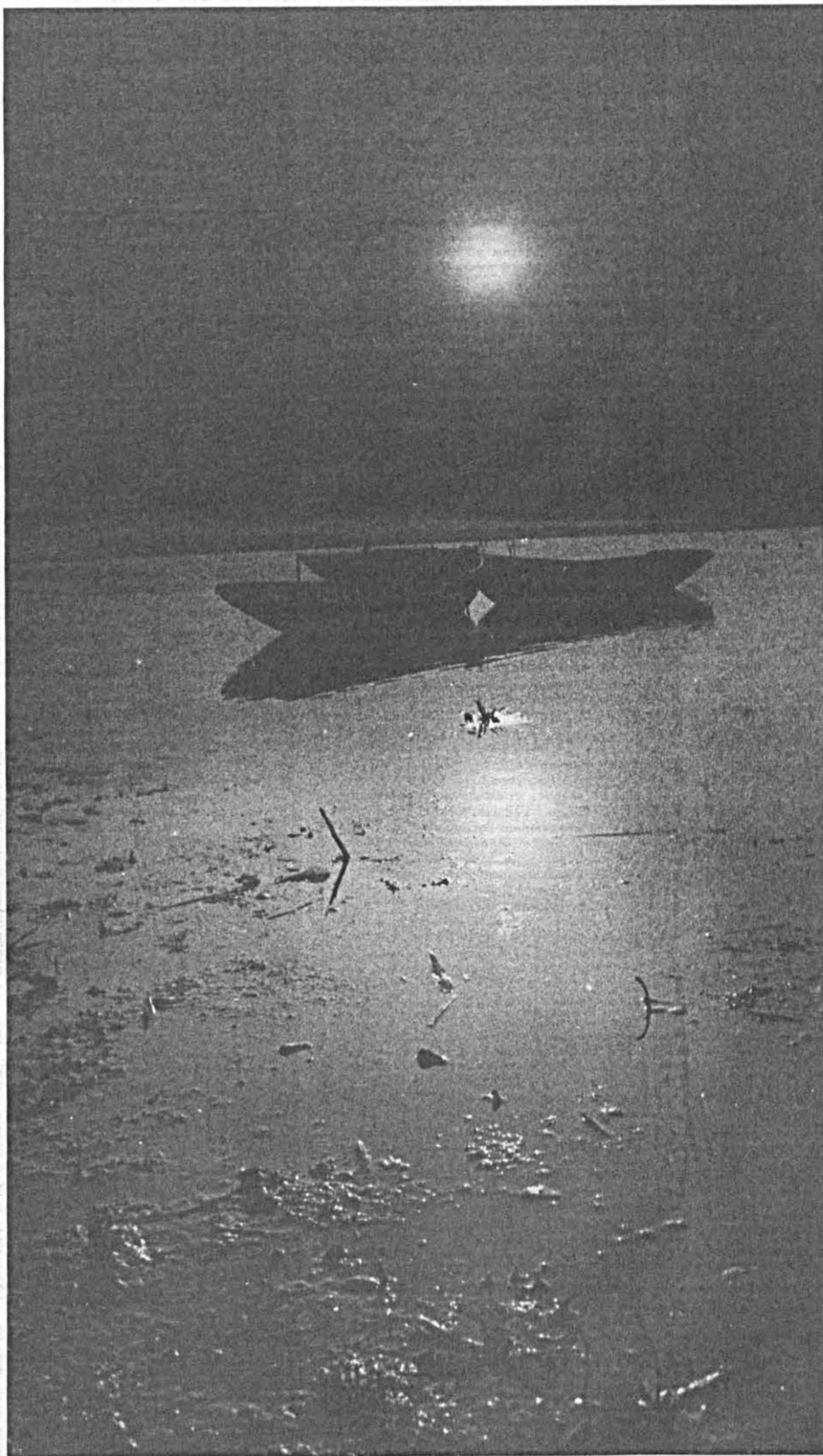
З пісьменніцкага дзённіка Барыса СА-
ЧАНКІ.

Старонкі 14—15

ВЯРНИЦЕ НАРАБАВАНАЕ!

Вячаслаў ПІЛІПЧЫК: «Сёння горад Няс-
віж не можа сабраць музей, а наша ба-
гацце, заробленае нашымі продкамі, це-
шыць людзей у Маскве ці Санкт-Пецяр-
бурзе».

Старонка 16

Вераснёўскі спакой.

Фота Аляксея МАЦЮША.

Кола Дзён

Па нашых назіраннях, з пачаткам асенняга палітычнага сезону рэзка пачала ўзрастаць папулярнасць дэмакратычнай апазіцыі, БНФ «Адраджэнне». Добра, што ў нас ёсць моцная, актыўная апазіцыя... Аднак тыдзень завяршыўся актывізацыяй іншага полюсу апазіцыйных сіл: у чацвер, 17 верасня на пляч Незалежнасці, гэтае атрышча БНФ, сабраліся партыі і суполкі неакамуністычнай накіраванасці. Нашага назіральніка ўразіла, што падобныя ідэі ну ніяк не пасобіла выказаць па-беларуску. Выдае, што гэта дзве ў прыцыпе несумяшчальныя рэчы неакамунізм і беларуская мова...

Дарэчы, апошняга заканамернасць характэрна і для Савета Міністраў рэспублікі, які, відаць, асцерагаецца, што па-беларуску не зможа прафесійна працаваць. Паводле выказванняў прэм'ер-міністра В. Кебіча на пасяджэнні Прэзідыума Савета Міністраў, Саўміна яшчэ замінаюць працаваць і законы...

8 ВЕРАСНЯ

У Крамлі міністры абароны Расіі і Летувы падпісалі шэраг дамоў аб вывадзе расійскіх войскаў з тэрыторыі Летувіскай рэспублікі. Зацверджаны графік вываду войскаў, які разлічаны да 31 жніўня 1993 года. Тым часам у Сморгоні фармуецца першы беларускі пагранатрад дзеля пільнавання мяжы з Летувай. Што можа пагражаць Беларусі з тэрыторыі аб'язброенай рэспублікі?

9 ВЕРАСНЯ

Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Злучаных Штатаў Амерыкі ў Беларусі Дэвід Х. Суорц уручыў доверчыя граматы Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевічу. Афіцыйную прамову пасол казаў па-беларуску.

Мэгілеў наведала дэлегацыя прафсаюзаў ізраільскага горада Пятахікава. Падпісаны дагавор з абласным саветам аб'яднання прафсаюзаў аб абследаванні і лячэнні дзяцей з вобласці ў Ізраілі.

10 ВЕРАСНЯ

Адбылося пасяджэнне Савета Бяспекі Рэспублікі Беларусь, на якім абмяркоўвалася падрыхтоўка ваеннай дактрыны краіны. Вырашана распрацаваць у хуткім часе графік дэманстрацыі і вывазу ў Расію ядзерных аб'ектаў, якія ёй належаць. Аб гэтым паведаміла перадача «Радыёфакт».

Прайшла тэрэтычная канферэнцыя амерыканскіх палітолагаў і Беларускага народнага фронту па праблемах стварэння блока дэмакратычных партый падчас выбараў. Надалей мяркуецца супольна абмеркаваць праблему свабоды прэсы.

11 ВЕРАСНЯ

Адбылося пасяджэнне сойма БНФ «Адраджэнне», на якім абмяркоўвалася падрыхтоўка апазіцыі да сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь.

Адбылося пасяджэнне ініцыятыўнай групы па падрыхтоўцы ўсебеларускага рэфэрэндуму.

У Беларусі з неафіцыйнымі візітамі знаходзіліся былы прэм'ер-міністр дзяржавы Ізраіль І. Шамір, які наведаў свой родны гарадок Ружаны Брэсцкай вобласці, дзе жыў да дваццаці год. Раней, як вядома, у Беларусь, на сваю радзіму ў Валожынскі раён, прыязджаў цяперашні міністр замежных спраў Ізраіля Ш. Перэс.

12 ВЕРАСНЯ

Адбылося пасяджэнне Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, на якім паміж іншага абмяркоўваўся праект Закона «Аб парадку выезду з Рэспублікі Беларусь і ўезду ў Рэспубліку Беларусь грамадзян Рэспублікі Беларусь». Паводле распрацаванай канцэпцыі пашпарта грамадзяніна Рэспублікі Беларусь, гэты дакумент будзе асноўным пасведчаннем асобы грамадзяніна на тэрыторыі рэспублікі, і гэтаксама служыць асноўным дакументам пры выездзе за мяжу.

На гэтым жа пасяджэнні выступіў Старшыня Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь В. Кебіч. Прэм'ер-міністр заявіў, што галоўнай задачай ўрада на сённяшні дзень ён лічыць барацьбу з карупцыяй у структурах улады і злучынасцю ўвогуле. В. Кебіч моцна крытыкаваў міністра ўнутраных спраў рэспублікі У. Ягорава.

14 ВЕРАСНЯ

Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіч паехаў з афіцыйным візітам у Федэратыўную Рэспубліку Германіі. Падчас яго побыту ў ФРГ праведзены шэраг сустрэч і палітычных кансультацый з кіраўніцтвам нямецкай дзяржавы па пытаннях узаема-супрацоўніцтва дзвюх краін у галінах навукі, культуры, адукацыі і іншых сферах. Абмяркоўвалася магчымасць адкрыцця ў ФРГ Пасольства Рэспублікі Беларусь. С. Шушкевіч у часе візіту прыняў таксама ўдзел у міжнародным кангрэсе «Еўропа і свет у пераломны момант», дзе выступіў з дакладам па праблемах развіцця нашай рэспублікі.

15 ВЕРАСНЯ

Старшыня Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь В. Кебіч накіраваўся з урадавым візітам у Рэспубліку Казахстан дзеля падпісання між-урадавых пагадненняў. Меркавалася падпісаць каля дзесяці дакументаў, у іх ліку пагадненні па тарыфах, павятравым транспарце, закупцы збыткіны (келя двух мільёнаў тон).

16 ВЕРАСНЯ

Па другім канале рэспубліканскага радыё пачалася трансляцыя радыёпраграмы «Крыніца», што працуе ў эфіры з 8-й да 9-й гадзіны. «Крыніца» мае трансфармацыю ў другую нацыянальную радыёпраграму. Калектыў праграмы з большага складзены з журналістаў маладзёжнай рэдакцыі Беларускага радыё.

У КРАЮ ТЫМ, ШТО СЭРЦУ МІЛЫ

На Стаўбцоўшчыне прайшло Рэспубліканскае свята паэзіі «Коласавы мясіны», прысвечанае 110-годдзю з дня нараджэння народнага песняра

«Мой родны кут, як ты мне мілы!.. Забыць цябе не маю сілы!» — у пазамінулюю нядзелю гэтыя незабытыя словы, якімі пачынаецца неўміручая паэма Якуба Коласа «Новая зямля», часта абуджалі маляўнічыя мясіны радзімы песняра — Стаўбцоўшчыну. Гучалі, пакладзеныя на мелодыю кампазітарам Ігарам Лучанком, клікалі туды, дзе нарадзіўся класік нацыянальнай літаратуры, дзе вытокі яго пэні.

Гэтыя словы прысутнічалі, бадай, і ў думках кожнага ўдзельніка свята. Не маглі не прысутнічаць. Бо нельга быць сапраўдным беларусам, не захапляючыся «Новай зямлёй» і «Сымонам-музыкай», не перачытваючы «Рыбакову хату», «Дрыгву», «На ростанях». Такі ён — свет Я. Коласа. Неабсяжны і вабны, адкрыты і вечно загадкавы, таямнічы. Спасцігаць яго — значыць, пастаянна, штораз адкрываць для сябе нешта новае, дагэтуль не заўважанае.

Свята неадарма атрымала назву «Коласавы мясіны». Яго ўдзельнікі і госці мелі шчаслівую магчымасць прайсціся паміж тымі сцэнкамі песняра і яго герояў, найперш тых, што жывуць і будуць жыць вечно на старонках энцыклапедыі жыцця беларусаў — «Новай зямлі».

Спачатку — Акіначыцы. Колішні засценак, а цяпер ускараіна Стаўбцоў. Тут бацька паэта служыў лесніком у князя Радзівіла. Аб тагачасным побыце сям'і Міцкевічаў нагадвае іхняя сядзіба, якая захавалася тайной, якой была і 110 гадоў назад. Пра гэта расказваюць і матэрыялы філіяла Літаратурнага музея Я. Коласа. Адсюль, з Акіначыц, пачынаецца так званы «Шлях Коласа» — дарога, аздобленая драўлянымі скульптурамі. Яны адлюстроўваюць пэўныя моманты жыцця і творчасці песняра, найперш — вытокі.

Пра вытокі паэзіі Я. Коласа, пра яго знітанасць са стаўбцоўскай зямлёй гавораць ля хаты, у якой нарадзіўся ён, унук дзядзькі Юзіка Юрась Міцкевіч, Уладзімір Карызна, Алесь Рыбак...

Людна, весела ў Акіначыцах. Тут, непадалёку ад філіяла музея, выступаюць вядомыя самадзейныя калектывы Міншчыны, гучаць народныя песні, у тым ліку і тыя, якія любіў Я. Колас. У вялікі гурт запрашаюць гасцей танцоры.

Пасля Акіначыц Міцкевічы жылі на так званай Мікалаеўшчынскай лясной заставе — ля дарогі са Сверхня ў Мікалаеўшчыну, пасля ў Сухоншчыне,

Выступае Іван ШАМЯКІН.

або Ластку, а потым — у Альбучі...

Зараз тут таксама філіял музея песняра. Тут усё, «як раней было». Хіба што адно засмучае — пад невялікім мастком няма рачулікі. А раней жа... «Цякла тут з лесу невялічка травой заросшая крынічка, абодва берагі каторай лязняк, ракітнік абступалі...» Няма крынічкі, ды ёсць хата, дзе жылі Міцкевічы, засталя дубы, якія памяталі Кастуся. Жыве паміж пра песняра. Жыве і жыць будзе. Словы ўдзячнасці яму, аднаму з пачынальнікаў беларускай літаратуры, выказваюць Мікола Мятліцкі і Генрых Далідовіч.

Багатая экспазіцыя ў філіяле Літаратурнага музея Я. Коласа ў Смольні — гэта ўжо ля Мікалаеўшчыны. Не меней за экспазіцыю можа расказаць і старая хата. Менавіта ў ёй упершыню сустрапіся Я. Колас і Я. Купала, два выдатныя адраджэнцы зямлі беларускай, два волаты нацыянальнай літаратуры. Вершы, прысвечаныя песняру, чытаюць тут Сымон Белы і Уладзімір Пецюкевіч.

Нарэшце — Мікалаеўшчына. Ля школы, пабудаванай Я. Коласам на ўласныя сродкі, яго бюст. Кветкі да яго ускладаюць Ніл Гілевіч і старшыня Мінскага аблвыканкома Альфонс Цішкевіч. Слова пра песняра гаворыць дырэктар Літаратурнага музея Я. Коласа Зінаіда Камароўская, вершы чытаюць вучаніца Мікалаеўшчынскай сярэдняй школы Люда Міткевіч, ураджэнца Мікалаеўшчыны Алесь Камароўскі, Уладзімір Снарнікін.

Госці кіруюцца ва ўрочышча Бярвянец. Тут, ля славытых

Коласавых дубоў, адбываецца ўрачыстае адкрыццё свята. Да прысутных звяртаецца Н. Гілевіч. «Якуб Колас, — гаворыць ён, — з'ява ў духоўным развіцці беларускага народа — незвычайная, непаўторная, неабсяжная. Вялікі мастак-мысліцель, ён адначасова стаў і сапраўдным настаўнікам нацыі. Так распрадзілася сама гісторыя...» Разважаючы аб творчасці песняра, прамоўца нагадвае, што Я. Колас быў першым, хто абхапіў сваёй душой увесь духоўны свет беларуса. Я. Колас — глыба, з якой бацьчыца мудрасць вякоў, мудрасць і вопыт народа.

Адзін за адным падыходзяць да мікрафона прамоўцы: старшыня Мінскага аблвыканкома А. Цішкевіч, Пятрусь Манька, Мікола Аўрамчыч, Сяргей Законнікаў, Іван Шамякін, Вольга Іпатава, Сяргей Грахоўскі, Анатоль Вярцінскі, Уладзімір Паўлаў, Уладзімір Нянклёў, Барыс Сачанка, Генадзь Тумаш, Яўген Хвалеі...

Гучаць пранікнёныя словы пра жыццё і творчасць песняра, вершы, прысвечаныя яму...

А свята доўжыцца. Сваё майстэрства паказваюць народны ансамбль танца «Радасць» з Брэста, Воранаўскі народны ансамбль народнай музыкі «Лявонь», Бабрускі ансамбль танца, фальклёрны ансамбль з Рэспублікі МарыЭЛ... Завяршаюць канцэрт сумесным выступленнем лепшыя калектывы Стаўбцоўшчыны. Па наваколлі плывуць гукі песні пра Нёман — раку, якая давала натхненне Я. Коласу, раку — якую ён гэтак любіў.

НАШ КАР.

Самыя ўдзячныя слухачы.

Ля студыі ў Смольні. Фота А. САСІНОЎСКАГА.

«ЛіМ» - 93

Ідзе другі месяц падпісной «кампаніі». Сёлета яна адбываецца ва ўмовах няпэўнасці і бязладдзя, якія ў нас называюцца «рынкам». Тым не менш, надыходзіць час канчаткова вырашыць, як скарыстаць адшкадавання на падпіску грошы.

Дарагія чытачы-лімаўцы! Верым у вашу ааданасць і нязменную прыязнасць да нашай з вамі газеты.

Спадзяёмся таксама і на тое, што шэрагі падпісчыкаў «ЛіМа» папоўняць тыя, хто толькі пачынае ўсведамляць сябе грамадзянінам незалежнай Беларусі, цікавіцца яе багатай гісторыяй і самабытнай культурай, хто шукае сябе

на няпростых шляхах нашага духоўнага Адраджэння.

Нагадваем, кошт паўгадавой падпіскі на «ЛіМ» — усяго 60 рублёў (на месяц — 10, на тры месяцы — 30 рублёў). Індэкс ранейшы — 63856.

Вельмі засмучаны тым, што сёння пазбаўлены магчымасці выпісаць «ЛіМ» нашыя чытачы ў блізкім і далёкім замежжы. Здарылася так не па віне рэдакцыі. Хочацца верыць, што гэтая недарэчнасць будзе выпраўлена і падпісачца на беларускі штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» можна будзе ў любым кутку свету.

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў

АКУЛІН Эдуард Аляксандравіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1963 годзе ў вёсцы Вялікія Нямкі Веткаўскага раёна. Скончыў Гомельскі ўніверсітэт. Загадчык Філіяла Літаратурнага музея Максіма Багдановіча ў Мінску.

Літаратурную працу пачаў у 1979 годзе.

Аўтар кнігі паэзіі «Пяшчота ліўня!» (1990), творы змешчаны ў калектыўных зборніках «Малодыя галасы», «І надзея, і лёс, і ўспамін», «Лагодны промень раўніцы».

БАГДАНАВА Галіна Барысаўна. Пэраік. Нарадзілася ў 1961 годзе ў горадзе Крычаў. Скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1983). Рэдактар па народнаму мастацтву часопіса «Мастацтва».

Літаратурную працу пачала ў 1988 годзе.

Аўтар кнігі прозы «Папяровыя замкі» (1990), «Чалавек без адраса» (1991).

КАРОБІНА Святлана Тарасаўна. Паэтка. Нарадзілася ў 1938 годзе ў вёсцы Сенніца Мінскага раёна.

Літаратурную працу пачала ў 1967 годзе.

Аўтар кнігі паэзіі «Колер добра» (1978), «Арабескі восені зялёнай» (1990).

МАЦВЕЕНКА Уладзімір Іванавіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1928 годзе ў Мінску. Скончыў Мінскае медыцынскае вучылішча (1956). Зубны тэхнік-артадонт Мінскай абласной паліклінікі.

Літаратурную працу пачаў у 1973 годзе.

Аўтар кнігі «Цвіце верас» (1987), «Заранка» (1988), «Лені без аптэкі» (1987), «Асцюкі за каўняром» (1989), «Загадкі Зайкі-загадкі» (1990)...

СТАНКЕВІЧ Юры (Георгій) Васільевіч. Пэраік. Нарадзіўся ў 1945 годзе ў горадзе Барысаў. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1969). Літсупрацоўнік часопіса «Малодосць».

Літаратурную працу пачаў у 1981 годзе.

Аўтар кнігі прозы «Луп» (1989), апаўданню ў калектыўным зборніку «Перад маімі вачыма».

Да сустрэчы, Крапівенскае поле

Фэстываль беларускай песні пад Оршай ужо мае сваю гісторыю, якая пачалася два гады таму. Тады, у 1990 годзе, сябры аршанскай суполкі «Повязь» усталівалі крыж на месцы, дзе ў 1514 годзе войска гетмана Астрожскага перамагло маскоўскія палкі. Тады ж аршанскі бард Андрэй Мельнікаў напісаў сваю песню — «Да 475 угодкаў Аршанскай бітвы».

На месцы Аршанскае бітвы — ралля, Засмечана рэчка Крапіўна, дзе вораг тануў. Па беразе рэчкі — дачы мясцовых зямлян, Аб бойні тае з іх ніхто і ніколі не чуў.

Забутыя рыцары тыя, што перамаглі, Краіна зняверыла ў годнасць, магутнасць сваю. Адзінае — чорныя птушкі на гэтай зямлі Адзіныя песні аб вечным адзінстве плячю...

Праз год журналіст Юры Копцік, студэнт Аляксей Шутаў і спявак Андрэй Мельнікаў здолелі знайсці людзей, якія пазбылі некалькі палатак, транспарт і сціплую ўзмацняльную апаратуру і далі абвештаваць у друку аб правядзенні фэстываля, які і адбыўся роўна год таму. Здавалася б, яму наканавана лёс чарговага «сэйшна»: ля вогнішча збяруцца барды і іхнія сябры, да ранку будуць спевы, гарбата і крупнік, а потым усё забудзецца. Але так не адбылося.

У ноч з 5 на 6 верасня на полі ля вёскі Гацькаўшчына зноў прайшоў фэстываль беларускіх бардаў, які захаваў сваю назву — «Аршанская бітва». Не ўсе з запрошаных здолелі прыехаць, не ўсе з прысутных былі запрошаны, але атмасферу свята гэта не псавала. Яго чакалі — аб гэтым сведчылі растаўленыя вакол будучага вогнішча шматлікія палаткі, у якіх размяшчаліся людзі ўзростаў з Гомеля, Оршы, Мінска, Вільні, Магілёва, Ваўнавыска, Віцебска і бог ведае адкуль яшчэ. Яго чакалі і мясцовыя жыхары: старэйшае пакаленне — каб паслухаць выканаўцаў, малодшае — каб патанчыць у перапынках паміж славамі. Яго чакала нават міліцыя — таксама сведчанне папулярнасці — якая засталася без працы, нягледзячы на процэму прададзенага піва і спевы Віктара Шалкевіча з пахвалай налібоцкай

самагонцы. Фэст атрымаўся. Былі спевы да ранку, быў нечакана ўрачысты рытуал прыняцця прысягі, які тут адбыўся на два дні раней, чым у Мінску, былі танцы пад магнітафон і скокі пад дуду вакол вогнішча. Са сцэны спяваць мог кожны — падзелу на майстроў і пачаткоўцаў не існавала.

Свята пад Оршай робіцца папулярным і гэта не дзіўна. Тут магчыма пачуць спевакоў, якія вызначаюць стан аўтарскай песні ў Беларусі, такіх, як Лера Сом, Андрэй Мельнікаў, Віктар Шалкевіч, і тут жа атрымае магчымаць выступіць нікому невядомы выканаўца. Менавіта тут шмат для каго ўпершыню прагучалі імяны Святлана Мядзведзевай і Ігара Мухіна. Толькі тут кожны ладзіць сваё свята сам, як віцебскі клуб «Хорс», які аднаўляе прыёмы валодання старажытнай зброяй ці «Выбраецкая шыхта» з Мінска, сабраўшы ў свой карагод дзесяткі гледачоў. Фэстываль мае свой твар і таму можна быць пэўным: тыя, хто павяваў пад Оршай сёлета, прыбудуць сюды на наступны год. Да сустрэчы, Крапівенскае поле!

У. ПАНАДА.

Прысяга на месцы слаўтай бітвы.

НЕ ПАВІННА БЫЦЬ ПРЫВІЛЕЯВАНАЙ КАНФЕСІІ

Апошнім часам у друку часта з'яўляюцца матэрыялы пра пазацаркоўную дзейнасць служкаў рэлігіі. То яны асвятляюць школу ў Гомелі, то праводзяць некуды дзяцей, то асвятляюць беларускае пасольства ў Варшаве. Нельга не заўважыць ва ўсім гэтым яўную тэндэнцыю клерыкалаў заняць як бы афіцыйнае становішча ў дзяржаўнай іерархіі. Вось выпуск у вайскавай вучэльні: і тут папы. Ну, з Расеяй усё ясна — у яе традыцыйны ўварайскі лозунг — «самоадержавіе, православіе, народноста», апошнія два прама квітнююць. Але Рэспубліка Беларусь — свецкая дзяржава, а рэлігія — справа прыватная. Тады нашошта шануюны Станіслаў Шушкевіч бяра з сабою ў Польшчу Філарэта? І ўзяў ён

яго не як дэпутата, а менавіта як першаіерарха «Беларускай» праваслаўнай царквы.

Мне зусім не хочацца, каб у нас была якая-небудзь дзяржаўная рэлігія ці прывілеяваная канфесія.

Каталікія і сяндзы маюць багаты вопыт супрацьуродавае дзейнасці ў суседняй Польшчы. Мабыць, не ў апошнюю чаргу гэтай фронда забяспечыла Каролю Вайтылу пасады св. Пятра, Мяркуючы па друку, яны і ў нас спрабуюць займацца звычайнай сабе дзейнасцю, выходзячы за межы змагання з д'яблам. Спробы клерыкалаў прысвоіць сабе права свабоды сумлення небяспечныя для гра-

мадзянскай супольнасці, а саму царкву штурхаюць на грэх збытаць богава і кесарава.

Між тым сама царква яшчэ зусім не ачысцілася ад граху калабарачынізму з бязбожнымі сіламі, а без пакаяння няма даравання. Лічу, што афіцыйныя ўлады мусяць рашуча пацвердзіць прынцып аддзялення дзяржавы і рэлігіі, недапушчэння рэлігіі ў дзяржаўныя структуры. Свабода сумлення мусяць быць пакінута кожнаму грамадзяніну, яна непарушная.

Рэлігія мусяць заставацца ў святыхнях.

Мікола БУСЕЛ.

Светлагорскі р-н, г. Дуброва.

Беларушчына на фэсце ў Каралёўцы

У старажытным Каралёўцы (Калінінград) 22 і 23 жніўня адбыўся Міжнародны фальклорны фэст мастацтваў саюза баптыіскіх гарадоў «Кірмаш народнай творчасці». Былі запрошаны фальклорныя калектывы з Даніі, Нарвегіі, Нідэрландаў, Латвіі, Летувы, Эстоніі, Нямеччыны, Польшчы, Швецыі і іншых краін. Беларусь на фэсце прадставілі два фальклорныя аўтэнтчныя гурты з Менска — «Дзянніца» і «Ліцвіны». Яны былі запрошаны Таварыствам беларускай культуры «Каралевец» (кіраўнік Ігар Шаховіч). Былі й мясцовыя беларусы — калектыв з сяла Гусева.

Раніцай 22 жніўня ўсе ўдзельнікі фэсту сабраліся на адным з пляцаў горада і рушылі па праспекце на мясцовы стадыён. Беларускую дэлегацыю ў нацыянальных строях і пад бел-чырвона-белым сцягам ачольваў гурт «Дзянніца». На працягу ўсяго шэсця людзі апладысментамі і воклічамі «Жыве Беларусь!» віталі беларускую дэлегацыю. Па ўсім было відаць, што беларусаў ва Усходняй Прусіі жыве багата, бо такія песні, як «Туман ярам», «Цячэ вада ў ярок» лёгка падхопліваліся. Танец «Кракавяк» разам з «Дзянніцай» танчылі ўдзельнікі аднаго з польскіх калектываў, а «падыспанчык лёгенькі танчык» танчыла цэлая група прадстаўнікоў Расіі. Да «Ка-

рапэта» падключыліся нямецкія дзяўчаты, а немцы запрасілі ўжо нашых дзяўчат на свой нямецкі танец. Беларускую ж польку танчылі ўсе і паўсюдна.

На стадыёне для кожнай дэлегацыі была прадстаўлена асобная пляцоўка-падворак, дзе ішоў гандаль нацыянальнымі вырабамі, гучалі песні, танчыліся танцы. Народны майстар Вера Селівончык пляла паясы, мясцовае таварыства беларусаў прадавала беларускія кніжкі, якія перадала ім арганізацыя «Выбраецкая шыхта». Тут жа працавала «Вясёлая патэльня», дзе гатаваліся беларускія дранікі, напоі з траў, нацыянальнае печыва.

Слухачоў і гледачоў было багата, сярод іх увесь час чу-

лася беларуская гаворка. Да кожнага падворка падыходзіла спецыяльная камісія, якая адбірала фальклорныя нумары для будучага гала-канцэрта.

Падчас падрыхтоўкі да гала-канцэрта высветлілася прыкрая рэч — аркестр агучвання ўрачыстага парадку не ведаў аніводнае беларускае мелодыі, і арганізатары фэсту памкнуліся паставіць беларусаў у расейскую дэлегацыю. Пасля цвёрдага «не» беларускай дэлегацыі, яе гімнам з дапамогай акардэаніста «Дзянніцы» Язэпа і музыкаў-беларусаў з аркестра стала «Лявоніха».

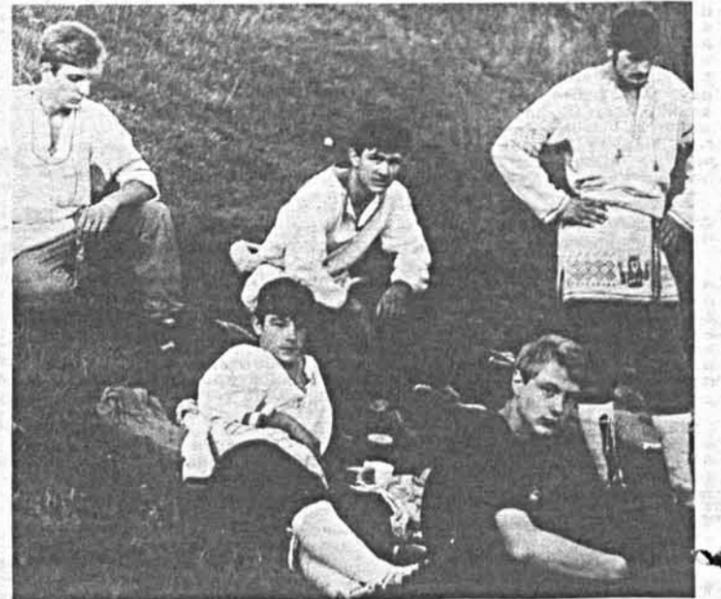
Падчас беларускіх спеваў на гала-канцэрте на трыбуне ўзвіўся бел-чырвона-белы сцяг, і многія слухачы стоячы развіталіся з нашымі артыстамі.

Па заканчэнні канцэрта прадстаўнікам ад кожнай дэлегацыі было запалена вогнішча дружбы.

Андрэй ВАШКЕВІЧ.
Выбраецкая
Інфармацыйная служба.

Свята адкрываюць Юрась Копцік і Андрэй Мельнікаў.

Хлопцы з клуба «Хорс». Фота У. ПАНАДЫ.

У МАІ ў МІНСКУ прайшла канферэнцыя Таварыства беларускай мовы — «Беларуская мова і нацыянальна-дзяржаўны суверэнітэт Рэспублікі Беларусь». Не трэба тлумачыць, наколькі гэта тэма надзвычайная ва ўмовах дэклараванай незалежнасці. Я не буду аналізаваць ход канферэнцыі. Гэтыя нататкі — хутчэй працяг размовы, пачатай на ёй.

Што да канферэнцыі — многія пачкалі яе з адчуваннем, што ТБМ не стала арганізацыяй, якая актыўна змагаецца за годнае месца беларускай мовы на сваёй зямлі, а часам адыгрывае ролю буфера паміж інтэлігенцыяй і ўладамі. Характэрным з'яўляецца тое, што ТБМ мала займаецца пытаннямі беларускай школы. Між тым у Заходняй Беларусі падчас польскай акупацыі вельмі плён-

тэрыялаў, фільмаў, дыяфільмаў, гуказапісаў і г.д.

Беларусь мае магутную паліграфічную базу, існуе картаграфічная фабрыка. Але ў суверэнай рэспубліцы не выпускаюцца сшыткі, дзе было б напісана па-беларуску слова «Сшытак», усе надпісы ідуць па-руску. Апошні фант можа здацца дробным, затое ён паказальны — яснава выяўляюцца адносіны дзяржавы да беларускага слова.

3. Апошнімі гадамі стала зразумелым, што вучыць дзяцей па існуючых падручніках — немагчыма: надта многа там камуністычнай ідэалогіі і звычайнай хлусні. Міністэрствам народнай адукацыі створаны часовы творчы калектыў, які займаецца напісаннем канцэпцыі нацыянальнай школы. Пад гэтую канцэпцыю павінны быць напісаны падручнікі, праграмы. Што ж зроблена за паўтара года? «Настаўніцкая газета» апублікавала праекты канцэпцыі. Першае ўражанне ад працягнутага канцэпцыйнага іста-рычнага і моўнага адукацыі не дае падстаў для аптымізму: зноў робіцца рэ-

Есць пільная неабходнасць у выданні беларускага дзіцяча-юнацкага часопіса навукова-папулярнага і тэхнічнага напрамку (накштат «Тэхнікі моладзежы», «Юнаго техника», «Моделиста-конструктора»).

Усе гэтыя пытанні паўсталі даўно, але вырашаюцца так, як мокрае гарыць. Між тым справа адукацыі ў любой, нават самай рынкавай краіне — гэта справа ў першую чаргу дзяржавы. І ёсць канкрэтныя людзі, якія адказваюць за пэўныя напрамкі адукацыйнай палітыкі. Калі яны не спраўляюцца са сваімі абавязкамі, то, відавочна, трэба ставіць пытанне аб персанальнай адказнасці за вынікі дзейнасці. Ніколі не забуду, як у 1987 годзе я хадзіў па школах і ўпраўленнях адукацыі з марнай надзеяй аддаць сына ў беларускі клас, а ў адказ чуў толькі абразы, накштат той, якую

ляк ты па нацыянальнасці. Гэтыя пытанні хай вырашаюць у спрэчках абыякавалі: у іх шмат на гэта часу ў святы і ў будні, за гэта яны грошы пакуль што атрымоўваюць. А яго вялікасць час робіць сваю справу. Ён, як кажучы ў народзе, усё паставіць на кругі свае.

Безумоўна, добра, што палякі маюць цяпер магчымасць вучыць дзяцей у польскіх класах і школах. Уражвае мяне іншае: чаму тое, што для беларускіх школ і класаў робіцца і не зроблена на працягу апошніх 5—6 гадоў, для польскіх класаў аказалася магчымым зрабіць практычна за год (у тым ліку выдаць падручнікі, якіх у нас наогул не існавала)? Ці гэта зноў нехта лічыць, што беларус можа «пераспаць у сваёй хаце пад лаўкай», а на лаўцы зноў разлягвацца «старэйшыя браты», цяпер ужо два: быў з усходу, а цяпер будзе і з захаду?

У сувязі з гэтым вельмі непакойць тое, як інтэнсіўна праводзіцца апалічванне беларуска-католікаў ксяндзамі, якія прыехалі з Польшчы. Калі б яны дбалі пра тое, каб лепей данесці хрыстова вучэнне да людзей, то ў першую чаргу вывучылі б мову, на якой размаўляюць парафіяне. Вядома, што з 2-х мільёнаў беларускіх католікаў «палякаў» недзе 400 тысяч, астатнія — беларусы. Дык чаму служба вядзецца ўсюды па-польску і толькі, як выключэнне, па-беларуску? Відаць, для новых місіянераў не настолькі істотна, каб хрысціянскія ісціны дайшлі да свядомасці людзей. Характэрным з'яўляецца тое, што ў касцёлах для аб'яў выкарыстоўваецца «великий и могучий русский язык», бо па-польску паства, пэўна, не разумее, а да беларускай мовы місіянеры з захаду адносяцца так, як адносіліся да яе мясцовыя камуністы.

Гадоў праз 10—20, калі маладое пакаленне беларуска-католікаў будзе ўзгадавана ў польскім духу, і паўстане пытанне далучэння «крэсаў усходніх» да Польшчы. І тады ўжо будзе позна што-небудзь вырашаць парламенту і ўраду, бо пайдзе брат на брата. Як казаў Купала, «каб людзі тутэйшыя, толькі адзін сын дзячка ў царкве, а другі — сын касцельнага арганіста».

Цяпер ёсць час і магчымасці, каб папярэдзіць будучыя забурэнні. Але для гэтага трэба, каб урад і Вярхоўны Савет усвядомілі, што іх задача не толькі рашаць задачы сённяшняга дня, але і забяспечыць нармальнае жыццё народу Беларусі ў будучым.

Відаць, урадам гэта не ўсведамляецца, і гэта ілюструецца адносінамі да беларускай мовы. Год таму, як В. Кебіч сарваў апладысментаў другога з'езда ТБМ, паабяцаўшы з восені пачаць гаварыць па-беларуску. Восень ужо і другая восень, а В. Кебіч не думае трымаць сваё слова. Чаго тады вартае слова прэм'ера? А ці не даваў ён падобных слоў у адносінах да эканомікі, сацыяльнай сферы?

А падчас візіту ў Польшчу В. Кебіч імкнуўся гаварыць па-польску. Як адносіцца прэм'ер да мовы свайго народа, так будучы адносіцца яго падначаленыя. Які пастух, такая і чарада — які прэм'ер, такі і ўрад. Хто чытае «Народную газету», пэўна, заўважыў, што афіцыйныя дакументы Вярхоўнага Савета, падпісаныя С. Шушкевічам, друкуюцца па-беларуску, а ўрадавыя дакументы, падпісаныя В. Кебічам, у асноўным па-руску.

Мне расказвалі і пра тое, як для высокапастаўленага дэпутата Вярхоўнага Савета рабіўся тэзісны пераклад на рускую мову прамой яго калегі, сказаных па-беларуску. Відавочна, «товарищи не понимают» мовы народа, якім кіруюць.

Тое, што менавіта «товарищи» пераселі на ключавыя пасады, у мяне няма сумнення. Яны ніколі не зразумеюць, што ёсць інтарэсы Беларусаў, народа, у рэшце рэшт асобнага чалавека, не кажучы пра лёс беларускай мовы.

Нядаўна ў «Полымі» прачытаў: «...вртанне да агульначалавечых паняццяў маралі для многіх людзей — сапраўдная катастрофа... гэтыя людзі будуць змагацца з усіх сіл супраць вяртання да прынятых ва ўсім свеце каштоўнасцей. Таму што пры гэтым яны страчаюць звычайна для іх ідэалы». Апошнія падзеі сведчаць пра гэта.

Адзіны цывілізаваны спосаб адхіліць наменклатуру ад улады — рэфэрэндум. Першы крок да яго зроблены. Ці ўдасца другі, залежыць толькі ад свядомасці людзей.

В. ЛАЛЦОК.

ЧАС І МЫ

«ТОВАРИЩИ НЕ ПОНИМАЮТ...»

на дзейнічала Таварыства беларускай школы, бо вядома: калі жыве і развіваецца школа, то будзе жыць і мова.

Сам я з'яўляюся сябрам Гарадскога бацькоўскага камітэта беларускамоўных школ і класаў г. Мінска, досыць добра ведаю бялоручыя пытанні беларускага школьніцтва, якія не вырашаюцца належным чынам на працягу апошніх 5—6 гадоў. За гэты час сябры бацькоўскага камітэта шмат чые парогі паабівалі, пабывалі і ў былога міністра народнай адукацыі, і ў новага, а воз нявырашаных праблем мала скранаўся з месца.

Між тым прайшоў той час, калі адраджэнне беларускага народа і яго дзяржаўнасці было клопатам энтузіястаў. Цяпер гэта павінна быць справай дзяржавы.

Краіны ўзнікаюць з аб'ектыўнай патрэбы стварыць на пэўнай тэрыторыі з пераважна аднародным насельніцтвам найлепшыя ўмовы для яго развіцця. Гэтыя ўмовы ствараюцца ў першую чаргу адпаведным заканадаўствам. А колькі насельніцтва з аднолькавымі традыцыямі, укладам жыцця, мовай, ментальнасцю і г.д. называецца народам, то і пераважна большасць краін — нацыянальныя дзяржавы, дзе ствараюцца аптымальныя ўмовы для развіцця кожнай асобы карэннага народа.

Безумоўна, пры гэтым у некаторай ступені абмяжоўваюцца магчымасці нацыянальных меншасцяў. Для аслаблення гэтай супрацьлегласці ствараецца заканадаўства па забеспячэнні іх правоў. Інакш быць не можа. Калі б у нас дзейнічала заканадаўства Расіі або Польшчы, то гэта стварыла б умовы для больш паспяховага развіцця рускіх, ці палякаў і стрымлівала б развіццё беларусаў, бо не ўлічвала б тых асаблівасцяў нашага народа, якія выпрацаваліся на працягу многіх стагоддзяў і існуюць не толькі ў свядомасці, але і на біялагічным узроўні. Нездарма Бог даў беларусам і сваю мову. Відаць, у нашых прыродных умовах, для нашага народа больш арганічнай і натуральнай з'яўляецца менавіта беларуская мова, а не якая суседская.

Паглядзім, што замянае беларускай мове заняць належнае месца ў школах Беларусі.

1. Цяпер у пачатковую беларускую школу ідзе многа дзяцей. Натуральна, што перад бацькамі паўстае пытанне: «Хто будзе вучыць іх як у пачатковых класах, так і ў старэйшых?» Настаўнікі праходзяць перападрыхтоўку на розных курсах пры раённых аддзелах народнай адукацыі, інстытутах удасканалення, што не можа замяніць паўнаўвартаснай педагогічнай беларускамоўнай адукацыі. Ці не парадокс, што ВДУ рэспублікі толькі летась у невялікай колькасці набралі студэнтаў на беларускія плыні педфакультэтаў? Пераважна ж большасць студэнтаў зарыентавана на рускую школу. Тамім чынам, свядома праграмаваны востры недахоп настаўнікаў, у першую чаргу прадметнікаў на бліжэйшыя 2—5 гадоў. Выйсцем магла б стаць пераарыентацыя часткі студэнтаў старэйшых курсаў на беларускую школу з тым, каб ужо ў 1993 г. зрабіць першы (пасля вайны) выпуск беларускамоўных настаўнікаў-прадметнікаў і перавод першых курсаў педагогічных факультэтаў на дзяржаўную мову. Падобны прапановы ўжо не раз былі адрасаваны ўладам, тым не менш справа не рухаецца.

2. У школах няма значнай часткі друкаванай прадукцыі для забеспячэння навучнага працэсу на беларускай мове, пачынаючы ад азбук і дзённікаў і канчаючы картамі, атласамі, падручнікамі па замежных мовах, працоўным навучанні, інфарматыцы і інш. Настаўнікі скардзяцца на востры недахоп метадычных дапаможнікаў, ілюстрацыйных ма-

веранс у бок старэйшага брата, зноў «руская мова — мова міжнацыянальных і міждзяржаўных адносін», зноў гісторыю прапаўняцца разглядаць у кантэксце гісторыі славянства (чытай «Гісторыя Расійскай імперыі»). Зараз павінна прайсці абмеркаванне гэтых канцэпцый, іх зацвярджэнне, а трэба ж яшчэ напісаць падручнікі, падрыхтаваць метадыкі і планы... Карацей, у наступным тысячагоддзі нашы ўнукі будуць мець «новыя» падручнікі. А пакуль што дзецім на ўроках гісторыі і літаратуры будзе штучна прышчэпляцца расійская ментальнасць і выхоўвацца комплекс нацыянальнай непаўнаценнасці, укладваючы ў галовы нашых дзяцей гісторыю «адной і неделимой» з усімі яе царамі, распавядаючы пра «гаротнасць» і забітасць беларуса да 1917 года і яго «шчаслівы лёс» пасля 1917 года. Між іншым, нашы суседзі, летувісы, даўно ўжо не спрачаюцца пра канцэпцыі, а вучаць сваіх дзяцей так, каб выхаваць сапраўдных грамадзян незалежнай Летувы. А нашаму ўраду пакуль што, пэўна, усё роўна, якім будзе наступнае пакаленне — грамадзянамі ці проста насельніцтвам.

4. Цяпер перад бацькамі і настаўнікамі паўсталі новыя цяжкасці. З кнігарняў практычна знікла дзіцячая літаратура на беларускай мове. Гэта быў фантычна адзіны від кніжнай прадукцыі, якому не пагражала затаварванне. Не будзем гаварыць пра тое, што значыць цінавая і прыгожая кніжка для дзіцяці. Адзначым толькі, што нашы дзеці растуць. І калі ў 1-м, 2-м класах іх моўны запас набываўся ў асноўным ад настаўнікаў, то, пачынаючы недзе з 3-га класа, крыніца папаўнення — літаратура. Што чытаюць дзеці? Прыгоды, фантастыку, навукова-папулярную літаратуру, кнігі па майстраванні. На беларускай мове такіх кніг

мне выказалі ў райана: «Для ненормальных дзяцей міністэрства строит спецшколы, пусть и для ваших построит. А так будете ходить в нормальной школу». У той самы час пачаліся працы ліній на тэлевізіі, і намеснік міністра М. Круглей казаў з экрана, што праблем з беларускай мовай у школах няма. Цяпер ён — начальнік упраўлення сярэдняй школы міністэрства, і я разумею, чаму няма беларускіх дзённікаў, сшыткаў, і ўсяго таго, пра што пісаў вышэй. Тое самае можна сказаць, бадай, і пра рэктара Мінскага педінстытута А. Караткевіча, які да той пары, пакуль летась не выцягнулі яго з дапамогай дэпутатаў ВС на сустрэчу з бацькамі і настаўнікамі, не варухнуў і пальцам, каб пачаць у сваім інстытуце падрыхтоўку настаўнікаў для беларускай школы. Не лепшыя справы з падрыхтоўкай такіх настаўнікаў у іншых ВНУ.

Між тым, тыя ж людзі і структуры могуць рабіць усё хутка. Чытаю раённую газету «Ашмянскі веснік». У артыкуле «Каму патрэбна польская мова?» напісана: «...Міністэрства асветы (Рэспублікі Беларусь) усё зрабіла для гэтага (вывучэння польскай мовы): распрацавала варыянты вучэбных планаў, згодна з якімі ў кожным класе ёсць магчымасць 1—2 урокі ў тыдзень выкладаць польскую мову. Выдадзены падручнікі, вучэбныя праграмы, метадыкі для на-

Як разумець выдавецкую палітыку двух міністэрстваў, народнай адукацыі і інфармацыі, калі параўнаць гэтыя чытанкі для 2-га класа, выдадзеныя ў 1991 годзе? «Русское слово» надрукавана накладам 242 000 асобнікаў, а «Роднае...» — у 2,5 раза меншым — 100 000.

практычна няма. Нашы дзеці па-беларуску не чытаюць — няма чаго. Іх беларуская мова ператвараецца ў трасную, бо лексіка развіваецца за кошт рускамоўнай літаратуры. Такім чынам пляжыцца тое, што было дасягнута ў першыя гады вучобы.

Выйсце, на нашу думку, у тым, каб дзяржаўнае выдавецтва «Юнацтва» (а. магчыма, і другі) тэрмінова стала выдаваць па-беларуску перакладныя кнігі Ф. Купера, Ж. Верна, Дж. Лондана, Конан Дойля, І. Бяляева, С. Лема, А. Крыцы і г.д. Няхай пераклады будуць не з арыгінала, а з рускай мовы, няхай не на зусім якасці паперы, у рэшце рэшт хай чана іх будзе такой, каб выдавецтва быў прыбытак, але трэба, каб такія кніжкі нарэшце змаглі чытаць нашы дзеці.

стаўнікаў. Настаўнікам усіх гарадскіх і сельскіх школ, выкладаючым польскую мову, на 15 працэнтаў вышэйшая аплата».

Калі ўсё зроблена, то чаму б і беларусам не ісці ў польскія класы, як гэта раіць рабіць тая ж газета, бо: «А колькі ў нас католікаў, чыя рэлігійная культура ў нашай мясцовасці спрадвеку вядзецца на польскай мове? Але вядома, вельмі многа. Католікам таксама вельмі патрэбна веданне польскай мовы ў практычным жыцці... І не патрэбна адказваць на недарэчныя пытанні: ці па-

Ведаць праўду пра пісьменнікаў...

Яшчэ год назад і падумаць было нельга, што такое магчыма — каб у сценах Вышэйшай партыйнай школы сабраліся нашы сябры з далёкага і блізкага замежжа вывучаць не якія-небудзь тонкасі палітыкі «кіруючай і накіроўваючай», а беларускую мову і літаратуру. І тым не менш гэта сталася: з 1 па 25 жніўня Міжнародная школа беларускай мовы, літаратуры і культуры (МШБ) вучыла гаварыць па-беларуску грамадзян іншых краін у будынку былой партшколы, дзе цяпер месціцца філфак БДУ. 25-га жніўня ў школе адбыўся выпуск чарговага набору слухачоў. Крыху раней, 21 жніўня, падсумоўваючы цыкл лекцый па літаратуры, культуры і гісторыі Беларусі, прайшоў сімпозіум на тэму: «Творчая спадчына Я. Купалы і Я. Коласа ў кантэксце духоўнай культуры народаў свету (да 110-га гадавіны класікаў беларускай літаратуры)». У ім прынялі ўдзел: Д. Міцкевіч — сын Януша Коласа, былы дырэктар музея Януша Коласа ў Мінску, Т. Шамякіна — дацэнт, выкладчык беларускай літаратуры БДУ; Г. Колас — літаратурны і тэатральны крытык, кіндраматург, А. Рагуля — дацэнт, выкладчык беларускай літаратуры педінстытута.

...Здавалася б, якая справа грамадзянам Аўстрыі, Швейцарыі, Германіі, Канады, ЗША, Польшчы, Югаславіі да нейкага там пісьма Якуба Коласа ў неіснуючы цяпер ЦК? Аднак жа слухаюць і слухаюць уважліва. Д. Міцкевіч апавідае пра яго гісторыю, пра мікраклімат у сям'і Коласа, пра бацькоўскія метады выхавання, пра маці — аказваецца, жонка Якуба Коласа была па сваіх перакананнях «талстоўкай» і яшчэ ў 30-ыя з асуджэннем ставілася да жорсткасцей сталінскай палітыкі. Я таксама слухаю ўважліва і задаю сабе пытанне: ці не залішне доўга мы корпамся ў сваім мінулым, перафразуючы загаловак вядомага артыкула, ці не залішне доўга плача песня наша? І пасля роздуму адказваю: не, не залішне, бо без гэтага не зразумець ім, замежнікам, хто ёсць мы, беларусы. Без ведання натхняючага прыкладу Коласа і нам, беларусам, не дабраць сілы ў сённяшнім змаганні з абьякаваццю да праблем нацыянальнай культуры. І яны, і мы павінны ведаць, што ва ўсе, нават самыя змрочныя часы былі людзі, у якіх ставала чалавечнасці, грамадзянскай мужнасці сказаць слова ў абарону інтарэсаў нацыі, у абарону роднага кута, у абарону роднай мовы.

Аднак сімпозіум не стаўся самалюбаваннем, пахвальбою перад гасцямі біяграфіямі нашых класікаў. Больш таго, як заўважыў А. Рагуля, пры ўсёй значнасці зробленага і Купалам, і Коласам, яны — наша мінулае, хоць і геніяльная, але спадчына. Мы мусім ісці наперад. А што тычыцца мастацкага ўзроўню, філасофска-эстэтычнай вартасці іх твораў, на чым А. Рагуля закэнтаваў увагу, то класікі беларускай літаратуры не стаялі ўбакі ад еўрапейскай цывілізацыі, а ішлі ў рэчышчы сучасных свету праблем, у рэчышчы пошукаў перадавых філосафаў Еўропы. Ён адзначыў праоркасць вершаў і паэм Купалы, а паэму «Сон на кургане» аднёс да прарочых, дзе прадказаны многія катаклізмы XX стагоддзя. Падкрэсліваючы трагізм беларускай, ды, зросты, і ўсёй т. зв. савецкай літаратуры 30-х гадоў, А. Рагуля параўнаў пісьменнікаў таго драматычнага перыяду з Фаўстам, што перажыў хаўрус з Мефістофелем. І ў гэтых адносінах вельмі слушнай была фраза, прамоўленая Г. Коласам. «Нам трэба даследаваць, што ў 30-я гады адбывалася з пісьменнікамі».

Сапраўды, як некалі заўважыў І. Жук, выступаючы на старонках «ЛіМа» ў дыскусіі па рамане К. Чорнага «Троцкі пакаленне», многія старонкі рамана напісаны не пісьменнікамі, а абставінамі. І ці мала такіх старонак, а то й цэлыя твораў у літаратуры 30-х? Хіба Кулгалам напісана паэма «Над ракой Арэ-

сай»? А «Адшчапенец» Коласа? А хто сапсаваў «Язэпа Крушынскага» Змітрака Вядулі? А хто не даў Крапіве дапісаць яго раман «Мядзведзічы»? Абставіны? Д'ябал?..

Т. Шамякіна выдатна паказала высокую духоўнасць, закладзеную ў асновы беларускай літаратуры яе класікамі. Аналізуючы творчасць Я. Купалы і Я. Коласа, яна прадэманстравала спрэчкую, глыбінную рэлігійнасць іх паэзіі і прозы. Так, мы са школьнай парты ведаем скептычныя, іранічныя адносіны Я. Коласа да афіцыйнай царквы, аднак нельга атайсамліваць духоўную сутнасць рэлігіі з інстытутам царквы. І зварот да Бога, і само слова Бог нярэдка сустракаюцца на старонках яго твораў, асабліва ў першай рэдакцыі паэмы «Сымон-музыка»...

Завяршыўся сімпозіум на трагічна высокай ноце — Г. Колас дзяліўся здабыткамі сваёй працы ў архівах. Яго праніклівы, артыстычна выразны голас узрушаў, гучаў як прусуд: «Купалу — паэта забілі ў 1930—31, пазней ад яго застаўся функцыянер». Слухаеш цытаты з данясенняў Чорнага на Купалу, Коласа, Паўліны Мядзёлкі на Купалу і не даеш веры, цешыш сябе спадзяваннем: гэта па прымуце, гэта пад дыктоўку...

Так, робіцца страшна, але — слухайце, нашы госці, нашы сябры, слухайце і пастаніце зразумець. НКУС зламаў ці не ўсіх... «Не ўсіх, — прырэчыць Георгій Колас. — Быў адзін, каго не змаглі зламаць — Лявон Случанін!» Адзін.. Дык ці важна пасля гэтага ведаць, выкінуўся Купала ў пралёт, альбо яго скінулі?!

Я згодны з Г. Коласам — мы мусім ведаць, што адбывалася з нашымі пісьменнікамі бо іх духоўная драма, трагедыя іх лёсу нябачнай чарнобыльскай смерцю асела і ў нашых душах. Нібы пасля вар'яцкага, страшнага сну вяртаемся мы да памяці, у цяжкіх росшуках знаходзім не проста факты сваёй гісторыі, мы знаходзім сябе, мы знаходзім сяброў. Нельга не паверыць у шчырасць слоў нямецкага літаратуразнаўцы Н. Брэдэрлоу на завяршэнне сімпозіума, у яе абяцанні папулярызаваць беларускую літаратуру ў сябе дома, у Германіі, у яе абяцанне перакладаць на нямецкую мову лепшыя творы нашых пісьменнікаў.

І якімі б ні былі матывы, акалічнасці, прычыны іх прыезду з усяго свету ў школу беларускай мовы, несумненна адно — нас зблізіла і паяднала Ідэя Адраджэння!

Павел НАВОЙЧЫК, выкладчык БДУ, кафедры беларускай мовы і літаратуры прыродазнаўчых факультэтаў.

Віншuem!

Учора споўнілася 70 гадоў Уладзіміру Калесніку. Крытыку, літаратуразнаўцу, даследчыку. Аднаму з тых нямногіх, хто і ў застоіны час годна сеяў «вечнае, добрае, разумнае» на нацыянальнай глебе. Віншuem Уладзіміра Андрэвіча з юбілеем, зычым яму моцнага здароўя, далейшых творчых поспехаў.

«Залежнасць ад вялікага свету паэзіі...»

«Зразумець душу чалавека нельга інакш, як палюбіць гэтага чалавека...»

У гэтых словах з ліста Міхася Васілька, якімі некалі Уладзімір Калеснік пачынаў свой артыкул пра гэтага далёка не самага знакамітага, а для іншага сучаснага «адраджэнца», для якога ўжо і сам Купала застаўся дзесьці там «ззаду», проста не надта ўжо цікавага паэта, мне бачыцца разгадка такой неардынарнай, такой вольна сапраўды адраджэнскай чалавечай і творчай асобы Уладзіміра Андрэвіча, той шматгадовай няспынай, такой няпроста і нялёгкай, такой самаахвярнай, самаадданай аж да самазбыцця працы гэтага чалавека, шлях якога, кажучы словамі Уладзіміра Караткевіча, «не ружамі быў усыпаны і які на гэтым шляху не страціў аніводнай з высокіх чалавечых якасцей».

Словы гэтыя сказаны Караткевічам дваццаць гадоў таму назад да пяцідзесяцігоддзя Уладзіміра Андрэвіча, але і сёння, у дні ўжо куды больш сталага ягонага юбілею, і я, каму апошнім часам пашчасціла бліжэй спазнаць яго як чалавека, ад шчырага сэрца магу паўтараць словы таго ж незабытага Уладзіміра Сямёнавіча: «Уладзімір Калеснік — адзін з лепшых людзей, з якімі даводзілася сустракацца».

Што найбольш некалі ўразіла пры першым асабістым знаёмстве ў хаце Фёдара Мі-

хайлавіча Яноўскага, як некалі раней пры першай сустрэчы з Верай Сямёнаўнай Палтаран, дык гэта тое, што я адразу адчуў — табе рады, ты цікавы і ў нечым проста патрэбны гэтаму чалавеку. А потым лёс звёў нас ужо ў камісіі па спадчыне Фёдара Міхайлавіча, гэтага аднаго з нястомных рухавікоў нашага духоўнага нацыянальнага жыцця, што адкрыла яшчэ лепш многае ў душы Уладзіміра Андрэвіча, якая спазнала столькі страт і, асмельваюся гэта сказаць, расчараванняў, але не спустошылася, не стала любіць людзей, свой народ.

Прачытана і перачытана, бадзім, усё з апублікаванага гэтым нястомным працаўніком. Вельмі ўраджаюць сваёй сумленнасцю і бескампраміснасцю ў адносінах да сваіх пэўных «пралікаў» і ўсё той жа глыбокай душэўнай прыстойнасцю і духоўнай вышынёй не такія ўжо частыя публікацыі апошніх няпростых гадоў, такія скажам, як «Ачышчэнне памяці» («Полымя», 1989, № 9), «Бард адраджэння» (да 90-годдзя з дня нараджэння У. Жылкі), «Краса і воля» (пагодле перапіскі У. Жылкі з А. Луцкевічам) на старонках «ЛіМа» ў 1990—1991 гадах.

Усё гэта, думаецца, дае мне права зноў сказаць тое, што я гаварыў да яго шасцідзесяцігоддзя, калі мы асабіста былі яшчэ незнаёмыя: «З гэтым чалавекам адчуваеш сябе ва ўсім — і ў малым, і ў вялікім — не як

больш надзейна». Бо ў ім захаваўся ўсё тое, без чаго немажліва, асабліва ў нашы сённяшнія горнія дні ўсеагульнага адчужэння, нармальнага атмасфера ў літаратурным жыцці. Не прытупілася ўсё тая ж выключная сумленнасць, ва ўсім і той сапраўдны, нямушаны высокі патрыятызм, засведчаны яшчэ ў гады вайны ды і ўсяго далейшага жыцця, шчыра адданасць свайму народу, яго рэальнай няпростай гісторыі, вялікая пашана да зусім не беднай, вартай самай высокай гаворкі пры самай сумленнай ацэнцы нашае культуры, літаратуры.

Эрудыцыя гэтага нястомнага даследчыка свайго пэўнага паэта нашае культуры проста ашаламляе. Аж не верыцца, што яго першыя публікацыі некалькі дзесяткаў гадоў таму назад былі абвінавачаны — да таго ж чалавекам не менш эрудыцыі і выключнай чуйнасці да слова — не менш, чым у антыгістарызме ягоных «гістарычных экскурсаў», у тым, што ў яго ўсяго толькі на першы погляд «як бы прысутнічае навуковы падыход».

Ну што ж, і сам наш юбіляр прызнаваўся некалі, што ён «пакутліва змагаўся супраць спакусліва лёгкай схаластыкі і схематызму», ён не збаяўся і ў нашы дні «з прыкрасцю» прызнацца, што ў яго (далёка не самай горшай і ў яго творчым набытку і ўвогуле ў нашым літаратуразнаўстве) кнізе «Ветразі Адзісея» Антон Луцкевіч, маштаб асобы якога стаў толькі цяпер нам вядо-

«ЦІ ТАК ПІШУ Я?», альбо Пахвала жанру

Гумар стаў заняткам непрыстыжным, як бы не вартым высокага звання літаратара. Час ад часу ў газеты прыходзяць па-майстэрску адшліфаваныя, але псеўданімамі падпісаныя сатырычныя творы. Дасціпнікі-зласліўцы, якія шчодрой жменняй рассыпаюць вакол эпіграмы ды мянушкі на калег і калянак па яру, тым больш не прагнуць шырокай вядомасці: задавальняюцца кулуарнай славай. Адзін «Вожык» можна супроцьстаіць згубнаму працэсу карозіі гумару, нястомна прыцягваючы новых аўтараў ды стымулюючы іх маральна і матэрыяльна. Есць сур'ёзнае апасенне, што беларускі гумар, трапіўшы на задворкі грамадскай свядомасці, зыздзеца гэтак жа паспяхова... ну, як, скажам, беларуская драматургія. Ды калі ў апошняй ёсць на тое «аб'ектыўныя прычыны» з імёнамі і прозвішчамі, то бедны гумар і вінаватых не знойдзе. Застаецца толькі

падумаць смешную эпітафію на ўласную магільную пліту.

Вось на такой сумнай ноце пачынаю я нататкі пра кнігу літаратурных пародый Георгія Юрчанкі «Негабляваная пегасня» — кнігу ва ўсіх адносінах не новую. Для чытачоў — бо выдана тры гады таму, для аўтара — бо з'яўляецца выбраным з «ўсяго лепшага, што створана парадыйстам». Жанр пародый зацікавіў мяне вольна: па сутнасці, гэта адзіны від крытыкі, які пісьменнікі яшчэ пераносяць. Крытыка ж неспрэчная — не каментатарства і не апалагетыка — даўно выклікае ў іх, нават у самых, здавалася б, памярковых, трывалую алергію. Таму і пішуць у нас пра сталых і прызнаных зусім як пра нябожчыкаў — ці добра, ці нічога.

Нават Г. Юрчанка не адступіў ад гэтага няпісанага правіла. «Ахвяра» для сваіх пародыйных твораў ён выбірае згодна табелю аб рангах. Калі і тра-

піў хто з мэтраў, то па той прастай прычыне, што тады ён быў яшчэ малады. Паколькі творы не датаваны, то правільнасць сваёй высновы я правярыць, на жаль, не магу. Дый хай яна застаецца, як кажуць, на маім сумленні.

А зараз давайце паглядзім, як вядомы парадыйст высмейвае тыя ці іншыя асаблівасці манеры і стылю паэты і празаікаў. Івана Пташнікава я пазнала б і ў тым выпадку, калі б не было пазначана яго прозвішча. У пародый — тая ж гушчыня мясцовага — лагойскага — слова, тая ж стыхія апісальнасці, самакаштоўная сама па сабе і выразна «пташнікаўска». Калі ж у нечых творах няма такой адметнасці, Г. Юрчанка скарыстоўвае сюжэтныя павароты, улюбёныя слоўкі і выразы і многае іншае.

А паглядзіце, як хораша «прачытаецца» рамантычна-ўзнёслы стыль Івана Грамовіча: «Так, воблакі А яшчэ авечкі. Воблакі і авечкі. Ці знайсці

Мне даўно хацелася пабываць на магіле Максіма Багдановіча ў Ялце. Не скажу, каб мяне туды цягнула, але добра б было пахадзіць па тых мясцінах, дзе крочыў ён, паўзірацца на тых горы і прадметы, што, як адлюстраванне, засталіся ў юнацкай вечнай яго душы. Я ж веру, што і на тых прадметах і бера-

гах засталіся сляды яго позірку і адбіткі духу. Крым для мяне адухоўлены Максімам. Памятаецца: «там мы зліём з ёй пагляды свае...» Гэта з Мілавіцай. І калі б я ні глядзеў на гэтую зорку — памятаю Багдановіча. А тут — цэлая краіна, дзе можна пахадзіць пехатой...

Зянон ПАЗНЯК

СВЕТЛЫ, ДАРАГІ МАКСІМ...

Тралейбус з Сімферополя пад'ехаў да ўзбярэжжа, калі ўжо цягнула, на вяршынях гор грувасціліся цёмныя хмары, крапаў дождж. Само сабой думалася пра Багдановіча. Часам успыхвалі сполахі і неахвотна грывеў гром. Адна з тых прыродных сітуацый, якія я назваў для сябе «жывыя хоку», ці яшчэ зручней — «фатаграфіі». Вядома ж, я запісаў гэтую «фатаграфію»:

Бліснула маланка
І асвятліла Тваё аблічча —
Вобраз у майёй галаве.

Пайшоў спорны дожджык, зашапацеў па лісцях слявы, па іліцы сасны, па жоўтых кветках духмянага дроку. Нешта восенскае нагадаў мне гэты вечаровы стан у цёмным маўклівым тралейбусе. Пад шоргат шын і дажджу — душэўны спакой. Як даўно такое было. Рэдкія пасажыры задуманна маўчалі, глядзячы ў вакно, пэўна, як і я, паглыбленыя ў свае ўяўленні. Усплыла даўніна, гадоў дзесяць назад, восень у родным доме. Дождж сячэ ў сцены, як і сёння тут на дарозе. Чытаю Багдановіча адзін у цішыні да болю ў вачах — прычэмак нападзе. Голле груш пагойдываецца за вакном. Тады я занатаваў той стан для сябе, стан Максіма — гэта калі свет бачыш быццам не сам, а вачыма Багдановіча. Памятаю добра:

Сляпы дождж
ў вакно бесканечна ліе.
Вечарэе, знікаюць абрысы,
Зліваюцца кроплі на шиле.
Лісце жоўтай фасолі
на тычках дрыжыць.
Стыне ў шэрай імгле.
Кроні глухнучы ў шэпце дажджу.
Нехта міма прайшоў ля вакна
І расце, быццам ценя на вадзе.
Чую, наўні на вежы касцельнай
ляніва клінцаць.
Адрываю пагляд ад радыоў.
Вые вецер жалобна ў лютах
І гучыць, як малітва, у душы
верш аб тым,
Як паэт паміраў
у краіне
ля бухты...

Горад набліжаўся з падножжа гор, з нізіны яркімі агнямі ў чарнаце. Заўтра я ўбачу гэтую «бухту», але найперш схаджу на магілу паэта.

Могілка

Беларуса можна спаткаць усюды. Так здарылася і тут. На могілках мы пайшлі ўчатырох: спадарыня Валянціна Аксак, Уладзя Арлоў, іхні сыноч дзевяці гадоў і я. Мне здалася, што мы ці не паўдня блукалі з букетамі кветак каля могілак, шукаючы тых могільні. Ніхто толкам нічога не ведаў. Усе казалі: «дзе-то здесь», ці «дзе-то там». Уладзя пачаў быў ужо касаваць на гэтых «непомнящих» і «незнающих», асабліва калі мы даведаліся, што яны мясцовыя жыхары і «я Ялце с детства».

Зрэшты, нічога дзіўнага тут няма. Традыцыйны культуры жывуць і перадаюцца там, дзе існуе пастаяннае насельніцтва. Прышлае насельніцтва не мае каранёў ні ў гісторыі горада, ні ў мясцовасці. Утвараецца культурны вакуум, дзе плодзяцца хімеры і спажывецтва, утвараецца разарваны сацыум, атамізаванае грамадства. Асабліва калі ўлічыць, што ў Ялту прыехалі ў асноўным савецкія расейцы, якія прынеслі з сабой своеасаблівую мігранцкую псіхалогію «саўка». Такі тып людзей настроены на спажыванне, а не на ўкараненне ў мясцовы грунт. Як правіла ён не цікавіцца, не прымае, адваргае новую зямлю гэтак жа ўпарта, як лёгка пакінуў сваю. Зака-

намерна, што, пражыўшы жыццё, ён не ведае, што робіцца на суседняй вуліцы, не кажучы ўжо пра мову, ці гісторыю мясцовых людзей. Зрэшты, камуністы аблегчылі сабе «неудобства», насільна выселіўшы татароў, што складалі некалі больш за 70 працэнтаў насельніцтва Крыма. Пазней, ходзячы па старым татарскім Гурзуфе, я быў уражаны мноствам п'яных і аднатыпнасцю фізіялогіяў. Тут жа, на крывой вулачцы, і ўбачана было «жывое хоку»:

У татарскай санлі
Сядзіць Іван,
п'яны ў бялю.
Ніводнага татарына.

Іншая карціна. Пакінуты горад Чуфут-Кале. Мярзота запусцення, зарослыя вуліцы, сыплюцца сцены. Маўзалеі дачкі хана Тахтамыша Джаныке-Ханум. 1437 г. Спісаны, спаскуджаны. «Вася» і «Вова». Зарослы лебядой, закінуты смеццем. І натоўп турыстаў. Фатаграфуюцца. На фатаграфіі маўзалеі: Разрабаваны расейцамі.

За плату
аглядаюць нашчадкі
Брыдоту продкаў.

Зрэшты, не такія простыя гэтыя ўражанні для мяне, беларуса. Згадваецца далёкая, сівая наша Літва — Вялікае Княства. У гэтым я пераканаўся ў Бахчысарай, бясформенным, запусчаным, занэнджаным мястэчку — некалі татарскай сталіцы. Ідзе гандаль. Абыякавы гандаль чужой гісторыяй. Распрадажа. «П'ют вино из черепа врага». Але тут... Тут злавесна ільсніцца зброя і сентыментальны мармур ханскі плача вадой. Я добра, да глыбіні істоты запомніў гэта:

Толькі жорсткі,
чулівы Усход
Мог прыдумаць
слязы фантан.

Задуманна гляджу
на крывы ятаган.
Ручка зашмальцавана.

Нарэшце мы знайшлі могількі без дапамогі «мясцовых» жыхароў. Могількі даволі вялікія, размешчаны на схіле гары, зарослыя дрэвамі і кустамі. З хваляваннем мы спускаліся па шырокіх бетонных прыступках да магілы Багдановіча. Мы ўбачылі яе здалёку за велічэзнай чорнай глыбай граніту. У белага абгародцы сціплы светлы цэментовы помнік без крыжа з пяціканцовай зоркай (О, Матка Боска!), з сінімі валожкамі і словамі з верша. Прызнаюся, стараўся схваць ад сяброў душэўнае трыванне, што міжволі знутры пачало ахопліваць маю істоту. Шум у верхавінах дрэў і магільнае маўчанне над Максімам. Пуста, бязлюдна. І раптам... «мяў, мяў», — данеслася энзу. Прыгожы чорны каток з белага пыскай ласкава цёрся аб нагу, мурлыкаў без перастанку і даверліва пазіраў у вочы. «Адкуль ты ўзяўся, каток? — здзіўлена ўсклікнуў я, — з-пад зямлі выйшаў, ці што?» Мы ўсе былі ўзрушаны. «Качі-каці-каці», — паклікаў Уладзя, — і каток пабег да яго лашчыцца. Здзіўленню Уладзі не было мяжы. «Гэта ж трэба, — рускі кот, а па-беларуску разумее — «каці-каці», — паўтарыў ён, — звычайна рускія каты на «каці-каці» нават не рэагуюць, сам пераканаўся». Пагаварыўшы гэтак яшчэ трохі пра кацячую лінгвістыку, я спытаў: «А ты ўпэўнены, што гэта кот?» Уладзя змоўк. «А гэта, во, якраз і ёсць Максім, — сказаў я, — душа яго з'явілася ў вобразе катка». «Ты лічыш, што гэта фантом?» — асцярожна пацікавіўся Уладзя. «Гэта Максім», — маркотна ўздыхнуў я, а Уладзя неяк дзіўна-падазраю, мне здалася нават з засярагой паглядзеў на мяне. Але я быў сур'ёзны, як на сесіі Вярхоўнага Савета. Даруй мне, Максім, ты ж таксама любіў пакартаваць.

Як бы там ні было, але мілы рухавы

каток нас вельмі ўсцешыў. Нам сапраўды хацелася б убачыць тут сувязь з Максімам. А хіба ж не? Дык будзем жа цаніць непрыкметныя, маленькія радасці. І я занатаваў сабе гэтую «фатаграфію»:

Пад дрэвамі,
дзе ценя халодных надмагілляў,
Каток ласкава падышоў
І замурылкаў ля нагі.

З дарожкі магілу Багдановіча часткова закрывае гранітны помнік-глыба. Але становіцца можна хораша паправіць. Для гэтага на магіле Багдановіча трэба паставіць высокі, да 4,5—5 м вышыні, крыж з белага каменю. На могільках тут няма выцягнутых гатычных канструкцый. Вакол цёмныя помнікі-глыбы, тумбы, паралелепіпеды, цёмная зямля і цёмная зеляніна. Белы высокі крыж стане галоўнай светлай плямай і кампазіцыйным цэнтрам усёй гэтай часткі могілак. Ніякая іншая форма і цёмны «маштаб» не знішчыць такога кампазіцыйнага акцэнта, хоць бы тут панастаўлялі аўтамабіляці ці паравозаў.

Я падзяліўся разважанымі з Уладзем. «Ты лічыш, што Багдановіч павінен заставацца тут?» — спытаў ён мяне. Справа ў тым, што, як кажучы чыноўнікі, «ёсць пытаньне». Адны лічаць, што магілы Багдановіча ў Ялце рушыць нельга; іншыя — што рэшткі паэта трэба перавезці і пахаваць на Беларусі, бо і сам паэт пра гэта пісаў («там хоць у гліне, хоць у брудзе, там, пад зямлёй, найдуць мае слабыя грудзі сабе спайкой»). Прыхільнікі такога рашэння лічаць, што кепска, калі магіла вялікага паэта знаходзіцца далёка за мяжой Беларусі, куды ў хуткім часе невядома павянец крыж стане можна будзе спецыяльна (а мо і ўвогуле) прыехаць. Пахаванне паэта на чужыне — гэта выпадковаць яго лёсу, мяркуюць яны. Магіла ў Крыме — гэта забыццё.

Сур'ёзныя аргументы. Але Уладзя Арлоў перакананы, што магілу Багдановіча кранаць нельга. Гэта прывядзе да разбурэння шчымымі легенды трагічнага лёсу Максіма Багдановіча, выкліка псіхалагічнае пераасэнсаванне яго паэтычнай асобы, яго твораў, творчасці. Наша культура больш страціць, чым прыдбае ад такой акцыі. Нарэшце, гэта і не надта па-хрысціянску — варушыць яго косці, якія ўжо зрасліся з той зямлёй, дзе знайшоў ён апошні прытулак. Хораша ж пахавалі людзі Максіма, пабожаму.

Тут больш тонкае разважанне, якое абымае глыбінныя, псіхалагічныя, маральныя пласты культуры. Усё будзе залежаць ад таго, ці выздаравее, ці ўстане Беларусь. Магіла Багдановіча ў Ялце становіцца Палесцінай адроджаных душ, Меккай, куды імкнуцца нашы сэрцы, каб убачыць і адчуць. Што станецца, калі зробяць з яе «разрытую магілу», калі зробяць яе пустой? Іншая жа магіла ў Багдановіча няма. Як няма больш дамоў, дзе ён жыў пры жыцці.

Добра, калі б у Ялце былі людзі (каб стварылася якое беларускае таварыства), якія б назіралі і даглядалі магілу. Так было б спакойней. Беларусы ў Ялце ёсць. Праўда, дзе ты іх цяпер знойдзеш, як арганізуюш. Гэта ж не латышы, не эстонцы, што шануюць сваю мову і з'яць свабоду вышэй за кілбасу.

Ялта

Цікавыя назіранні на галоўных вуліцах Ялты, асабліва ўздоўж мора. Гучыць у асноўным і паўсюдна мова расейская, часам украінская, зрэдку польская (гэтая чуваць па ўсім свеце, дзе ні быў—

усюды чуў, самая мабільная нацыя), нават літоўская. Беларускай не чуваць нідзе.

Людзі з засяроджанымі тварамі паўсюдна швэндаюцца па крамах і магазінах, ніхто не ўсміхаецца і невядома чаго ім трэба. Такое ўражанне, што трэба ўсяго. Абрывікі фраз — сапраўдная экзотыка. Тут і аднака пэўнай культуры, і, як казаў адзін мой знаёмы этнограф, — «хванклёр», «Надь, а Надь — зайдем, пожрём», «Да ну — я уже пожрамши», — дзве дамы гадоў пад 50, адна ў капялюшыку.

«Танька, ты хочь на харю-то свою посмотри». «А чё, вроде смотрела». — Відаць, муж з жонкай.

Чарга ля газетнага кіёска, чалавек во сем. Прадыходзіць кабета ў белым халаце. Прадзвіжыцца з кіёска: «Ну как дела, Петровна?» «Ой, милая, заму...сь». Я, «закежны» чалавек, аж спыніўся, думаю, і што тут будзе? Анічога. Усё нармальна.

Скрозь вакханалія ўсялякай ларковай шпаны. Прадаюць то амерыканскую жуйку (з канцэрагенам), то турэцкі ласьён, то ўсялякую каляровую непатрэбшчыну. І маюць жа цярыпенне сядзець. Так жа і мышцы могуць атрафіравацца, і гемарой падскочыць. Сямтам сядзяць шарлатаны з камп'ютэрамі і інтэлектуальным выразам на твары. Вылічваюць год і дзень, калі чалавек памрэ (за плату, вядома). Да іх чарга. Бізнес на дурнях, відаць, самы выгадны. Словам, «гандаль на ўзбярэжжы», «жывое хоку»:

Цэлы дзень прадае за латном
жвальную гумку
Здаравенны балбес.
Ніхто не купляе.

На цеплаходах вісяць чырвоныя сцягі. Усюды старыя шыльды з гербам СССР, нават дошкі з фатаграфіямі «победителей соцсоревнования». У цэнтры помнік Леніну. Бронзы не шкадалі. Узвышаецца, як пьецца ў той матроскай песні, «выше пальмы». Праўда, з гэтай нагоды яго аблюбаваў галубы. Цяпер іх, пэўна, перасталі ганяць і атрымліваецца канфуз, які я, як чалавек цікаўны і цярыпімы, занатаваў у такой «фатаграфіі»:

Галуб на бронзавай лысине
Збэсціў позірк правадыра.
Ведама, жывёла.

Тут жа пад «правадыром» жабруюць пенсіянеры-камуністы. Крым — гэта амаль Савецкі Саюз, аплот камунізму. Вось бабулька з буклямі — гадоў дзевя-

У гэтай царкве адпывалі Максіма Багдановіча.

Алея, што вядзе да магілы М. Багдановіча.

носта, а можа, сто — іграе на баяне і спявае (скрыпіць) «Широка страна моя родная». Пад нагамі талерачка на міласціну. Вось іншы «товариш» з нейкай савецкай узнагародай на кашулі (ці то ордэн, ці медаль) «наярывае на двух-рядке» то «раскінулось море широко», то гімн Савецкага Саюза. прыху далей нейкі хлышч з арыстакратычна-гідлівым абліччам спявае пад гітару па-ангельску. На асфальце замест талерачкі — футляр з-пад гітары (маўляў, не жабрую — зарабляю). «По-русски пой, сука!» — зароў нейкі п'яніца, вываліўшыся з кавярні. «Арыстакрат» заспяваў па-руску. А міма, «пожрамши», ганарова фланіруе публіка «Танькаў» і «Надзь» у замежным тандэце з 14-й вуліцы ў Нью-Ёрку (самыя танныя магазіны для неграў і гарадской беднаты) з надпісамі на чорных майках «BOSS» і кідае рублі і купоны хто гімну СССР, а хто ангельскай білібардзе. Ну якраз, як у Ільфа і Пятрова. Сумнае гэта відовішча.

А некалі ж якраз тут пэўна ў самоце і цішыні хадзіў Максім Багдановіч. І я ўяўляю:

Мора за кіпарысамі,
белыя скалы.
Я тут упершыню.
Малочная цеплыня.

Гелы дом, дзе ён жыў, стаяў у самым цэнтры цяперашняга зграю на беразе мора і сапраўды «ля сіняй бухты». Дом даўно разбурылі і на яго месцы непадалёк ад набярэжнай пабудавалі гмахі санаторыя «Ялта». Гэта на рагу вуліцы Севастопальскай ля Прыморскага парку. Там, дзе стаяў дом, цяпер будынак санаторнага клуба-сталоўкі.

У Ялце мала засталася адметных старых вуліц з сучаснай старой забудовай. Вадаі, найбольш цікавая ў гэтым сэнсе вуліца Марская. Яна пачынаецца ад царквы Аляксандра Неўскага і заканчваецца на набярэжнай ля берага мора. У царкве А. Неўскага адпавалі Багдановіча. Знойдзены нават запіс у царкоўнай кнізе аб тым, што святар Віктар Багданаў з псаломшычым Розавым 15 траўня 1917 года (Багдановіч памёр 12 траўня) ажыццявілі абрад памінання і пахавалі Максіма на яліцкім «городском новом кладбище», па праваслаўным хрысціянскім звычаі. Мне здаецца, што менавіта па вуліцы Марскай праехаў чорны катафалк і пралёг апошні шлях пэста. Тут захаваліся дамы канца XIX — пач. XX ст., Багдановіч, пэўна ж, хадзіў па гэтай вуліцы. Старыя будынкі бачылі яго. Яны таксама гавораць.

Але вэрхал на набярэжжы працягваецца да поэтычнага вечара. І ўсё ж, каб што-небудзь зразаўмець, я вырашыў прыйсці сюды ноччу, калі ціха, калі размаўляюць прадметы і рэчы і марская хваля. Мне хацелася пачуць голас Багдановіча.

Месячная ноч

Чакаць цішыні прыйшлося доўга. Не сціхала вулічная гамана. Узышоў месяц. Дзівосная пара. Месяц над морам, над цэплым змрокам, мігціца вада і здаецца, што грае скрыпка... свет, як у шчымых навілах Танідзакі. Памяць нагадала даўнюю карціну:

Выйшаў да мора
у летнюю ноч.
І не магу вярнуцца.
Месяц свеціць.

Чаму месячнае святло спараджае маркоту і шчымыя захваленне? Зрэшты, каму што. За вакном яшчэ гримела лаянка (вядома ж, не на месяц). Алоўкам напісаў на газеце:

Серабрыстая ціхая ноч.
Месячны бляск
калыхаецца
у шэпаце хвалі.
Толькі гэтым п'яніцам
пад ліхтаром
Піць сваю «водку»
ды галёнаць пра Маскву.

Месяц набраў сілы, падняўся і засвяціў на падлогу, адбіваючы раму вакна. Пацішэла. Поўніца ноч. Цікаюць ходзікі. Млосная цеплыня. Чуеш, Максім...

Месяц на чужыне
Свеціць мне ў вакно.
Як далёка
да маёй Бацькаўшчыны.

Здаецца, граюць паланез. Я намагаўся ўспомніць хоку пра паланез, каб працятаць табе, і не мог. Я ўсё забыўся. Там было нешта пра травень. Здаецца, і ты быў тут у траўні. Гэта ж твой дом, праўда? Штосьці баліць у грудзях.

Пэўна, сэрца. Ты ж памятаеш гэты час, калі сочыцца мясечка з засені хмар...

Ужо цяплей на двары —
Памірае дзень вясенні.
Зноў ляжу на ложку белым.
Той жа дом і тыя ж сцены,
Тое ж неба за ванном.
Хутка ўзыйдзе месяц ясны,
Вось з'явіўся, як у казцы.
Будзь здароў, мой срэбны дружа!
Будзь здароў, мой сябра верны!
Будзь здароў, мой адзінокі!
Пасвяці на ложках мне.
Мо' не раз яшчэ убачу
Бледны твар твой у вакне.

О, пэўна. Ты яшчэ не раз яго ўбачыш. «Ты не згаснеш, ясная зараначка...» Дзіўна. Калі ты памёр, яшчэ не нарадзілася нават мая маці, а цяпер я табе бацька. Якое глупства. Што могуць значыць чые-небудзь гады перад тваёй вялікасцю!.. Як ціха на вуліцы Марскай. Толькі мае крокі. Мора з гары пад месяцам — нібы расплаўленае серабро. Бачныя, але нячутныя хвалі. Калісьці я гэта бачыў... Зноў грае скрыпка. Грай, грай па маёй Бацькаўшчыне. Вунь яна, вунь за гарамі...

Сонца чырвонае ў ліпах далёкіх
Блішчыць з-за разгалістых крон.
Патухае.
Коней табун праляцеў на начлег.
Раствараецца пыл у траве.
Летняя машына над дарогай.
Поўз зьяленае жыта крочу дамоў
І бачу,
Як барвы нябёс
адбіваюцца ў шыбах.

Раптам я пачуў шум хвалі, нібы лопнула перашкода і згукі мора ўварваліся ў істоту. Сіняя-сіняя вада з пералівамі, б'ецца ў бераг прыбой. Што за светлая краіна!.. О, любая зямля!.. Ты ж чуеш мяне, несамотная... Што за яркае сонца на белай сцяне!.. Прахалода... І заштораныя вокны. Як маркотна лунее гудок парахода, як шчымымі гуцьця. А, здаецца ж, машына. Ах, мілая машына, адвядзі мяне... ў маю старану... Сэт этуаль... ля плю бэль... і самая далёкая... О мамо... О, Ганно..., Анно... доміні...

Мілая зямля!
Мо' не прыйдзе наш зорны час,
Мо' затопчацца след,
Мой закончыцца бег,
Я пайду.
Ах, каб стаў бы я іскрай
Святога агню,
Ах, каб быў хоць былінкай
У полі.
Ах, каб стаў я ахвярай
Апошняму дню.
Ах, каб мог я ўзяць Тваё гора
На плечы...
Буду кропляй крыві
У пакутах Тваіх
Толькі б з Табой
Навечна...

Цеплыня над морам... Якая цеплыня... Толькі холадна ў ногі. Ах, я ж стаю ў вадзе. Коціцца галька. Чаму я не здзіўляюся — гэта ж Анёл Божы на небе ляціць над вадой. Як сухая трава валасы. І чаму ён такі суровы!.. Дзіўлюся, што вішневы цвет на вадзе. Хіба ж бо май? Не, гэта блікі... Цікаюць блікі... цік-цік — ходзікі... Стукае... пярсцёнкам па стале... пісар земскі...

Гарыць у грудзях.
Так млосна ў цішыні,
Хтось п'яе за сцяной
пра любоў.

Я падняў галаву. Іграла радзь. Сцергла рука, прыціснутая да стала. У пакоі было светла. Так я і праспаў галавой на стале пад месяцам. Ужо ірдзелі пад сонцам макаўкі царквы, дзе некалі адпавалі Максіма Багдановіча. Мора было абсалютна спакойнае, поўны штыль, і бледнае, як туман. Вось і «фатаграфія»:

Світае.
Далёкі нарэбел на гарызонце
Застыў у марскай цішыні.
Які спакой.

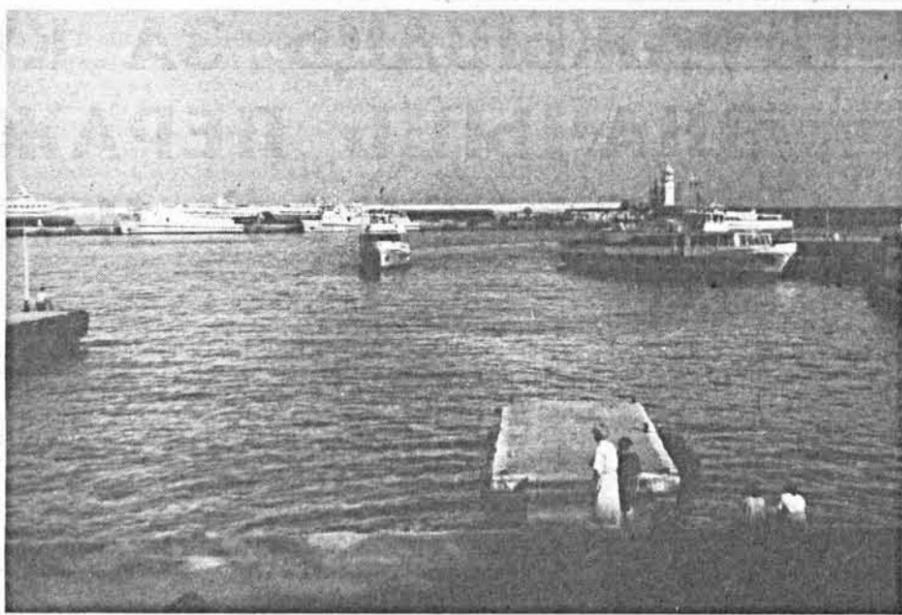
Так што нічога не атрымалася з маім начным бадзянем па чужым горадзе. Прыстойныя людзі ноччу спяць.

Арыенціры

Раненька прыйшоў узрушаны Уладзя. Памерла маці. Ён тэрмінова ад'язджаў у Наваполацк. Дзень быў цяжкі, нават прыгнечаны. Фатаграфаванне мясціны Багдановіча. Сама сабой склалася «фатаграфія» дня:

У сябра няшчасце —
маці памерла.

* Гэтая зорка... самая прыгожая... (франц.).

«Сіняя бухта».

Так выглядае вуліца «Марская»

Фота аўтара.

Штось маркотна стала мне.
Цэлы дзень маўчу.

Перад ад'ездам вырашыў яшчэ раз схадзіць на могілкі да Багдановіча. Апрашуўся ў кэсію, кугіў белых кветак і пайшоў адзін. На могілкі я прывык плядзец як даследчык. Усе могілкі ёсць помнікі гісторыі і культуры. Яны павінны захоўвацца вечна. Хочаш знаць не-знаёмы горад — схадзі на яго могілкі. Калі ўмееш пазнаваць — даведзешся шмат.

Я прыйшоў да Багдановіча ўжо вечарам, калі садзілася сонца. Падыходзіў паволі і аж сэрца стукала ў мяне ад хвалявання. Вось глыба-помнік, і за ёй... Не, спадары, не. Катка не было. Але калі б ён зноў з'явіўся, то я, аказваецца, сам гатоў быў паверыць у свой жарт. Што называецца, не жартуй святымі рэчамі, а то дурнем станеш. Каля помніка на галінцы тую вісіць бел-чырвона-белы сцяжок. На палатне пакідаюць аўтографы беларусы. Апошнімі перада мной былі студэнты філфака БДУ.

Павінен сказаць, што трапіць на старыя Яліцкія могілкі не так проста. Горад надзвычай зарослы дрэвамі, кустамі, а жыхары, як я ўжо адзначыў, кепска разбіраюцца ў гэтай чашчобе. Яшчэ цяжэй знайсці магілу Багдановіча на могілках. Таму не лічу лішнім напісаць тут кароткую дарожную арыенціроўку.

Ад кіно «Спартак», што непадалёк ад цэнтра, трэба праехаць аўтобусам № 15 да прыпынку вул. Украінская. Выйшаўшы з аўтобуса, трэба ісці адразу з правага боку ўверх па цэментовай дарожцы з прыступкамі пад шатамі кустоў. Потым праз метраў 200-250, выйшаўшы на асфальтаваную дарогу, ідзем направа і праз метраў 50-70 выходзім на развілку з невялікай пляцоўкай і аўтобусным прыпынкам насупраць. Дарога, дзе едуць аўтобусы, паварочвае налева, а нам трэба ісці направа па нешырокай, як праехаць аўтамабілю, асфальтавай дарозе паабалал дрэў і кустоў. Прыблізна праз 300-350 метраў з правага боку ўбачым нягледу шырокую браму, звараную з жалезных «вугалкоў» і прутоў. Гэта і ёсць уваход на могілкі. За брамай адразу злева ржавее ўрослая ў зямлю жалезная аўтабочка-прычэп ці то з-пад піва, ці то з-пад квасу, з надпісам — пітная вада. Бочка, глядзячы па ўсім, існуе тут спрадвечна і будзе, хутчэй за ўсё, стаяць вечно, пакуль, схваў-

шыся пад смеццем і зямлём, не ператворыцца ў архэалагічны здабытак (такі ўжо тут падыход). Таму згадваю яе як тапаграфічны арыенцір. Ад бочкі ідзем направа па асфальтавай дарожцы могілак. Праз 150 метраў мінаем ЛЭП і паварочваем трохі ўлева. Справа застаецца магутная жалезная апора ЛЭП. Трошкі прайшоўшы наперад, заўважым, што ўлева перпендыкулярна ад дарогі ідзе ўверх нешырокая дарожка, вымашчаная каменнай счэсанай брусчаткай (гэта адзіная дарожка з брусчаткай на могілках). Вось тут паварочваем направа і ідзіце ўніз па бетонных сходах алеі, высаджанай кіпарысамі. Гэта і ёсць алея да магілы Багдановіча. Спусціўшыся па ёй метраў на 100-120, справа за вялікай чорнай бісформаннай глыбай помніка з вялікай высечанай у камені чалавечай галавой убачым магілу Максіма Багдановіча.

Ад'езд

Назаўтра раніцою я ад'язджаў у Менск. Раненька, на самым світанні, падняўся на схіл гары, каб здалёку на развітанне зірнуць на «сінюю бухту». Далёка ледзь чутна хвалялася Чорнае мора. Вось бліснуў чырвоны прамень з-за вады і пурпуровае дарога пабегла па дрэбных прыроды хвалях. Нараджаўся шэдэўр прыроды, Боскія імгненні, з якіх складаецца вечнасць. Непатурнае ў паўторным. Можа, у такую раніцу ствараўся Боскі шэдэўр пазэіі. Імя яму таямніца... Максім Багдановіч...

«У краіне светлай, дзе я уміраю,
У белым доме ля сіняй бухты,
Я не самотны, я кнігу маю
З друкарні пана Марціна Кухты».

Барвовы шар усё вышэй падымалася над мяккай небаспаду, асвятляючы белы прыбой. Гэта бачыў Максім, гэта бачылі таўры і скіфы, гэтае сонца, што залочыць Ай-Петры, тую пену ля скал, тыя сінія хвалі...

З высокай гары —
мора за небакрай.
Хвалі блішчаць.
Тыя, хто застануцца жыць,
Убачаць тое самае.

ПЕРАЖЫВАЦЬ ЗА КУЛЬТУРУ — ЗНАЧЫЦЬ ПЕРАЖЫВАЦЬ ЗА СВОЙ НАРОД

Іспанскія згадкі

Пасля кожнай замежнай паездкі застаецца шмат успамінаў і перажывання прыемных. Артысты аркестра нашага роднага тэатра оперы і балета, на жаль, не могуць пахваліцца вялікай колькасцю замежных гастролі, таму Іспанія для кожнага з іх сталася адкрыццём. Нягледзячы на тое, што графік нашай гастрольнай вандроўкі быў праммерна насычаны працай, уражанніў назапасілася багата. Але ж неразважныя «охі» ды «ахі» пра закардонныя вітрыны, чысціню вуліц, утульнасць гасцініц толькі лішні раз ціснуць на балючы мазоль, нацёрты нашым нязграбным купонна-талонным жыццём. З другога боку, паспрабуй разважаць чыста пра мастацтва, музыку, калі сам на сцэне кожнай сваёй клеткай адчуваеш узаемадзейства эканамічнага ўзроўню развіцця грамадства і яго духоўных заатрабаванняў, адчуваеш розніцу паміж «там» і «тут»...

Нашы гастролі адбываліся дзякуючы фірме «Соварт», якая

супрацоўнічае з Домам Пушкіна ў Мадрыдзе, а таксама — Таварыству дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Першы канцэрт (а яны ладзіліся ў рамках музычнага цыкла «Лепшыя аркестры свету», арганізаванага Політэхнічным універсітэтам Мадрыда) праходзіў у дзень прыезду ў Sala Sinfonica de Auditorio Nacional de Musica ў Мадрыдзе. Перад невялікай рэпетыцыяй было 5—10 хвілін «на акліматызацыю» — пастаяць і абвясці позіркам вялікія прасторы гэтага архітэктурнага сучаснага чуду. Акустыка аказалася найлепшым памочнікам для поўнага гучання аркестра: пасля «ямы» роднага опернага іграўнага лёгка: думаю, не памылюся, калі скажу за ўсіх — кожны атрымліваў сапраўднае задавальненне. Не да твару саміх сябе нахвальваць, але ж уважліва адбывалася цудоўнае пераўтварэнне: і адказнасць, і творчае хваляванне, і чароўная атмасфера ў зале, — усё лепшым чы-

нам адбілася на выкананні рэпертуару — фрагментаў з опер і балетаў П. Чайкоўскага, арыў з опер Д. Вердзі (саліравалі нашы артысты Наталля Кастэнка, Наталля Руднева, Эдуард Пелагейчанка, Аркадзь Саўчанка).

Для хвалявання былі й асаблівыя прычыны: перад намі, а 20-й гады, меўся канцэрт Нацыянальнага сімфанічнага аркестра Францыі, а наш пачынаўся ў 22.30. Неверагодна, але нас сустрэла поўная зала і доўгая бурная хваля апладысмантаў! Іграць без самааддачы ў такой атмасферы было немагчыма. Тым больш, што зала зроблена ў форме амфітэатра — слухачы размешчаны не толькі ў партэры і бельэтажы, але і вакол аркестра, нават самыя аддаленыя звычайна ад сцэны групы якога аказваюцца зусім блізка да публікі, якая вельмі тонка рэагуе на музыку.

З залы адчуваўся подых шчырасці, дабрыві, людской душэнасці. Потым, калі шмат разоў

прыгадаў гэтае прыемнае для кожнага артыста адчуванне, то чамусь паралельна ўспаміналіся і ўсе іншыя адметнасці іспанскай зямлі, жыццё вуліц, і магазіны, і самі людзі. А даведаліся мы пра тамтэйшае жыццё і ад нашай пражатай, якую мы звалі Жэній. Гэта простая руская жанчына ўжо некалькі год жыве і працуе ў Мадрыдзе (вядзе курсы рускай мовы). Яе цікавыя, без рэтушы расказы зрабілі наш першы пераезд Мадрыд — Ля-Карунья (больш за 600 км!) не толькі прыемным, але і карысным у плане знаёмства з гісторыяй, традыцыямі Іспаніі, некаторымі нацыянальнымі праблемамі.

Другі канцэрт — у горадзе Ля-Карунья, што на поўначы Іспаніі, на ўзбярэжжы Атлантычнага акіяна. Доўгі пераезд, гасцініца, кароткі адпачынак, акустычная рэпетыцыя і канцэрт — здавалася, кожны хутка звыкся з такім напружаным раскладам.

НАБАЛЕЛАЕ

ТЭМА гэтага артыкула, можна сказаць, ужо зрабілася пагалоскай: лёс традыцыйнай культуры беларусаў. Але мушу зноў звярнуцца да яе, бо праблема гэтая так даўно стаіць перад нашай культурай, што ў рэшце рэшт павінна ўзнікнуць пытанне: чаму пры ўсіх, здавалася б, велізарных намаганнях культурнай грамадскай нашай рэспублікі «адродзіць», «аднавіць», «зберагчы» асноватворны пласт нацыянальнай культуры ён перажывае новыя страты, а то і проста гіне! Пытанне далёка не рытарычнае, бо адказ на яго мае, прамаўляючы нядаўна яшчэ модным рускім, «судьбоносное» значэнне для беларускай культурнай спадчыны ўвогуле.

упэўніцца, што вясковы фальклор — гэта нешта нехлямяжнае, смешнае, нешта такое, да чаго можна ставіцца іранічна, кпліва, нават пагардліва, а разважанні пра сусветны мастацкі і маральны каштоўнасці нацыянальнай спадчыны трэба паўз вуха пуская, як звычайную невядома каму патрэбную балбатню. І заўважце — да та-

інакш яны не могуць выжыць, ды й дзяржаўная культурная палітыка, сістэма адукацыі і прапаганды адладжаныя такім чынам, што ў асноўным спрыяюць (нават у цяперашні вельмі складаны час) развіццю гэтых форм мастацтва.

Што ж тычыцца мастацтва традыцыйнага, то тут становіцца зусім іншае. Законы яго існавання выяўляюцца ў трох назойніках: самаарганізацыя, самарэгуляцыя, самакіраванне. Гэта значыць, што традыцыйная культура выступае як аўтаномная падсістэма ў межах больш шырокай сістэмы сучаснай культуры ўвогуле. Пры гэтым ёй уласцівыя, з аднаго боку, сплантаннасць (самаадвольнасць), з другога — здольнасць планавача, рэгуляваць і актыўна ажыццяўляць сваю дзейнасць без пастаяннага кіраўніцтва звонку. Класічная высокамастацкая традыцыйная культура складалася ў сляянскай абшчыне і стагоддзямі захоўвалася ў ёй як натуральная, жыццёва неабходная форма кантакту людзей з прыродай і паміж сабой, як адлюстраванне грамадска-маральнага стану сельскай абшчыны, як дзейсны сродак для адчування чалавекам гармоніі жыцця і псіхалагічнага камфорту, як рэгулятар яго паводзін, усёй сферы жыццядзейнасці. Такай яна ў асноўных сваіх рысах і працягвае існаваць у сляянскім асяроддзі на Беларусі. Цудоўная жывучасць нашай нацыянальнай традыцыйнай спадчыны — прадмет «белай» зайдзрасці ўсяго дасведчанага сляянскага свету. І якім жа дзікуствам падаецца яму такое становішча, калі спадчына гэтая на нашых вачах гіне, а мы не толькі не ўратаваем яе, але і садзейнічаем такому злччыву!

Першае і галоўнае, што ўчыняюць дылетанты, бо не рэзюмуюць і не прымаюць законы існавання традыцыйнай культуры, — яны ігнаруюць яе самасць (самаарганізацыю, самарэгуляцыю, самакіраванне). Найвялікшую шкоду прыносяць тут дылетанты з афіцыйных устаноў культуры. Бачачы сэнс сваёй дзейнасці ў татальнай арганізацыі ўсіх творчых працэсаў і ў такім жа татальным кіраўніцтве імі, яны механічна пераносяць метады свайго кіравання і на традыцыйную культуру. Упарта ідучы ў чужую парафію са сваім звычайным, некампетэнтным кіраўніком, хочуць яны таго ці не, аказваюцца тут у ролі разбуральнікаў, вынішчальнікаў, згубцаў.

Узяць хаця б галіну традыцыйнай песнятворчасці беларусаў. Яе асаблівасцю з'яўляецца надзвычайнае багацце, развіццё і разгалінаванасць пласта старажытных песень — календарна-земляробчых і сямейна-абрадавых. У мностве выпадках яны неаддзельныя ад абрадаў, у час якіх і выконваюцца; яны маюць яскравыя рэгіянальныя адрозненні, нарэшце яны проста прыгожыя. Мы, беларусы, пакуль яшчэ маем такое мастацтва, якое ўжо страцілі многія іншыя народы свету, мы таксама маем унікальную гісторыка-культурную сітуацыю, калі свая мінуўшычына жывымі вачамі глядзіць у твар чалавека канца ХХ стагоддзя. Ганарыцца б гэтым! Але ў сваім нацыянальным беспамыслстве, культурным нігілізме быццам бы і не бачым духоўных каштоўнасцей, якія належыць нам жа, адмаўляем у праве самастойнага існавання той культуры, якая магла б зрабіць нам славу.

Вернемся да таго канцэрта лаўрэатаў фальклорнага фестывалю, пра які гаворка ішла ў пачатку артыкула. У канцэртах такога роду, як у кроплі вады, адбываюцца тыя разбуральныя працэсы, супраць якіх пратэстуе прафесіяналы. Механізм гэтага разбурэння такі, што аўтэнтычны фальклор вырываецца з яго натуральнага асяроддзя і пераносіцца на сцэну, прычым тут, на сцэне, шматлікія рэжысёры і арганізатары ставяцца да яго з тымі ж патрабаваннямі, што і да мастацкай самадзейнасці, г. зн. яны да мастацтва сцэнічнага. Але аўтэнтычны фальклор у корані непрыдатны да сцэны, яго ася-

« НАРОДНЫ ФАЛЬКЛОР », або Калі ж пасохнуць грушы на вярбе?

Давайце дадзім волю фантазіі і ўявім сабе на хвілінку, што кожны з нас, хто захоча, можа пайсці ў Алмазны фонд і ўзяць напракт карону рускіх цароў. Што застанеца ад гэтага шэдэўра ювелірнага мастацтва праз нейкі час — гэта мы можам уявіць сабе і без усялякай фантазіі. І ўвогуле такая думка — з шэрагу абсурдных, гэта разумее кожны. Абсурднай паддалася б і прапанова пайсці лячыць зубы да артыста апэрты або папрасіць вадзіцеля трамвая ўзяць свой транспарт у паветра. Што ні кажы, а многія з нас яшчэ са школьнай лавы носяць у сабе вобразы «пірожніка» і «сапожніка», кожны з якіх павінен займацца сваёй справай, а далейшая адукацыя і жыццёвы вопыт умацоўваюць у нас разуменне таго, што ў жыцці ўвогуле, а ў прыватнасці і ў культуры, існуе яшчэ й іерархія каштоўнасцей.

Але перш чым развіваць далей думку пра каштоўнасці нацыянальнай спадчыны, прывяду яшчэ адзін прыклад — з блізкай мне галіны музычнай культуры. Ідзе заключны канцэрт лаўрэатаў фальклорнага фестывалю. Раз-пораз на сцэне з'яўляюцца пажылыя ці старыя (бывае, гадоў за 70) жанчыны, апранутыя ў аднолькавыя так званыя народныя касцюмы, з тварамі, загрыміраванымі «пад артыстаў», г. зн. з нарўмяненымі шчокамі, нафарбаванымі вуснамі і брывам, прычым нафарбаванымі груба — увесь «макіж» відаць. Спяваюць (і спяваюць неяк вельмі строга, з за-

стыглымі тварамі) часцей за ўсё лірычную песню пра нешчаслівае каханне або мужа-п'яніцу, спяваюць доўга (бо песні гэтыя і сапраўды доўгія), так што слухачы і глядачы пачынаюць круціцца ў сваіх крэслах, губляючы цікавасць да таго, што адбываецца на сцэне. Гэтых бабуль «змязгае» са сцэны які-небудзь зухаваты маладзёжны калектыў, і ад іх наступлення ў глядача нярэдка застаецца пачуццё нейкай разгубленасці, няёмкасці, адчування, што адбылося «нешта не так» і «нешта не тое».

А пасля канцэрта адны глядачы са шчырым здзіўленнем пытаюцца: «І гэта тыя самыя шэдэўры народнай творчасці, тыя «дыяменты» і «спірліны», пра якія ўвесь час гаворыць прапаганда?». Другія са злосцю гавораць: «Навалакі гэтых баб, канцэрт толькі сапсавалі!» Незадаволеныя і арганізатары: «Няроўны канцэрт атрымаўся, колькі ні працаваў рэжысёр з вясковымі калектывамі, а яны ўсё адно на сцэне, як нежывыя».

Можна падацца дзіўным, але ўсе гэтыя людзі маюць рацыю, бо ўсе яны, кожны па-свойму, інтуітыўна адчулі адно і тое ж: у такім выглядзе фальклорнае мастацтва на сцэне паказваць не трэба. Але вы памыліліся б, паважаны чытач, калі б падумалі, што канцэрты чарговага фальклорнага фестывалю будзе іншымі. На жаль, не. І ўвогуле, калі б вы пабывалі на чатырох-пяці падобных канцэртах, вы маглі б у каторы раз

кіх сумных высноў вас можа прывесці дзейнасць менавіта тых людзей, якія па роду сваіх заняткаў мусяць абуджаць у вас зусім супрацьлеглыя пачуцці і перакананні (маю на ўвазе вялікую колькасць работнікаў культуры, якія так ці інакш прычыняюцца да культуры традыцыйнай).

Дык што, зноў можаце спытаць вы, гэтыя спецыялісты не ведаюць, што робяць? Не бачыць разбуральных для традыцыйнай культуры вынікаў сваёй дзейнасці? А, можа, свядома дыскрэдытуюць і знішчаюць яе? Абвостраная палемічнасць гэтых пытанняў можа разлаваць многіх, хто шчыра лічыць сябе абаронцам нацыянальнай культурнай спадчыны, але давайце паспрабуем усё ж яшчэ раз разабрацца ў тым, што адбываецца.

СУЧАСНАЯ культурная сітуацыя ў Беларусі адметная тым, што на нашай зямлі адначасова існуюць тры формы мастацтва: прафесійнае, аматарскае (мастацкая самадзейнасць) і традыцыйнае (яго яшчэ называюць аўтэнтычным). Кожная з гэтых форм жыве па сваіх законах, і калі мы хочам, каб усе яны існавалі і развіваліся, мы павінны ведаць гэтыя законы і — галоўнае — спрыяць умовам, пры якіх яны, законы, дзейнічалі б. У сферах прафесійнага і самадзейнага мастацтва яно так і адбываецца. Яны знаходзяцца «пад крылом» дзяржавы і кіруюцца афіцыйнымі культурнымі ўстановамі. Добра ці дрэнна — гэта іншае пытанне, але

наму аркестру ў оперным тэатры ці не дапаможную ролю... З нечый лёгкай рукі і, відаць, цяжкай галавы, апошнім часам оперны аркестр пачалі адносіць да разрады гэтых калектываў-тапэраў. Няхай сабе і так... Але ж тут нам была адрэзана не роля музыкантаў для суправаджэння танцаў на балі, а прадастаўлена зноў жа акустычна гоячая і ўтульная вялікая канцэртная зала (поўная назва такая Palacio de Congresos-Auditorio-la Coruña). Праграма цалкам з твораў рускіх кампазітараў: М. Глінка, А. Барадзін, М. Рымскі-Корсакаў, П. Чайкоўскі, Музыка уверчурі да оперы «Руслан і Людміла», віхром уварваўшыся ў залу, імгненна напоўніла кожны куточак нечым родным і блізім кожнаму з нас духам. Усё магло б паказацца звычайным; толькі нібы народжаны першым выбухам аркестравага tutti тэмпераментны запал дырыжора, эстэтычная дасканаласць яго жэстаў упэўнена павялічыла аркестравы карабель па акіяне Музыкі. І ў гэтыя хвіліны я меў магчымасць назіраць не толькі за сваімі калегамі-музыкантамі, але і за залай: зацікаўленасць на мяжы напружанай увагі — так я ахарактарызаваў бы атмасферу. І яшчэ — немагчымасць вылучыць хаця б аднаго-двух у зале, занятых нейкай пабочнай справай... Было адчуванне, нібы людзі ўпершыню пачулі цудоўную музыку, нібы адкрылі для сябе новы музычны свет... Шкавал апладысмантаў хутчэй нагадаваў рэакцыю стадыёна. Ніякай розніцы з Мадрыдам!

Канцэрт не меў вядучых, ішоў без аб'явак, слухачы арыентаваліся па праграмках, таму калі некалькі нумароў было перастаўлена, публіка крыху збянтэжылася. А наогул, іспанскія слухачы не толькі добра арыентуюцца без вядучых, але і патрабавальна адносяцца да выканання музыкі: па рэакцыі залы заўсёды можна вызначыць, што больш спадабалася, а што крыху менш. Было адчуванне, што некаторыя нумары з балетных сюіт крыху расхалоджвалі ўвагу публікі, уносілі зацянутасць у дынаміку выступлення...
Назаўтра зноў пераезд (амаль цэлы дзень) у Мадрыд, кароткая ноч для адпачынку (і знаёмства з начной сталіцай). Раніцай — пераезд на поўдзень, у горад Алікантэ, што на ўзбярэжжы Міжземнага мора. Высокія пальмы, цёплы ветрык, характэрнае і дагледжанасць. Што казаць горад-курорт, дзе адпачываюць людзі... Тут наш канцэрт (зноў з салістамі беларускай оперы) адбыўся ў зале «Teatro Principal», сцена якая была спецыяльна падрыхтавана для выступлення нашага калектыву. Зноў мы сустрэліся са шчодрай добразычлівай публікай. Працавалі з задавальненнем, нягледзячы на стомленасць. Пасля канцэрта — лёгкі актэйл (па нашаму — вячэра, але без спіртнога), а пад раніцу ўжо семалёт на Маскву, адтуль поездам у Мінск...

Вядома, можна было б шмат чаго ўспомніць і раскажаць чытачам пра выступленні аркестра ДАВТА Беларусі ў Іспаніі. Але з намі была рэжысёр БТ В. Скварцова, сёе-тое ўдалося зняць і паказаць у эфіры — гэта лепш за ўсякія словы. Былі, вядома, і водгукі ў іспанскай прэсе на нашы канцэрты, з якімі я знаёмы паводле самых першых, недасканалых перакладаў. Тамтэйшыя крытыкі не прапускаюць ніводнай дробязі (напрыклад, маленькую затрымку пачатку канцэрта ў Ля-Каруні) і наогул рэцэнзуюць канцэрты зусім не «па-нашаму»...
Я ж у сваіх нататках меў на мэце пазнаёміць чытачоў з замежнай «пэрм'ерай» аркестра, якая, на мой погляд, прайшла выдатна. Паверылася, што пры пэўных паляпшэннях умоў працы артыстаў аркестра Беларусі можа, «не ўтульваючы галаву ў плечы», разлічваць на ўдзел нашых музыкантаў у самых высокіх па ўзроўні міжнародных фестывалях, конкурсах, заяўляць гастролі нашага калектыву за мяжой.
Вядома, што ў тэатры наогул і ў самім аркестры ДАВТА вельмі шмат праблем, якія нельга вырашыць асобна ад праблем глабальных, эканамічных і інш. Паездка ў Іспанію вызначыла як праблемы, іх якасную структуру, так і рэзервы творчага патэнцыялу старэйшага ў рэспубліцы аркестра (не будзем казаць пра ўвесь тэатр, у якім зацягваюцца рэформенныя

працэсы). Што найперш кінула ў вочы ў Іспаніі? Што мы не дарма прыехалі, што мы патрэбны тамтэйшым сьтым, адзетым людзям. Хіба можа «там» каму-небудзь прыйсці ў галаву думка, што музыкант, аддаўшы столькі гадоў дзяцінства, юнацтва вучобе, а астатнюю частку жыцця — працы ў аркестры, задарма есць хлеб? Што ён апошні ва ўсіх чэргах, ва ўсіх спісах — на павышэнне зарплат, на жыллё, на аўтамабіль? Калі ўжо пачнуць разумець і ў нас, што «прадукт культуры» — гэта не столькі сам Іваноў-Пятроў, не сам артыст, а тое, што ён нясе людзям, ягонае справа! І хто ж возьмецца ў рэчце рэшт лячыць культуру? Той, хто паставіць яе ў канец чаргі?
Перажываць за культуру — значыць перажываць за народ свой, і зусім гэта не менш важна, чым перажываць за эканоміку! Канечне, замежныя паездкі нам сёння каштуюць вельмі дорага, валюты бракуе і г. д. Але ж возьму на сябе смеласць казаць, што і яны акупляюцца і вяртаюць самае каштоўнае культуры — уласную годнасць людзям мастацтва, веру ў творчыя сілы, дапамагаюць змагацца з песімізмам і адраджаць тое няўлоўнае, што загублена ў розныя часы нашай гісторыі.
Пятро ДУДАРЭНКА,
артыст аркестра ДАВТА Беларусі.

МУЗЫКА

...!
«ГРУНВАЛЬДСКАЯ ПАСТАРАЛЬ»

Запісы, якія днямі зрабіў у студыі Беларускага радыё Уладзімір Захараў, безумоўна, узабагацілі музычную фанатэку. Тут і класіка — І.С. Бах; і зусім арыгінальныя творы — мініячурны з «Дзіцячага альбома», напісанага У. Захаравым у 17-гадовым узросце, ды яго ж фантазія «Грунвальдская пастараль», створаная сёлета...

Для нашага чытача імя гэтага музыканта — новае, і таму праз нейкі час мы прадложым знаёмства з творчай асобай У. Захарава на старонках «ЛіМа». Пакуль жа толькі скажам, што малады гітарыст жыве і працуе ў Гродне; сёлета ён узяў удзел у VII Міжнародным конкурсе гітарыстаў у Іржаве і атрымаў чацвёртую прэмію, зрабіўшыся першым на Беларусі дыпламантам міжнароднага ўзроўню слэрд гітарыстаў. На творчым спаборніцтве ў Іржаве У. Захараў апроч абавязковых твораў іграў і арыгінальныя беларускія: уласныя п'есы ды п'есы свайго калегі (і земляка) В. Жывалеўскага. Паспех гэтай музыкі, не падобнай ні да рускай, ні да польскай (ну, хіба толькі да старажытнай польскай), у замежных спецыялістаў натхніў У. Захарава на новыя творы, якія ён прапанаваў і для запісу на радыё.
У наротнай гутарцы з нарспандэнтам «ЛіМа» гітарыст прызнаўся, што сапраўды творчая атмасфера Міжнароднага конкурсу ў Іржаве, цікавае сацыяльнае калег да беларускага гітарнага школы пераканала яго ў слушнасці ўласных памінаў: «Мы без свайб музыкі — мы... не музыканты». П'есы У. Захарава, відаць, будуць прадастаўлены і ў канцэртных праграмах Гродзенскай гарадской «Тызенгаўз-капэлы», салістам якой ён стаў. А пакуль разам з аркестрам напэлы ён рыхтуе пэрм'еру Канцэрта для гітары маладога гродзенскага кампазітара М. Калешкі.

C. Б.

АПЛАДЗІРАВАЎ СОПАТ

Усцешна ўжо тое, што на традыцыйны Міжнародны фестываль эстраднай песні ў польскім горадзе Сопаче ўпершыню быў запрошаны беларускі выканаўца. Асабліва ж усцешна паведаміць нашым чытачам, што ён, малады, але досыць папулярны на Беларусі спявак Андрэй Хлестоў, выступіў на знакамітай сопачан эстрадзе пасляхова і па выніках прадстаўнічага міжнароднага конкурсу заняў чацвёртае месца, быў адзначаны спецыяльным прызам. Павіншаваць Андрэя можна, відаць, не толькі з поспехам на прэстыжным песенным форуме, а і з прапановай прэстыжнага месца працы: як нам паведамілі, А. Хлестоў будзе пер салістам Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі.
Фота А. ХИТРОВА.

роддзе — поле, лес, бераг ракі або возера, вясковая вуліца ці хата... Тут і толькі тут жыве ён паўнакроўным натуральным жыццём, тут раскрываецца яго арыгінальнасць, непаўторнасць, самабытнасць. Якая ж, скажыце, калі ласка, патрэба — бясконца выстаўляць яго на сцэну, дзе ён губляе сябе? Навошта свядома збядняць скарб, дэарыентаваць глядачоў? Да таго ж такога роду дзейнасцю займаюцца ўсе, хто толькі мае ахвоту.

Словам, царскую карону цягае хто хоча, але амаль ніхто быццам бы не заўважае абсурднасці такога становішча. Наадварот: усе гэтыя шматлікія конкурсы, фестывалі, канцэрты, агляды дружна ідуць пад сцягам «адраджэння» і «развіцця» народнай спадчыны. Што гэта? Глабальная хлусня ці такое ж глабальнае невуцтва? Няўжо арганізатары падобных мерапрыемстваў і сапраўды не разумеюць, што копія ніколі не заменіць арыгінала, і колькі б ні арганізоўвалася прафесійных і самадзейных калектываў, што працуюць на фальклорным матэрыяле (а па-просту развучваюць і выконваюць народныя песні), ад гэтага фальклору аўтэнтычны не адрозніцца? Яго сапраўднае аднаўленне павінна ісці іншымі шляхамі, і пра іх ужо доўгі час даводзяць прафесіяналы.

Задача першаўступеннай важнасці тут павінна зрабіцца дзяржаўная ахова аўтэнтычных форм народнай культуры. Трэба, урэшце, усвядоміць, што шмат гадоў з «народнай крыніцы» толькі «чэрпалі», «бралі» і «пілі», да яе толькі «прыпадалі», ёю толькі «карысталіся». Непрадбачлівыя даследчыкі і сродкі масавай інфармацыі зрабілі шмат, каб замацаваць у грамадскай свядомасці заганы тэзіс пра «невывучанасць» скарбніцы народнага мастацтва». Але нічога невывучанага на зямлі няма: безгаспадарчае выкарыстанне традыцыйнай спадчыны прывяло яе на мяжу знішчэння. Даўно наспеў час для сур'ёзнай і прафесійнай працы, якая была б скіравана на пераакцэнтаўку свядомасці шырокага кола грамадскасці са спажывецкіх і забаўляльных устаноў на ахову фальклорнай першакрыніцы, на стварэнне такіх умоў яе жыцця, пры якіх яна магла б натуральна самааднаўляцца.
Дзейная дапамога трады-

цыйнай культуры ляжыць на шляху яе стымулявання. Асноўнай работай культасветнікаў на месцах павінна зрабіцца не «падрыхтоўка» аўтэнтычных выканаўцаў для выступлення на чарговым аглядзе мастацкай самадзейнасці, а падтрымка фальклорнай ініцыятывы, якая зыходзіць ад саміх носьбітаў традыцыі. Пры гэтым у першую чаргу трэба заахочваць натуральныя для сапраўднага народнага мастацтва формы спеваў, гульні, танцаў, інструментальнай музыкі на адкрытых паветры, адраджаць абрады гадавога і сямейнага цыклаў — каляды і шчадраванне; масленіцу, гуканне вясны, валачобны і юраўскі абрады, святы на сёмуху, русалле, абрад куста; купалле, зажынкі, жніво, дажынкі; вяселле, хрэсьбіны. Прычым рабіць гэта ў адпаведнасці не з агульнымі для ўсёй Беларусі сцэнарыймі, распрацаванымі ў сістэме культасветработы, а з апорай на жывую або рэканструяваную мясцовую традыцыю. Не магу тут не ўспомніць зробленыя па адным сцэнарый тэлевізійныя «Вячоркі». Проста дзіва, як аўтары ўмудраліся раўнаваць пад адзін грабянец такія, здавалася б, розныя гурты з розных рэгіёнаў, колькі штучнасці было ў рэпліках нязменных «вядучых» і ў сцэнічных паводзінах саміх выканаўцаў. Пра які гонар і годнасць аўтэнтычнага фальклору тут можна гаварыць, калі хваля лёгкаважкай «вяселлю» і забаўляльнасці дрэннага густу ўзнімалася аж да «гульні ў дурня». І гэта сродкі масавай інфармацыі выдаюць за адраджэнне фальклору!

Яшчэ адна праблема — пераемнасць традыцыі. Асабліва ўвагу тут трэба звярнуць на стварэнне ў вёсках пэўных умоў, пры якіх натуральным для фальклору вусным шляхам ішла б перадача песенных, інструментальных, танцавальных і іншых традыцый ад старэйшага да маладзейшага пакаленняў.
Работа гэта цяжкая, працаёмкая, і доўгатэрміновая. Трэба разумець, што значныя пласты традыцыйнай культуры ў выніку памылак культурнай палітыкі мінулых дзесяцігоддзяў ўсё яшчэ мусяць быць у скрытым стане, і даведзецца прыкласці багата намаганняў, каб вызваліць іх ад адкрытага жыцця

і ўрэшце вярнуць традыцыйнай культуры той грамадскі статус, які адпавядае яе значнасці і як гістарычнага феномена, і як з'явы сучаснага культурнага жыцця.

ЦЯПЕР колькі слоў аб прапагандзе. Яна таксама павінна павярнуцца ў бок прафесіяналізму. Неабходна дакладна ўсведамляць, што любая форма прапаганды аўтэнтычнага фальклору так ці інакш скажае яго, і імкнуцца, каб такіх скажэнняў было як мага менш. А што ж сцэнічныя формы? Зусім адмаўляцца ад іх няма патрэбы, але канцэртныя паказы аўтэнтычнага фальклору павінны быць іншымі. Галоўнае — ужо цяпер трэба адмовіцца ад практычна шырокага і пастаяннага ўцягвання аўтэнтычных майстроў ва ўдзел у шматлікіх фестывалях, аглядах, конкурсах і да т. п. масавых мерапрыемствах. Недапушчальна ўціскаць аўтэнтыку ў «прокрустово ложэ» мастацтва арганізаванай звонку самадзейнасці, і ўвогуле не трэба прапагандаваць традыцыйнае мастацтва разам з самадзейнасцю, бо гэта, як ужо гаварылася, вядзе да падмены арыгінала другаснымі формамі і ў выніку — да разбурэння арыгінала.

Канцэрты аўтэнтычнага фальклору павінны быць канцэртнамі асобнымі і асаблівымі, спецыялізаванымі, яны вымагаюць навукова-папулярнага каментарыя, гэта па-першае. Па-другое, праграма кожнага такога канцэрта не можа быць проста «наборам нумароў». Справа ў тым, што кожны з шасці музычна-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі (нагадаю, што гэта Паазер'е, Заходняе і Усходняе Палессе, Панямонне, Падняпроўе і Цэнтральная Беларусь) мае сваю сістэму песенных жанраў, адметныя асаблівасці музычнага стылю, інструментальных ансамблевых і сольных традыцый. Гэтыя сістэмы адметнасцей і павінны быць адлюстраваны ў канцэртах. Нарэшце, трэцяе: для ўдзелу ў аўтэнтычных канцэртах трэба запрашаць не проста добрых, а выдатных выканаўцаў. Прычым, вызначэнне ступені іх майстэрства таксама вымагае пэўных вядоў ад таго, хто вядзе адбор. Народны мастак-карыфей звычайна валодае не толькі прыгожым моцным голасам непаўторнага аўтэнтычнага тэмбру, але і майстэрствам імпрывізацыі. У адпаведнасці з законам

вуснай традыцыі такі выканаўца кожную песенную страфу вар'іруе, таму песня ў яго «іграе», «вядзецца з пералівамі», «выкручваецца голасам», словам, жыве, дышае — гэта і ёсць сапраўднае народнае мастацтва, такіх выканаўцаў і трэба запрашаць на выступленні.

На заканчэнне — пра маральны аспект узятай праблемы. Духовныя формы традыцыйнага народнага мастацтва не ахоўваюцца законам, яны безбаронныя. Нягледзячы на тое, што беларускія этнамузыкалагі неаднойчы звярталіся ў Міністэрства культуры Беларусі з прапановай выступіць з заканадаўчай ініцыятывай аб ахове аўтэнтычнага фальклору як жывога помніка духоўнай культуры беларусаў, становішча не мяняецца. Ва ўмовах, калі наша традыцыйнае мастацтва засталася па сутнасці бяспраўным і калі яго праблемамі займаюцца ў асноўным дылетанты (кадры прафесіяналаў амаль не рыхтуюцца), пытанні маральнасці ў адносінах да традыцыйнага мастацтва набываюць асаблівую вострыню. Можна сказаць, што традыцыйная культура з'яўляецца той лакмусавай паперкай, якая выяўляе сапраўднае, а не паказушае стаўленне да нацыянальнай спадчыны з боку як асобных людзей, так і дзяржаўных устаноў. Маральныя нормы тут ведаюць, здаецца, усе, але аднаго ведання недастаткова, патрэбны маральныя ўчынкi. Ды нават і гэтага мала: патрэбна актыўнае супрацьдзеянне тым учынкам, якія супярэчаць маральным нормам.

Хоціць дылетанцкіх слоў пра адраджэнне традыцыйнай культуры, хоціць «папяровых» праграм, патрэбна праца — карпатлівая, штодзённая, доўгатэрміновая, прафесійная. Тады, можа, дажывём да таго часу, калі чалавек, які ўжыў таўталогію «народны фальклор», будзе асмяяны як невука, а праслаўленыя «грушы на вярбе» і сапраўды пасохнуць, бо дзеля іх не будзе пажыўнага асяроддзя.

Тамара ВАРФАЛАМЕЕВА.

«Няма пад небам цішыні»

Песімістычнае

Мой дом стары,
Яму й не спілася,
Што будучы так яго ламаць.
Перабудоўшчыкі стаміліся,
У ногі Праўдзе пакланіліся,
Зноў трэба перабедаваць.

Ужо не плешчацца у ладачкі,
Хлусны адпеніўся фантан.
Пустэльны зірк палічак лавачных
З пустэчай згодны жывата.

Гарчыць, гарчыць жуда айчынная
І горкі скваркі роднай грам.
Ад бруду родны храм ачысціўшы,
Мы ўсё павымяталі з крам.

Іконы не з нябёс з'яўляюцца,
Іх з цёмных спратаў дастаюць.
І нават права дазваляецца
На мову родную сваю.

Прысела старасць зноў на прызбачку,
Кійком намацала зямлю.
З якім-якім гаркавым прысмакам
Ты, наша вечнае «Цярплю!»

Згубіў я вас, перабудоўшчыкі,
Наіўцы,
Лёсавыратоўшчыкі,
І сам прараб перабудовы
Падаўся ціхенька у сховы.

Ураган

Вы ціха спалі, з выгадай,
Але прыйшла чарга:
Вас проста з ложкаў выкінуў
Грымотны ураган.

Пакуль крычалі дружнае
«Няхай жыве», «Ура»,
Ён вырастаў заслужана
З якогась пухіра.

На гульбішчах абцасы
Я заскакаў да ран.
«У-р-р-а!» — я грымнуў басам,
А выйшла — «У-р-р-аган!»

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ПАКУЛЬ НЕ ЗАРАГАТАЛІ ўСЕ БЕДНЫЯ

Якімі толькі сродкамі не карысталіся нашы былыя вялікадзяржаўныя і наўныя суверэнныя ідэалогі, каб адцягнуць нашу ўвагу ад існых падзей на палітычнай варні. Пачынаючы, мусіць, ад апастыльных тэлевізійных роспавядаў пра пераможаных разведчыкаў, што аднарукна спраўляліся з усёй замежнай разведкай, і канчаючы аскомавымі меладрамамі пра няшчасную рабыню Ізабелу ды пра занудлівых багатых, якія чамусьці ніяк па-сапраўднаму не заплачуць. Пацяшаюцца ва ўсю з нас услаўніцы астралагічнымі прагнозамі, акупаючы ў бездань дзікуніскіх неверагоднасцей свету, ледзь не давялі да масавага гіпнатычнага псіхозу, а людзі, нашы надзвычай даверлівыя і цярплівыя людзі, прымушова ўвайшлі ў стан анабіёзу і, здаецца, прызвычаліся ўжо да пякельнага існавання і не вераць, што калі-небудзь па-людску зірнуць на свет божны.

Я, за свае няпоўныя сорак год, не раз быў ачмураны дзяржавай і неаднойчы, не раўнуючы з тымі мексіканскімі багатымі, шчыра плакаў і данараў сябе і за хлуслівыя мары аб светлай будучыні, і за спаганеную веру ў лепшае жыццё, і за жабрацкае маленства, і за прыкельныя пакуты свайго палескага краю, абздоленага радыяцыйнай навалай, і за азвярэлы ад жыццёвай няпэўнасці народ. Прыгадваю, з якой патрыятычнай асалодай я «облічал» сусветны імперыялізм, кляў апошнімі словамі ненавісны капіталізм, як не раз перад школьнай (ды і не толькі школьнай) аўдыторыяй чытаваў знакамтыя алендалекія калі не памыляюся, словы аб тым, што калі яны (амерыканцы) навучаць нашу моладзь снакаць пад сваю музыку, дык яны навучаць і думаць па-іхняму. Толькі чамусьці тады наша ідэалагічна-прапагандысцкая машына замоўчвала той фант, што, акрамя вышэйазначанага, той слаўты план разбурэння камуністычнай ідэалогіі прадугледжваў і разбурэнне нашай маралі, наўмыснае разбэшчванне нашых душ. І яны ў рэшце рэшт дамагліся, каб наша міласэрнасць, дабрыня,

Як абухом ён з маху
Мястэчкі аглушыў.
Зрываў з дамоў ён дахі,
З галоў — капелюшы.

Ён пушчу як сякераю
Па корані ссякаў
І падсякаў імперыю
Да верхняга сука.

Ён за турмою колішняй
Такі узяў разгон,
Аж барвяны аковышак
Хапаўся за пагон.

Трымцела ўсё і вохкала
У хатах і дварах.
Той ураган эпоху ўсю
На мужнасць вывараў.

Хоць мог, не стаўся яваю
Мой ураджайны год.
Ляцела наша яблыня
Карэннямі на ўсход.

Над роднай баравінаю
У змушаным вітку
Жагналася галінаю
З пчалюю на лістку.

Цягнула неба волакам,
І размываўся дол.
Над ёй упары з воблакам
Кружыў якісь анёл.

Пытаўся я ў анёла,
А ці яму вясёла.
Анёл крычаў вачыма:
— Мне гэтак, як Айчыне!

А той шаленец недзе
Адгрукатаў і знік.
Але няма пад небам
І сёння цішыні.

Хоць звыкла ўсё нібыта,
Ды прытаміўся век.
І яблыні адбітак
На воблаку плыве.

Вось ён, свет нязвыклы мой,
Праўда, ды не тая,
Бусел з вышкі вяртавой
Вёску аглядае.

Што ў ёй там!
Бліны пякуць
І каровак дояць.
Недзе выслалі раку,
Не вяртаюць доўга.

Сумны лад,
Малы аклад,
Скрозь антан тычыны.
І на ўсе паўсотні хат —
Тры ўсяго мужчыны.

Ці буслы занемаглі —
Дзетка не прыносяць!!
А яны б дапамаглі,
Толькі хто іх просіць!!

Дзіравы ветразь.
Хмурае дасвецце.
У гнеўным моры
Мару не дагнаць.
Даўно-даўно ўжо памяняўся вецер,
А ветразь мы не хочам памяняць.

Рэчка мая,
віруння,
Адвірвала сваё.
Рэчка мая, гаруння,
Сохне ўспамін-ручак.
Плынна гуляла з галінкамі,
Грала мяньковым хвастом,
Лёгка, як пярэнка,
Крохкая, як хросток.
Я з хлапчукоўскай таптухай
Кожны твой корч атаптаў.
Кожны вірок твой праслухаў
У маладых чаратах.
За самае сціснулі горла
Цябе лемяхоў лычы.
Хутка праз вушка іголки
Зможаш ты працячы.
Выгінаў лёгкія коскі
Збеглі ў пракосаў радкі.
Жыцьцем я з імем вёскі,
Згубіўшы імя ракі.
Брат мой,
Вось кліч мой запозні:
Час не прыходзіў які б —
Помні імя сваё, помні,
І не забудзь праз які
Вёскі імя і ракі!

Павяду цябе за вёску,
У бярэзнік малады,
У свае былыя вёсны,
У далёкія гады,
У вясны зялёны дым
І астылыя сляды.

Маладых галін заломы,
Сарамлівы бляск кары...
Не, ніякаму харому
Гэты рай не паўтарыць.

Тут і спынімся.

Даволі.
Хай душу даймае шал —
Зеляною хваляй волі
Скалыхнулася душа.

Прысмак сораму гаркавы
І паўзмрок чужых начок.
Стрэлье конікам у травы
І пагасне аплічок.

Будуць кроны карагодна
У тваіх вачах кружляць,
Будуць з нашай згодай згодны
Неба, сонца і зямля.

Будзе вешчая зязюля
Пра сваё нам кукаваць,
Будзе хітрая бабуля
З-за бразы цікаваць...

Яўген Аляксеевіч ЗАЙЦАЎ

Беларускае выяўленчае мастацтва па-несла вялікую страту. 13 верасня на 84 годзе жыцця памёр выдатны майстра сучаснага жывапісу, народны мастак Рэспублікі Беларусь, ветэран Вялікай Айчыннай вайны Зайцаў Яўген Аляксеевіч.

Я. А. Зайцаў нарадзіўся 3 студзеня 1908 г. у г. Невелі, прафесійную адукацыю атрымаў у Віцебскім мастацкім тэхнікуме і Ленінградскім інстытуце жывапісу, скульптуры і архітэктуры.

З першых крокаў самастойнага жыцця ў творчасці Я. А. Зайцаў прысвяціў сябе гістарычнаму жанру і прытрымліваўся яго на працягу ўсяго творчага шляху.

Першыя палотны мастака: «Чапаеў», «Пахаванне героя», «Абарона Брэсцкай крэпасці», «Выйсце з блокады», «Мая рэспубліка ў агні Айчыннай», шэраг партрэтаў і краўвідаў сведчаць аб высокім прафесійным майстэрстве мастака, вылучаюць жывапісца як майстра не толькі кампазіцыйнай пабудовы станковай тэматычнай карціны, але і арыгінальнага каларыту. Лепшыя яго творы занялі пачэснае месца ў музейным фондзе Беларусі, грунтоўна адлюстроўваюць час, на працягу якога фарміраваліся мастак і яго творчасць.

Я. А. Зайцаў прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці, неаднаразова выбіраўся ў склад праўлення Саюза мастакоў Рэспублікі Беларусь, быў яго старшынёй, узначальваў секцыю жывапісу, прымаў удзел у рабоце многіх мастацка-экспертных фарміраванняў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

За дасягненні ў прафесійным выяўленчым мастацтве ён быў выбраны членам-карэспандэнтам Акадэміі мастацтваў Саюза ССР, узнагароджаны ордэнамі «Працоўнага Чырвонага Сцяга», «Дружбы народаў», «Знак пашаны», медалямі. Нягледзячы на свой цяжкі фізічны стан у апошнія гады Я. А. Зайцаў працягваў працаваць не толькі над стварэннем сваіх новых палотнаў, але прымаў актыўны ўдзел у распрацоўцы канцэпцыі развіцця выяўленчага мастацтва Рэспублікі Беларусь у сучасных умовах.

Творчая самаадданасць Я. А. Зайцава мастацтва, змаганне за яго ідэалы — прыклад служэння нацыянальнай культуры, які будзе жыць вечна ў памяці і сэрцах нашых суайчынікаў.

С. С. ШУШКЕВІЧ, В. Ф. КЕБІЧ, М. І. ДЗЯМЧУК, Н. С. ГІЛЕВІЧ, Я. К. ВАЙТОВІЧ, А. І. БУТЗВІЧ, П. К. КРАУЧАНКА, А. М. ГЕРАСІМЕНКА, П. В. БУРАЛКІН, В. А. НІКІФАРУ, І. Г. ЧЫГРЫНАУ, Я. М. КАВАЛЕУСКІ, А. А. ДУДАРАУ, М. М. ЯРОМЕНКА, М. У. КІРЗЭУ, М. А. САВІЦКІ, З. І. АЗГУР, Л. Д. ШЧАМЯЛЕУ, В. А. ГРАМЫНА, Г. Х. ВАШЧАНКА, А. М. КІШЧАНКА, Я. Р. ЧАМАДУРАУ, М. В. ДАНЦЫГ, В. П. ШАРАНГОВІЧ.

Мікола ЛЯШЧУН,
настаўнік.

г. Лагойск.

КУЛЬТУРА

Норман Мейлер у Беларусі

У час сустрэчы ў Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь. Фота Аляксандра ТАЛОЧКІ, Белінфарм.

Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслаў Шушкевіч прыняў вядомага амерыканскага пісьменніка кіраўніка амерыканскага ПЭН-клуба — элітнага літаратурнага аб'яднання — Нормана Мейлера. Норман Мейлер — аўтар

больш за 20 кніг, перакладзеных на многія мовы свету. У Беларусі яго прывялі цікаваць да падзей, што адбываюцца ў нашай рэспубліцы, жаданне сабраць матэрыялы для сваіх будучых твораў.

Аднадумцы Савы Марозава?

Гэта ўсцешна, калі багатыя плачучы. У тым сэнсе, што ім таксама не чужыя лепшыя чалавечыя пачуцці. Але яшчэ лепш, калі багатыя не даюць плакаць іншым, дбаюць пра іх, прыходзяць на дапамогу.

Мо так неўзабаве і будзе? Здаецца, з'яўляюцца і ў нас гэтыя свае Савы Марозава.

Як вядома, у Беларусі створана акцыянернае таварыства «Кросны». Гэта

першае акцыянернае таварыства, што на першы план ставіць ідэю нацыянальнага адраджэння. Сярод заснавальнікаў «Кроснаў» такія знакамтыя фірмы, як «Дайнова», «Мегасан», камерцыйны банк «Дукат», «Мастацкая галерэя».

«Кросны» маюць намер выдаткоўваць сродкі на развіццё культуры. Чым не прыклад, варты пераймання?

НАШЫ ГОСЦІ

«Зоркі» сусветнай велічыні

Заўтра — апошні дзень гастролі ў Мінску маскоўскага тэатра «Русский балет». Асацыяцыя заходнеўрапейскіх імпрэсарыя надала гэтым артыстам званне лепшага балетнага калектыву Еўропы (па вядомых 1991 г.). А мастацкага кіраўніка славага калектыву — Вячаслава Гардзева даўно ўжо ведаюць як «зорку» сусветнай велічыні. Нягледзячы на дарагоўлю жыцця, білеты на спектаклі гасцей (кошт ад 40 да 100 рублёў) мелі попыт у мінчан, якіх зацікавіла і класіка — «Лебядзіна возера», «Жызель», «Спячая красуня», і вечары дывертывентаў, і, канечне, творчы вечар Вячаслава Гардзева. Наладзіла для нас сустрэчу з выдатнымі артыстамі балета Рэспубліканская дырэкцыя нацыянальных мастацкіх праграм. Н. К.

На хвалях дружбы

На сцэне Палаца прафсаюзаў у Брэсце выступае аркестр з Гановера. Фота Эдуарда КОВЯКА, Белінфарм.

Некалькі гадоў падтрымліваючы сяброўскія сувязі супрацоўнікі Галоўнага паштовага ўпраўлення нямецкага горада Гановера і Брэсцкага абласнога вытворча-тэхнічнага ўпраўлення сувязі і інфарматыкі. Калегі неаднаразова абменьваліся дэлегацыямі, вывучалі вопыт адзін у аднаго, нямецкія спецыялісты памаглі ў тэх-

нічных абсталяванні прадпрыемстваў сувязі горада над Бугам.

А нядаўна ў Брэсцкай вобласці выступіў аркестр духавых інструментаў паштовых работнікаў Гановера. Самадзейныя артысты з Германіі далі канцэрты ў абласным цэнтры, Кобрыве, Баранавічах. Іх выступленнем спадарожнічаў нямецкі прадпрым-

МУЗЫКА

Што абяцаюць «Дэбюты»

Тэлепраграма «Дэбюты», якую вялі кампазітар А. Елісеенкаў ды музычны рэдактар Г. Крассоткіна, прадставіла маладых твораў Змітра Яўтуховіча, Алену Шушкевіч ды Алега Хадоску. Цікава было ўявіць будучыню беларускай музыкі праз прызму іхніх твораў, прадстаўленых у перадачы. Усцешна, што ўсе трое надаюць вялікую ўвагу мелодыі. Кожны — па-свойму; песні З. Яўтуховіча для дзя-

цей напеўныя, простыя, хаця іхнія прастата, мне падалося, небяспечна суседнічае з банальнасцю раіансы А. Шушкевіч адухоўлены лірыкай, інтанацыяна блізкай рускаму класічнаму рамансу, меладызм балета А. Хадоскі «Залаты ключык» у аснове сваёй сентыментальны. Мяркуючы па музыцы, прадстаўленай у «Дэбютах», гэтыя маладыя кампазітары пакуль не закранаюць складаных праблем су-

часнасці. Відаць, з часам мы адкрыем іх у зусім іншым амплуа. А пакуль яны яўна схіляюцца да лёгкіх жанраў, зноў жа, кожны па-свойму: З. Яўтуховіч з галавой «даўнырыца» ў папулярную музыку, імкнучыся стварыць выбітны шлягер, А. Шушкевіч аддае даніну давярльнаму салону плянню, А. Хадоска, здаецца, разлічвае на густ заўзятых мелама-наў.

Ці абяпіраецца хто з іх на беларускую народную песню? Пытанне, можна, і не зусім дарэчы. Бо не выключана, што нацыянальнае увасобленне ў музыцы сёння крыху інакш, як учора, — напры-

клад, у лананічнасці форм, у някіднасці стылю, у шчырасці пачуццяў. Дык ці не пазнаецца ў гэтых рысах музыкі маладых твораў беларускі нацыянальны характар? Вабіць адкрытасць і жыццядарнасць іхняй музыкі. Яны ж — маладыя! І толькі пачынаюць свой творчы шлях. А «Дэбюты» з удзелам З. Яўтуховіча, А. Шушкевіч ды А. Хадоскі БТ, паводле традыцыі, з часам паўтараюць у эфіры. Так што ў тых, каму не выпадала паглядзець перадачу раней, ёсць яшчэ магчымасць для цікавага тэлевізійнага знаёмства з гэтымі маладымі кампазітарамі Беларусі. В. Р.

ТЭАТР

Здымачнае лета скончылася

Мінскі тэатр-студыя кінаакцёра адкрыў чарговы сезон спектаклем «Генералы ў спадніцах» Жана Ануя (рэжысёр Барыс Луцэнка). На жаль, прэм'ерны спектакль «Дзіця з Віфлеюма» Мікалая Пінігіна зацікаўленай публіцы трэцяга верасня паглядзець не выпала з прычыны ад'езду адной з выканаўцаў, Т. Мархель, у Амерыку. Затое добрую залу сабраў днём «Дуэт для салісткі» Т. Кемпінскага, — спектакль не сыходзіць са сцэны ўжо чацвёрты год.

Сцэна са спектакля «Дуэт для салісткі». Фота Г. СЛАВОДСКАГА.

ЛІТКУР'ЕР

Адзначылі землякі

У Забалацім сельскім клубе Уздзенскага раёна адбыўся вечар, прысвечаны 70-годдзю пісьменніка-земляка Алеся Махнач. Юбіляра віталі старшыня калгаса «Інтэрнацыянал» М. Мыслівец, намеснік старшыні Уздзенскага райвыканкома Н. Шынон, старшыня Уздзенскага сельсавета Т. Высейка. Члены літаратурнага аб'яднання, якое працуе пры

раённай газеце «Чырвоная зорка», працягалі вершы, прысвечаныя юбіляру.

Аб роднай зямлі, яе людзях, героях сваіх шматлікіх твораў гаварыў А. Махнач, ён таксама падзяліўся сваімі творчымі планами.

Закончыўся вечар канцэртамі лепшых калектываў мастацкай самадзейнасці раёна. У. КОБРЫН.

Вуліца імя Максіма Гарэцкага

Пабольшала «літаратурных» вуліц на карце сталіцы суверэннай Рэспублікі Беларусь. Нядаўна Мінскі гарвыканком прыняў рашэнне аб прысваенні адной з вуліц мікрараёна Сухарава 1—4 імя класіка нацыянальнай літаратуры Максіма Гарэцкага.

Званне — па заслугах

У Касцюковічах Іван Чыгрынаў — чалавек свой. Часта наведваецца да землякоў, пастаянна цікавіцца іх справай. Ды і ў творчасці сваёй не абмянае, як вядома, зямлі маленства. Яна пазнаецца і ў апавяданнях пісьменніка, і ў яго знакамітых раманах аб Вялікай Айчыннай вайне. Так што прысваенне І. Чыгрынаву звання ганаровага грамадзяніна Касцюковічаў — заслужанае.

Бібліятэчка «Беларускай мінуўшчыны»

Яйна раней курцы з'явілася? І сапраўды так. Выхад першага нумара новага гістарычнага часопіса «Беларуская мінуўшчына» яшчэ толькі чакаецца, а першы выпуск яго бібліятэчкі ўжо прыйшоў да аматараў даўніны. Праўда, пакуль што ў выглядзе газеты (палова лімаўскага фармату).

У выпуску ёсць што прачытаць. Ужо назвы матэрыялаў сведчаць, што выданне разлічана на самае шырокае кола чытачоў: «І заручылі Соф'ю з каралём...», «...Нап'е лі-

тоўскае стаяла пад Масквою», «Хто разгадае таўмяніцу Друцка?», «Луіс Карвалан у Беларусі», «Беларус і першы сакратар?», «Няўдалы замах на Сталіна», «Расстрэліная кніга»...

Бібліятэчка дэбютавала пад дэвізам «Тайны, сенсацыі, адкрыцці». Але, як сведчыць у звароце да чытача галоўны рэдактар «Беларускай мінуўшчыны» М. Кузняцоў, у перспектыве — выпуск дадаткаў у выглядзе невялікіх брашур «Гістарычныя навіны».

ВЫСТАВЫ

Усходнія матывы

Каміль Камал — мастак-манументаліст, які апошнім часам працуе ў станковым жывапісе. Ён нарадзіўся ў

Грузіі, скончыў мастацкую вучэльню ў Баку. Вышэйшую адукацыю атрымаў у нашым тэатральна-мастацкім інстытуце на кафедры манументальна-дэкаратыва нага роспісу. Дыплом абараніў у 1990 годзе, застаўся ў Мінску. Персанальная выстава Каміля Камала ў Палацы мастацтваў мае назву «Усход». Есць у ягоных творах нешта ад казак «Тысяча і адной ночы» і нешта асабістае, суб'ектыўнае, што можа ведаць і адчуваць толькі той, хто нарадзіўся на Усходзе. В. БОГУШ.

Космас Георгія Паплаўскага

Над тэмай «Космас» мастак Георгій Паплаўскі працуе ўжо больш за 15 гадоў. Ім створаны партрэты касманаўтаў, шматлікія малюнкi з натурны, якія ўвасобілі моманты жыцця касмадрама Байканур. Апошняя серыя работ пад назвай «Дальняя касмічная сувязь» — гэта філасофскае асэнсаванне аўтарам працэсу асваення касмічнай прасторы.

Хутка палотны беларускага мастака разам з карцінамі касманаўтаў А. Лёнава, В. Джанібекава, А. Сакалова будуць прадстаўлены на філатэлістычнай выстаўцы, прысвечанай касмічнай тэме, якая хутка адрываецца ў музей астранаўтыкі і фантастыкі ў швейцарскім горадзе Івердон.

ДРУК

«Тэатральная Беларусь», № 5

Працягваючы знаёмства з новымі драматычнымі творами, часопіс на гэты раз прадстаўляе кніжкі «Чарадзейная рыдлёўка» А. Дыбчы, «Кветкі пад ліўнем» І. Сідарука. Слова пра аўтараў, пра адметнасць гэтага жанру гаворыць А. Сабалеўскі, адначасова даючы парадкі будучым пастаноўшчыкам.

«Калі мы станем тэатраламі?» — такое пытанне задае У. Дамашэвіч і дзеліцца думкамі адносна ролі тэатра ў духоўным адраджэнні грамадства. «Кірмаш і барахолка» — роздум Я. Мілшаўскага для «Тэатральнай Беларусі» як быццам нечаканы. Але не спяшаючыся з вывадамі, а лепш прыслухайцеся да думкі аўтара, да яго разваг пра неабходнасць беражлівага стаўлення да даўніны, вяртання да вытокаў.

«Балтыйская тэатральная вясна», якая сёлета праходзіла ў Гародні, прынесла адкрыцці, агаліла праблемы. Да яе вяртаюцца Т. Арлова ў артыкуле «Што сышло з ганчарнага круга», а таксама крыжык І. Алексітэ (Літва), антрыса

А. Клімава, рэжысёр Р. Таліпаў, адказваючы на пытанні анкеты «ТБ» (інтэрв'ю брала Т. Сабалеўская).

«Незапатрабаваны рэзерв» бачыць у аднаітоўнай драматургіі В. Яцухна, М. Манароў расказвае пра рэжысёра Краснапольскага народнага тэатра В. Ермаловіча («Адраджэнец»), а С. Клімовіч — пра мастацкую Г. Юрэвіч, якая распрацоўвае нацыянальныя нацыянальны («Яна запрашае на белы танец...»), «Радаўніца з Хрэсьным ходам...» — пра яшчэ адно вяртанне нацыянальных традыцый гаворыць Я. Адамовіч.

Да 110-годдзя з дня нараджэння У. Галубна прымеркаваны ўспаміны С. Грахоўскага («Апошняя трагедыя Галубна»), рэпартажы Л. Гаробчанкі і І. Абласнай з юбілейных мерапрыемстваў.

У нумары — справаздача А. Марціновіча з «круглага стала», прысвечанага надзённым праблемам тэатра на сучасным этапе («Пяць гадоў: набіткі, страты праблемы...»), хроніка тэатральнага жыцця. У канцы нумара — раздзел «Пасля спектакля» (гумар, сатыра).

Покліч сёвай даўніны

«Настаўніцкая газета», пачынаючы з нумара, які выйшаў у мінулую суботу, адрывае новую рубрыку «Старажытныя гарады Беларусі». Думаецца, яна прыйдзеца да спадобы настаўнікам і ўсім аматарам даўніны.

Рэдакцыя мае намер расказаць пра Полацк і Менск, Тураў і Наваградак, Бярэсце і Слуцк... Першае падарожжа журналіст А. Аўрамчык прапанаваў зрабіць у Гародню.

КОНКУРСЫ

У гонар Сустрэчы Двух Светаў

У сувязі з 500-годдзем Сустрэчы Двух Светаў (1492—1992) ЮНЕСКА праводзіць міжнародны літаратурны конкурс.

Конкурс праводзіцца ў два этапы. Першы — на нацыянальнай глебе (верасень — кастрычнік). Творы пераможцаў гэтага этапу конкурсу (3 чалавекі ад кожнай дзяржавы-ўдзельніцы) прадстаўляюцца на міжнародны тур.

Пераможцы нацыянальнага тура будуць уагараджаны дыпламамі ЮНЕСКА.

Пераможцаў міжнароднага тура чакаюць 7 прэмій. 1-ая — прыз на суму да 10 тыс. долараў ЗША і паездка ў Сент-Мало (Францыя), 6 прэмій — гасцільны тыдзень у Сент-Мало.

Прыбыццё Калумба ў Амерыку ў 1492 годзе выклікала падзеі і працэсы, якія ў той ці іншай ступені анакалі ўплыў на ўсе краіны.

Якое значэнне для Беларусі, яе культуры і гісторыі мела Сустрэча Двух Светаў? Менавіта гэта тэма павінна быць раскрыта ў Вашым конкурсным творы — вершы, сачыненне, кароткае апавяданне, нарыс і г. д. да 15 машынапісных старонак.

Шаноўнае спадарства! Чакаем Вашых твораў да 15 кастрычніка г.г. па адрасе: 220034, Мінск, вул. Фрунзе, 5. СП «Конкурс».

У конкурсе бяруць удзел усе жадаючыя.

Рэспубліканскі тур міжнароднага конкурсу праводзіць Камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, Саюз пісьменнікаў, Міністэрства адукацыі, Асацыяцыя садзейнічання ААН Рэспублікі Беларусь, Беларускае асацыяцыя клубаў ЮНЕСКА, Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

ЧАС ВЯРТАЕ НОВЫЯ і новыя пад-
рабязнасці смерці нашага нацыя-
нальнага генія і прарока Янкі Ку-
пала. «Настаўніцкая газета» (10
студзеня 1990 г.) надрукавала
пісьмо настаўніка С. Драздо з Гродна, у
якім ён цалкам падзяляе вывады, што
былі зроблены мною ў артыкулах
«Сняцца сны аб Беларусі» і «У сведкі за-
пісы пакліча», а менавіта—Янка Купала
загінуў у гасцініцы «Масква» не па волі
выпадку, а паводле загадка старанна
спланаваанай і абдуманай акцыі. У якас-
ці яшчэ аднаго доваду ён прыводзіць
словы свайго калегі Івана Афанасьевіча
Тартычнага, які быў «дэталёва дасведча-
ны ў трагедыі» і даўно, яшчэ ў 60-х га-
дах, сцвярджаў, «што, забойцы Купала...
«свае». Версіі, лічыў ён, аб няшчасным
здарэнні, аб самагубстве, як і «руцэ»
нямецкіх разведчыкаў, не адпавядаюць

шчыма» «яшчэ некалькі стопак шам-
панскага». Ды і ніякіх «стопак» у нума-
ры, дзе жылі Міхась Лынькоў і Канд-
рат Крапіва, не было — былі звычайныя
шклянкі...

Выклікае пярэчанне і тое, што, як
паведамляе Гарлінскі, «прыкладна ў 22
гасцініцы і Крапіва з нумара
ушлі (Вайцінскай жа ў нумары не было!
Яна прыйшла ў гасцініцу потым), і ми-
нуту праз 10 пасля іх ушэлу Луцкевіч».
Як расказваюць сведкі, Янка Купала
не сам «вышэлу», а яго выклікалі па тэ-
лефоне, пра што чамусьці ўмоўчае
Гарлінскі. Няпраўда і тое, што «момент
і абставяцтва падзення Луцкевіча
нікто не выдэлу». Бачылі, але трэба бы-
ло зрабіць выгляд, што не бачылі. Не
паведамляе Гарлінскі і тое, як і чаму
Янка Купала апынуўся на 9 паверсе —
9 і 10 паверхі перагароджаныя наглуха,

ваць беларускую мову ва ўсіх урадавых
установах, судах справаводстве і
друку...

Як вядома, у канцы XVIII стагоддзя
Вялікае княства Літоўскае было далучана
да Расіі (1772, 1793 і 1795 гг.). Пазбаўле-
ную ўсякіх правоў польскімі паланізата-
рамі беларускую мову нікто і не думаў
аднаўляць. Наадварот, было зроблена
усё магчымае, каб жыхары краю забылі,
што яны беларусы, ведалі сваю мо-
ву. Кацярына II разам са сваімі памоч-
нікамі распрацавала цэлы план русіфі-
кацыі нярускіх народаў. Вось што, на-
прыклад, пісала яна князю Вяземска-
му: «Малая Расія, Лифляндія і Фин-
ляндія суть провинцыи, которыя
пратыя канфірмованымі ім прывіле-
гіямі: нарушыць оныя отрешеніем всех
вдруг весьма непристойно было б, од-
нако же называть их чужестранными и

До революции Белоруссия входила в
состав Сев.-Зап. края, при чем западная
ее часть часто описывалась вместе с тер-
риторией современной Литовской рес-
публики под именем Литвы или Литов-
ских губ. (Гродненская, Виленская), хотя
литовцев там только незначительное
меньшинство».

Цікава: пра ўсё гэта ў апошнім вы-
данні «Советская энциклопедия» (М.,
1970) ужо нічога не піша. Паведамленне
толькі, што «БССР... граничит на З. с Поль-
шей, на С.-З. с Литов. ССР, на С. с Латв.
ССР, на С., С.-В. и В. с РСФСР, на Ю.
с УССР. Пл. 207,6 тыс. км². Нас. 9 млн.
чел. (на 15 янв. 1970)».

Усё быццам правільна. І разам з
тым... Словам, ёсць пра што думаць...

Польскае здзіця ўжо ў першым класе
завучае напамяць верш:

— Kto ty jestes?
— Poliak maly.
— Iaki znak twój?
— Orzel bialy...

Рускае здзіця, вучыцца ў школе, зас-
войвае на ўсё жыццё словы пра сваю
мову — «о великий, могучий, прэзди-
вый и свободный русский язык» (Тур-
генеў), словы У. Маякоўскага — «Да
будь я и негром преклонных годов, и
то без унынья и лени, я русский бы вы-
учил только за то, что им разговаривал
Ленин», ды і многае іншае, што выхоў-
вае горадасць за свой народ, сваю мо-
ву... А беларускае здзіця, пайшоўшы ў
школу, вучыла тое самае, што і поль-
скае ці рускае. Пра свой жа народ,
сваю мову калі хто з настаўнікаў і га-
варыў, джк не лепшае. І мы яшчэ
здзіўляемся, адкуль у большасці бела-
русаў скептыцызм, нігілізм да свайго
народа і свайго мовы...

Перагортаў старонкі выпушчанага ў
1924 годзе выдавецтвам «Савецкая
Беларусь» дэкламатара «Чырвоны ду-
дар». Як ён цудоўна, з густам афарм-
лены! Прыгожая, у некалькі фарбаў
вокладка, партрэты пісьменнікаў і акцё-
раў, да кожнага твора даюцца заставач-
кі і канцоўкі. Шрыфт таксама падзбра-
ны такі, што вачэй не адвесаці. І замест
дэкламатара адпаведны афармленню —
укладалі ж гэты зборнік Янка Купала,
Цішка Гартны і Аляксей Ляжневіч. Сярод
аўтараў — самая лепшая беларуская
пісьменнікі. Гэта сапраўдны падарунак
усім, хто любіць беларускае слова, а
найперш — мастацкай самадзейнасці,
клубным работнікам. Вось бы цяпер
нешта падобнае выдаць!

Ёсць у гэтым дэкламатара, акрамя
твораў, якія шырока вядомыя, неадна-
разова перадрукоўваліся, і тыя, якія як
бы наважна засталіся толькі на старонках
гэтага выдання. Між іх — прыпеўкі та-
ды яшчэ маладога Кандрата Крапіва
«Нэпія» і гумарыстычны верш А. Цярэ-
біча (псеўданім ці не Аляксей Ляжневіч?)
«Што і як будзе», які падаліся мне не
пазбаўленыя цікавасці для сённяшняга
нашага чытача.

НЭПІЯ

Прыпеўкі
Скарацілі ўсюды шаты —
Я без хлеба і без хаты.

Усюды трэсты, сіндыкаты,
У мяне ж на портнах латы.

Нэп адзеўся ў шаты-латы,
У мяне ж на лаце лата.

Нэп вунь дыбае на «норках»,
А я шлёпаю ў апорках.

Нэп пахучы дым пуснае,
Мне ж махорні не хапае.

Ох, у Напа нішанішча!
У мяне ж, дык вецер свішча.

Нэп сядзіць «лімоны» лічыць,
Мне ж пад нос ён «дулю» тычыць.

Жонка Напа — проста краля,
Мая ж — так сабе Яўгалья.

Жонка Напа ўся у срэбры
А Яўгалья ўся у зрэб'і.

Вунь у Напа дзеці сначуць,
А мае дык есці плачуць.

Нэп імчыцца, шыны-гума —
Не дагоніш — і не думай.

Едзе Нэп — зямля трасецца,
Мая ж «пара» ледзь пляецца.

Залаты Нэп дэгар мае,
А мой вунь на небе ззяе.

Нэп вандруе ў галіфэ,
У мяне ж, дык проста «фэ»!

Мясам корміць цюцкуну Нэп,
Я ж і сам брашу за хлеб.

ШТО І ЯК БУДЗЕ

Хачу сказаць я вам, браточкі,
Што калісь будзе на зямлі.
Ну, адным словам, рай настане,
Абы мы толькі дажылі.

Цудоўнасць будзе ў прыродзе,
З гарачыні каб не пагрэць.
Свяціць нам сонца ўчычы будзе,
А месціц днём нас будзе грэць.

Усюды цёпла тады будзе,
Пачнём без вопратак хадзіць,
Крайцоў, шаўцоў тады не стане,
Бо ім не будзе чаго шыць.

Усе тады мы будзем роўны,
Не трэба будзе працаваць,
А толькі будзем піць і есці
І па садох сабе гуляць.
Бо будзе нам ўсяго даволі,
Як масла, хлеба і каўбас,

ЎСЁ ПРА ТОЕ Ж...

Барыс САЧАНКА

сапраўднасці. Усё было інакш. Ён рас-
казаў нам пра добра чуае або ўласна
бачанае: «Ох, і хацкая была (маецца на
ўвазе жанчына, якая «падштурхоўвала,
скідала» ў пралёт лясвіцы паэта.—Б.С.)...
На пляцоўцы яна выконвала галоўную
ролю, спрытна, нібы чараўніца. Пры «не-
чаканай» сустрэчы з паэтам аж войкнула,
маўляў, ці не будзеце вы Янка Купала?
Вы так слаўна пішаце, асабліва пра ма-
лады, узносіце аж да нябёсаў, як тую
парашутыстку, ці, як яе зваць, Алясю...
Пяшчотныя словы выклікалі ўсмешку
паэта, ён ужо нават пакнуўся аддзя-
чыць «прыхільніцу» яго таленту, нахіліў-
ся, каб пакласці далікатны пацалунак на
яе мяккую руку...»

А вось другі дакумент, аўтэнтычнасць
якога не выклікае ніякага сумнення:
«Совершенно секретно
Народному комиссару внутренних дел
СССР товарищу Берия

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

28 июня в 22 часа 30 минут в гостини-
це «Москва» упал в лестничную клетку и
разбился на смерть поэт Белоруссии
Луцкевич (не здіўляйцеся, так напісана
ў гэтым спецапаведамленні.—Б.С.) Иван
Даминикович, 1882 года рождения, лите-
ратурный псевдоним Янка Купала.

Предварительным выяснением обстоя-
тельств падения никаких данных, свиде-
тельствующих о насильственной смерти
или самоубийстве не установлено.

Происшествию предшествовали сле-
дующие обстоятельства:

Примерно в 21 час Луцкевич был при-
глашен в комнату № 1034 (10 этаж той
же гостиницы) и проживающему там
председателю Союза советских писате-
лей Белоруссии Лынькову, где присутст-
вовали там же писатель Крапива, редак-
тор газеты «Красноармейская Правда»
Миронов, сотрудник этой же газеты Хар-
ланов и зав. отделом редакции «Известия»
Войтинская. Луцкевич пришел в не-
трезвом виде и с присутствующими еще
выпил несколько стопов шампанского.

Примерно в 22 часа Войтинская и Кра-
пива из номера ушли и минут через 10
после них вышел Луцкевич.

Момент и обстоятельства падения Луц-
кевича никто не видел. Можно предпола-
гать, что упал он с 9-го этажа, так как,
начиная с 8 этажа в лестничной клетке
обнаружены отдельные капли крови.

При осмотре комнаты, занимаемой Луц-
кевичем, обнаружены около стола две бу-
тылки из-под шампанского и не убранная
со стола посуда с запахом вина. Других
данных, связанных с происшествием, не
обнаружено.

Следствие ведет Военный прокурор гор.
Москвы.

Начальник 3 управления НКВД СССР
Горлинский.

29 июня 1942 года.

Гэтае «спецапаведамленне» — афіцый-
ная версія смерці Янкі Купала. Яна бы-
ла вядомая і раней і нічога новага не
дадае да таго, што мы ўжо ведалі. Але
ці можна верыць, асабліва калі пачы-
наеш уважліва перачытваць гэтае заб-
лытанае (знарок ці незнарок!) «спеца-
паведамленне», якое, мякка кажучы, паве-
дамляе няпраўду? Пачаць хоць бы з
таго, што сапраўднае прозвішча Янкі
Купала не «Луцкевіч», а Луцэвіч; Лынь-
коў, — каму ж, як не яму, верыць (Ліст
да Л. М. Федчанка), жыві ў гасцініцы
«Масква» не ў нумары 1034, а ў нумары
1036; у гэтым нумары ў час трагедыі не
было ні рэдактара газеты «Красноар-
мейская Правда» Міронава, ні супра-
цоўніка гэтай жа газеты Харланова, ні
загадчыцы аддзела газеты «Известия»
Вайцінскай... Іх прыходу Янка Купала
чакаў, дзеля чаго нават падрыхтаваў
быў стол з пацатункам у сваім нумары,
які, дарэчы, знаходзіўся на чацвёртым
паверсе... У нумары ў Лынькова былі
тады зусім іншыя людзі і яны сцвяр-
джаюць, што ў той дзень Янка Купала
не быў «в нетрезвом виде» (чакаў жа
гасцей!) і не «выпіл» з «присутствую-

не маюць лясвічнага праходу. Трапіць
з 10 паверха на 9 можна толькі ліф-
там... Ці па пажарнай лясвіцы... А калі
Янка Купала выклікаў ліфт, то чаму
выйшаў на 9 паверсе, а не на чацвёр-
тым, дзе ён жывіў?..

Зусім не так, як апісвае начальнік
Трэцяга ўпраўлення НКВД СССР, выгля-
даў і кракой, у якім жыў Янка Купала і
які быў адчынены пасля яго смерці...
Няўжо тыя дзве бутэлькі шампанскага,
што стаялі на stole ў нумары, былі
кімсьці выпіты, каб мець дадатковыя
 доказы таго, што Янка Купала «прішел
в нетрезвом виде» ў нумар да Міхася
Лынькова?..

Насцярожвае і паведамленне ўжо ў
самым пачатку гэтага «зусім сакрэтна-
га» дакумента — «предварительным
выяснением обстоятельств падения ника-
ких данных, свидетельствующих о на-
сильственной смерти или самоубийстве
не установлено». Што гэта? Каб адразу
супакоіць «народнага камісара ўнутра-
ных спраў СССР таварыша Берыю», што
тыя, каму даручалася знішчыць нашага
народнага паэта, спрацавалі чыста, ні-
якіх «даных, свидетельствующих о на-
сильственной смерти или самоубийстве»
не пакінулі? Ды і колькі разоў і кім
перапісвалася гэтае «спецапаведамлен-
не», каб у ім усё гэтак пераблытаць, каб
давесці — «поэт Белоруссии Луцкевич
Иван Даминикович, 1882 года рожде-
ния, литературный псевдоним Янка Ку-
пала» быў п'яны і таму, маўляў, не
здіўна, што з ім здарыўся няшчасны
выпадак?.. Яно ж, гэтае «спецапаведа-
ненне», прызначалася не толькі народна-
му камісару ўнутраных спраў СССР та-
варышу Берыю, а і таварышам Сталіну
і Молатаву, пра што ёсць на ім у са-
мым пачатку паметка: «Разослать:
т. Сталину, т. Молотову...»

Заданне было выканана і трэба было
пахваліцца перад тымі, хто яго даваў...

Відаць, паведамленне пра смерць
Янкі Купала чакалася, яно было не
менш важнае для Сталіна і Молатава,
чым зводкі з фронтэй вайны, бо яно
разам з імі легла на стол кіраўнікоў
дзяржавы ўжо на наступны дзень пасля
трагедыі — 29 чэрвеня 1942 года...

Бытуе, настэрна распаўсюджваецца
думка, быццам беларусы самі, добра-
ахвотна выракліся свайго мовы.

Вось толькі некалькі фактаў такой
«добраахвотнасці».

Праваслаўнае духавенства ў часы Вя-
лікага княства Літоўскага працавала ў
Беларусі іна блізкай і зразумелай пе-
раважнай большасці народу мове. Каб
паланізаваць і каталізаваць край,
польскі сойм у 1667 г. вызваліў ад вай-
сковых абавязкаў каталікаў і уніяцкае
духавенства (яно працавала па-польску),
праваслаўнае ж духавенства як ніжэй-
шае павінна было плаціць падаткі. Не
задаволіўшыся гэтым, на наступны год
сойм пастанаваў караць за пераход з
каталіцтва або уніяцтва ў іншую веру
выгнаннем з краю. Але і гэтага здало-
ся мала — у 1676 г. быў выдадзены
закон, паводле якога пад пагрозай кары
смерці праваслаўным забаранялася
выязджаць за межы свайго краю або
прыязджаць у край каму б там ні было
з-за мяжы...

Урэшце, у 1697 г. польскі сойм пры-
няў пастанову, якая забараняла ўжы-

обходиться с ними на таковом же осно-
вании есть больше, нежели ошибка, а
можно назвать с достоверностию глу-
постию. Сии провинции, так же Смо-
ленскую, надлежит легчайшими спосо-
бами привести к тому, чтоб они обру-
сели и перестали глядеть как волки из
леса».

Мураўёў-вешальнік і яго паслядоўні-
кі план гэты ўдасканалілі, пра што неад-
нойчы пісалася ўжо ў нашым друку.
Беларуская мова неўзабаве і зусім бы-
ла забаронена, і забарона гэтая трыва-
ла аж да 1905 года.

Час росквіту беларускага слова пасля
рэвалюцыйных падзей 1905—1907 гг. і
пасля 1917 трываў нядоўга. Спярша ў
Заходняй Беларусі, потым у Савецкай
пачаўся новы ўціск беларускага слова,
што прывяло ледзь не да нематы цэла-
га народа.

Межы Беларусі... Бадай што ні ў ад-
ной дзяржавы няма такіх адвольных,
далёкіх ад праўды межаў, як у нашай.
Проводзіліся ж яны не самімі белару-
самі, а тымі, хто «на працягу стагод-
дзяў вяршыў наш лёс. Таму эню і энюў
даводзіцца звяртацца да самых розных
крыніц, дакументаў, каб высветліць са-
праўдныя межы беларускай зямлі, тыя
мясціны, дзе справеку жылі і жывуць
беларусы. Немелаважнае значэнне ў
гэтым маюць працы вучоных, бо мена-
віта яны на падставе вывучэння народ-
най творчасці, мовы, культуры, быту
вызначалі гэтак званыя этнаграфічныя
межы. Першая Вялікая Савецкая Эн-
цыклапедыя (М., 1927 г., т. 5, стар.
352) пісала:

«Этнографическая Белорусская область
охватывает, кроме Белорусской Совет-
ской Социалистической Республики, так-
же некоторые части РСФСР, как то ча-
сти Брянской, Смоленской и Псковской
губ. Вне пределов Советского Союза ле-
жит т.н. Западная Б., состоящая из ото-
шедших по Рижскому договору 1921 г.
Польше территорий с белорусским насе-
лением. Сюда относятся воеводства: Ви-
ленское, Новогрудское, Полесское и боль-
шая часть Белостокского. Наконец, сев.-
зап. угол этнографической белорусской
территории (в бывших уездах Двинском,
Людзинском и Режицком) принадлежит в
наст. время Латвии. Указанные этногра-
фические границы Б., как области, в ко-
торой преобладает белорусское насе-
ление, определены научными трудами ака-
демика Карского и А. Смолитча. Границы
эти не вполне совпадают с границами
распространения белорусского языка.
Согласно карте восточно-славянских диа-
лектов, составленной Московской диалек-
тической комиссией, белорусские по ос-
нове диалекты распространены и далее
на Великоороссию, а именно — почти во
всей Смоленской губ. (за исключением
Гжатского уезда) и в большей (юго-зап.)
части Калужской губ. Белорусские влия-
ния на великорусские диалекты отмече-
ны на этой карте почти во всей псков-
ской губ. (за исключением Порховского
уезда), в юго-зап. части Тверской и даже
в юж. приграничной полосе Ленинград-
ской губ. С другой стороны, юго-зап.
угол Б., а именно — почти все Полесское
воеводство и юж. часть Мозырского ок-
руга БССР отмечены там, как районы
преобладания сев.-украинских диалектов.
Однако, поскольку население Калужской
и Псковской губ. в большинстве случаев
отличается великорусскими бытовыми
особенностями, и жители их считают се-
бя великороссами, — эти районы не вклю-
чаются в состав этнографической Б. Точ-
но так же, поскольку население Полесья
связано с белорусами общими бытовыми
отличиями, единством культуры и исто-
рии и официально признает себя белору-
сами, постольку этот район обычно отно-
сится к Б.

В этих границах Б. занимает террито-
рию в 317 тыс. кв. в. и насчитывает око-
ло 12 милл. населения.

Курай, смятаны, сыру, мёду,
Запас вялікі будзе ў нас.

Напрыклад, возеры смятанай,
А рэкі мёдам пацянуць
Ды маладо палеццяць з неба
І кучы масла парастуць.
Балоты змяняцца у кашу,
Гарамі хлеб будзе лянца,
А лек будзе, як камення,
Абы хацеў толькі збіраць.

На дрэве парастуць каўбасы,
А цунер будзе ў курганох,
А дзіч ўся смажаная будзе,
Абы ты есці толькі мог.

Толькі гарэлі там не будзе,
А калі хто захоча піць,
То мусіць з'ездзіць аж у пекла
І там у чорта папрасіць.

Там будзе рэдэка і цыбуля,
Махорка ўсюды парасце,
Што ты захочаш — будзе птушкі
Табе прыносіць на хвасце.

Між намі ланні не будзе,
Усе мы згодна будзем жыць,
Нават апосталы святых
Будуць у госці к нам хадзіць.

Але пануць ўсё гэта будзе,
Трэба сягоння ісці спаць,
А заўтра ўласнымі рукамі
Трэба на хлеб нам зарабляць.

Пра тое, што Гітлер і яго спадруч-
ныя, прыйшоўшы да ўлады, палілі і
знішчалі кнігі нягодніх аўтараў, — вядома
кожнаму, нават школьніку. Але што тое
самае рабілася ў нашай краіне Сталіным і яго
памагатымі — пра гэта пачынаем гаварыць
толькі сёння. Вось «Зводны кантрольны спіс
выданняў ДВБ, якія спісаны ў макулатуру», скла-
дзены «сектарам кнігагандлю дзяржаў-
нага выдавецтва Беларусі» (Мн., 1935). На 126
старонках гэтага выдання пералічана 1.778
назваў кніг і часопісаў, якія падлягаюць
тэрміноваму знішчэнню. Сярод гэтых
назваў творы беларускіх і рускіх пісьмен-
нікаў, пераклады з замежных моў, гістарыч-
ная літаратура, многія падручнікі, і нават
слоўнікі... Гэты «Зводны кантрольны спіс»
не адзіны, што складаліся пэўнымі служба-
мі і былі абавязковыя для выканання біблі-
ятэчных работнікаў. Такія спісы складаліся
штогод, а то і па некалькі разоў на год аж да
зусім нядаўняга часу...

Гітлера мы называем фашыстам, вар-
варам... А як назваць Сталіна і яго вуч-
няў, паслядоўнікаў?

Выдавецтва «Навука і тэхніка» вось
каторы ўжо год выдае серыю «Нашы
славетныя землякі». Але няма яшчэ
сярод кніг гэтай серыі кнігі пра выдат-
нага беларускага вучонага, кнігавыдаў-
ца, перакладчыка, асветніка Ілью Фёда-
равіча Капіевіча (Капіевскага), якой ён
безумоўна ж заслугоўвае.

Ілья Фёдаравіч Капіевіч нарадзіўся
на Мсціслаўшчыне ў сярэдзіне семна-
цатага стагоддзя. Вучыўся ў Слуцкай
кальвініскай школе. Ратуючыся ад гане-
нняў езуітаў, выехаў у Амстэрдам,
дзе ў 1700 г. заснаваў сваю друкарню.
Там ён выдаваў кнігі, прызначаныя для
распаўсюджвання ў Расіі. Але галоўная
заслуга І. Ф. Капіевіча ў тым, што ён
склаў праект рэформы ўсяго гэтага
навука-адукацыйнага царкоўнага апа-
стаўства і паказаў яго Пятру Першаму,
які якраз у той час знаходзіўся таксама ў
Галандыі. Пятру Першаму гэты праект
спадабаўся і ён аддаў загад адліць
шырыфт пазодле гэтага праекту і сваім
указам увёў яго ў Расію. Доўгі час гэты
шырыфт, як піша Адарукоў у працы
«Книга гражданской печати в XVIII в.»
(Мн., 1926) «называли то амстердамскими
литерами, то гражданскими литерами, то
белорусской азбукой». М. І. Шчалуноў у
свайой гісторыі кнігадруку піша: «Поручить
протостанту составление книг для
исконно-православной России мог только
Петр, и это было, вероятно, по тому
времени целой революцией». Шрыфт той,
беларускі, Капіевічаў, ужываецца і цяпер,
ён стаў асновай для пісьма многіх
народоў... Але заслуга І. Ф. Капіевіча не
толькі ў гэтым — ён адкрыў у Амстэрдаме
школу, у якой вучыў розным навукам
выхадцаў з Расіі. Сам І. Ф. Капіевіч
пісаў у адным з лістоў Пятру Першаму:
«Известно есть твоему пресветлейшему
царскому величеству, koliko я князей и
дворян твоего пресветлейшего царского
величества учил боле году, а за то не
желал от них денег, еще же трудился, их
ради, днем и ночью. Все же поехали и
спасибо не сказавши за учение, но
сопротивно мои же еще глобусы четыре,
не заплативши, завезли: два — князь
Осип Иванович Шербагов тые глобусы,
которые были на индийском дворе. Два
глобуса завезли Семен Андреевич
Салтыков за то, что я его долгое время
учил и трудился его ради...»

Заслуг перад Расіяй, перад усім аду-
каваным светам у І. Ф. Капіевіча столькі,
што іх цяжка і пералічыць. Ён першы
выдаў для Расіі лексіконы — падручнікі
для вивучэння інашаземных моў; ён першы
ужыў у друку індыйскія ці, як іх яшчэ
завуць, арабскія лічбы (да таго ўжываліся
літарнасьць); ён напісаў і выдаў вялікую
колькасць свеціх кніг,

сярод іх «Введение краткое во всякую
историю...», «Краткое и полезное руко-
водство во арифметику», «Уготовление и
толкование ясное поверстания кругов
небесных», «Грамматика латинская»,
«Морского плаванія книга», «Святцы,
или Календарь», а таксама пераклаў
творы Гамера, Эзопа, іншых старажыт-
ных аўтараў. Яго пераклады, перадру-
каваныя пад агульнай назвай «Римские
деяния» ў 1877—78 г. таварыствам
«Общество любителей древнерусского
письма», П. П. Вяземскі ацэньваў як на-
пісаныя па-беларуску («Издаваемый
текст «Римских деяний» писан на бело-
русском наречии, называемом нередко в
наших рукописях то польско-русским, то
литовским, то славяно-польским»).

Апошнія гады І. Ф. Капіевіч (памёр у
1714 г.) жыў у Маскве, працаваў у Па-
сольскім прыказе. Ён перапісваўся з Г.
Лейбніцам, шмат рабіў дзеля пашырэн-
ня навукі і ведаў.

Дарэчы, А. С. Пушкін хваліў Пятра
Першага якраз за тое, што ён «бросил
на словесность взор рассеянный, но
проницательный. Он возвысил Феофа-
на, ободрил Копиевича...» (А. С. Пуш-
кин, Полное собрание сочинения, т. 7,
стар. 308. М., из-во «Наука», 1964).

Чуюцца галасы беларускай грамад-
скасці пра неабходнасць адмены паста-
новы Савета Народных Камісараў БССР
ад 28 жніўня 1933 г. «Аб зменах і
спрашчэнні беларускага правапісу», якія
надта ж скалечыла нашу мову. І не
толькі пісьмовую, але і аусную. Паста-
нова ж прымаўся не дзеля ўдасканален-
ня правапісу, пашырэння ўплыву і
аўтарытэту беларускай мовы, а, як па-
ведмлялася, «у мэтах рашучага вы-
ганання з беларускага правапісу нацыя-
нал-дэмакратычных уплываў і скажэн-
няў», бо «беларускі нацыянал-дэмакраты-
зм, зыходзячы з сваіх буржуазных,
контррэвалюцыйных мэт, праводзіў пад-
рыўную шкодніцкую работу як на гас-
падарчым, так і на культурным фронце,
у тым ліку і ў галіне мовы, тэрміна-
логіі і правапісу. Нацыянал-дэмакратызм
імкнуўся ўсімі мерамі і спосабамі адра-
ваць беларускую літаратурную мову ад
мовы шырокіх беларускіх працоўных
мас, ствараў штучны бар'ер паміж
беларускай і рускай мовамі і засмечваў
беларускую мову рознымі сярэднежа-
вымі архаізмамі і буржуазнымі вульга-
рызмамі. Існуючы беларускі правапіс
значна засмечан указанымі нацыянал-
дэмакратычнымі плынямі і таму падля-
гае змене».

Так, у пастанове былі словы і пра
неабходнасць «палягчэння шырокім
працоўным масам вивучэння белару-
скай пісьменнасці, аслаблення школы ад
непрадукцыйнай работы пры вивуч-
чэнні беларускага правапісу», дзеля
«далейшага развіцця культуры белару-
скай мовы і поўнага падпарадкавання
беларускага правапісу задачам выха-
вання працоўных у духу пралетарскага
інтэрнацыяналізма». Але гэта былі толькі
словы...

Пастанова дадала новы імпульс ба-
рацьбе з лепшымі сіламі беларускай
інтэлігенцыі, якія яшчэ не былі знішча-
ны.

«Новы правапіс ёсць адной з канкрэт-
ных праваяў тае барацьбы, наторую
вядзе партыя за будаўніцтва культуры
нацыянальнай па форме і сацыялістыч-
най па змесце», — пісала газета «Звязда»
16 верасня 1933 г. у артыкуле «Новы
беларускі правапіс». — На жаль, гэтая
праўда яшчэ не разумеюць ненадзя-
ны таварышы. Наадварот, у апошнім часе
заўважаны тэндэнцыі сярод працоў-
нікаў і сялянства, што былі і ёсць у
Беларускай Акадэміі Навук, асабліва ў
Інстытуце мовазнаўства, дзе астачы на-
цызму прабавалі і прабуюць пад роз-
нымі прыкметамі далей шырыць свае
ідэі. Партыя тры гады назад разбіла і
выгнала з Акадэміі Навук Лёсінаў, Лас-
тоўскіх, Неірашэвічаў, Цякевічаў, ды
хто ж даў права людзям, седзячым у
Інстытуце мовазнаўства так начэпна
сцерагчы гэтую спадчыну? Як магло
стацца, каб ні прэзідыум Акадэміі на-
вук, ні партыйная ячэйка не заўважылі
гэтага і не ўжылі сродкаў дзеля ачы-
шчэння Інстытута мовазнаўства ад кла-
саво-чужых элементаў і іх спадчыны?»

Вядомая справа, сродкі «дзеля
ачышчэння Інстытута мовазнаўства ад
класаво-чужых элементаў» былі «ўжы-
ты», пра што красамоўна гаварыць
зборнік «Письменники БССР аб рэформе
правапісу беларускай мовы», які пад-
рыхтаваў і выдаў ужо ў наступным,
1934 г., Інстытут мовазнаўства пад
грыфам Акадэміі навук. Вось што пісала
ў гэтым зборніку:

«У сувязі з паяўленнем рэфармавана-
га правапісу беларускай мовы закліпа-
ла нацыяналістычнае балота, зашумела
нацызмаўскае ахвасце... Астачы
контррэвалюцыйных нацыянал-дэмакраты-
таў унутры нашага краю ўзнілі дзікае
галашэнне супроць спрашчэння права-
пісу... У апошнія часы ахвасце разгром-
ленага нацызмаўскага дзякуючы
прытуленню класавай пільнасці нена-
дзяны выдавецкіх работнікаў, змагло
пралезці ў наш друк з рэваншысцкім
контррэвалюцыйным вылазкамі. Вазмі-
це твор М. Лужаніна «Галасы гарадоў»
(вяд. 1933 г.): У гэтым творы Лужанін
вытрымлівае контррэвалюцыйны стыль
«самабытнасці» і ўжывае такія словы,
палія яных трэба даваць самае шырокае

тлумачэнне, але ад якіх, па Лужаніну,
вее «першабытнай прастатой і свежас-
цю...»

«Мова ў аповесцях Калюгі — гэта вы-
разная кулацкая, хутаранская мова і
яна арганічна выцякала з кулацкай на-
цыяналістычнай сутнасці яго творчасці».

«Мова ў вершах Таўбіна — вычурная,
штучна кніжная, жарганіраваная — та-
сама арганічна выцякала з буржуазнай
сутнасці твораў Таўбіна, гэтага полпра-
да ў літаратуры буржуазна-кулацка-
нацыяналістычнай інтэлігенцыі».

«Пад моцным нацыяналістычным
уплывам знаходзіцца паэт Хадыка. Мова
яго вершаў перасылана архаізмамі, не
прынятymi ў савецкай літаратуры пра-
вінцыялізмамі...»

«Контррэвалюцыйны нацызмаўскі
выдэрж у галіне літаратуры вядуць Сі-
дарэнка-Пеначкін, Баранавых, Мікан-
овіч...»

«Контррэвалюцыйная нацызмаўская
праца ў галіне мовазнаўства праводзі-
лася і ў мастацкай літаратуры. Успом-
нім арганізатараў контррэвалюцыйнай
нацызмаўскай ячэйкі, так званых літ-
згуртавання «Узвышша» Дубоўну, Пуш-
чу, Бабарэку...»

Усіх, каго называў друк, хто быццам
парушаў пастанову, дапускаў у сваёй
творчай працы «нацызмаўскія вылазкі»,
як контррэвалюцыйнае арыштоўвалі і...
Рэдка ўжо хто з іх заставаўся жыць...

Што ж да самой пастановы «Аб зме-
нах і спрашчэнні беларускага права-
пісу», дык яна, нягледзячы на ўсе зме-
ны, што адбыліся ў нашым грамадстве
за апошнія гады, дзейнічае і сёння.
Ніхто яе не адмяняў, хоць яна была і
прынята без уліку заўваг Інстытута мо-
вазнаўства Акадэміі навук, без згоды
многіх вучоных. У тым жа годзе пытанні
мовазнаўства, як пісала ў прадмове
да ўжо «ачышчанага ад класаво-варо-
жай засмечанасці» «Руска-беларускага
слоўніка» (Мн., 1937), вырашаліся ў
ЦК КП (б) Б, які «сістэматычна вёў
рашучую барацьбу з контррэвалюцый-
нымі нацызмаўскімі (...) за развіццё
беларускай сацыялістычнай культуры і яе
важнейшай часткі — беларускай мовы».

Пленумы ЦК КП (б) Б і бюро ЦК не
раз вырашалі пытанні класавай бараць-
бы на мовазнаўчым фронце, пытанні
росту і росквіту беларускай мовы».

Расстраляным пакаленнем называе
ўкраінская крытыка тых, хто прыйшоў у
літаратуру ў 20—30-я гады і потым быў
рэпрэсаваны. І яна не памыляецца, як
не памылілася б і наша крытыка, каб
назва та гэтаго тое пакаленне, што прый-
шло ў беларускую літаратуру ў тым жа
20—30-я гады. Большасць жа пісьмен-
нікаў, самая таленавітая частка іх былі
калі не расстраляны, дык загінулі ў
сталінскіх турмах і лагерах. Засталіся
жыць, былі выпушчаны на волю толькі
адзіны — «недастраляныя»... Але і яны
не змаглі, не паспелі расказаць усёй
жудаснай праўды пра сябе, свой час,
перажытае...

Такое таленавітае пакаленне і так
мала мы пра яго ведаем!

Як усё паўтараецца! У 1926 годзе,
калі ішла гэтак званая «беларусізацыя»,
газета «Савецкая Беларусь» пачала
дыскусію аб беларускай мове — пат-
рэбна яна ці непатрэбна. Сёння, калі
прыняты «Закон аб мовах у Беларускай
ССР» і сёй-той спрабуе — нясмела,
асцярожна, з аглядаю — каб чаго не-
пакладанага не выйшла? — яго выкон-
ваць, зноў на старонках друку — у
«Народнай газеце», «Знамя юности»,
«Белорусской ниве», «Советской Бело-
руссии» — тая ж дыскусія. Тады, у
1926 годзе, не вытрымаў, адгукнуўся
на адно з выступленняў ў «Савецкай
Беларусі» вершам «Акоў паломаных
жандар» Янка Купала:

Аноў паломаных жандар,
Сліўнем зарыўшыся ў нару,
Сядзіць расійскі чынадрал,
«Слуга оцечеству, цару».
Ён сніць былую моц і шыр:
Цары, царыцы, цэрныя, трон,
Пагромы, катаргі, Сібір...
О, Русь! Прими раба панлон!
Табе такой служыць па гроб
Не кіну я, і расцяраціць
Не дам дзяржаўнасці «оплот»
Цяпер, «единую», о, маці!
Цяпер, што бачу я кругом?
Пасад маўнілівы збурэн сямроў...
Рэспублікі! Ды з «языком»
З іх лезе кожная ўсрэд.
А ты, о рускі мой «язык»!
Мой «обшчарусні», што з табою?
Табе слухам быў мал, вялік,
Быў славен ты сваёй кляцбай.
Табою сам самадзяржац цар
Пісаў ланцужны свой закон,
Што маці-Русь есі жандар
Усёй Еўропы!

І свой сон
Сніць далей гэты царадвор,
Калі надыхдзе яму дзень,
Ізноў пад лёзгат царскіх шпор
Свой распасцёрці чорны цень.
Ён, гэты скінуты сатрап,
Не знае, што ў свабодзе жыць;
Яму дай вісельню, дык каб
На ёй «языкі» ўсе ўшчаміць.
Не па нутру, як смерць яму,
Што беларускае дзіць
Бяжыць у сцюжнюю зіму
У школу пазнаваць жыццё.
Служаўся, што хлапчук ў лапцях,
Напоўдзеты вёскі сын,
У роднай мове ўчыцца змог?...
О, стыдна, рускі «гражданин»!
Язык твой царскі ён табе
Не выража, спалокойны будзе!
Цябе тваім жа у ільцябе
Ён не забудзе памянуць.

О Вялікі Купала! Як далёка ты гля-
дзеш, як наперад усё бачыш!

ФОРМУ ЗНЯЦЬ АДМОВІЎСЯ...

...Існуе легенда аб тым, як адно
славянскае племя вяло вайну з турка-
мі. Каб разведзець сілы туркаў, якія
наступалі на зямлю гэтага невялікага
славянскага племені, у разведку пас-
слаў драбаў (рыцараў). Драбы ў час
разведкі ўбачылі, што ў туркаў вялі-
кая сіла. Гонар драбаў не дазваляў ім
хлусіць, але яны, вярнуўшыся з раз-
ведкі, казалі сваім ваюкам: «Ворагаў
мала. Мы пераможам!» Драбы свядо-
ма не казалі ўсю праўду, бо інакш
бы ў ваюкаў упаў бы дух і радзіму ім
давялося б аддаваць ворагам без бою.
А гэтага яны не маглі зрабіць...

За апошнія дзесяцігоддзі ў нашым
беларускім друку выліта шмат бру-
ду на беларускае дваранства, шляхту.
І толькі цяпер да нас, як кажуць, да-
ходзіць, што лепшая частка белару-
скай шляхты заўсёды верна служыла
свайму народу.

Хачу згадаць аднаго з лепшых, па
маім перакананні, прадстаўнікоў яе—
случкага шляхціца капітана Генераль-
нага штаба Сокала-Кутылоўскага, які
ў 20-ыя гады ўзначаліў першую бела-
рускую дывізію. Яго паводзіны ў час
грамадзянскай вайны і ў час другой
сусветнай вайны і нагадалі мне ле-
генду аб славянскім племені, якое
валяла з туркамі.

Калі Чырвоная Армія ў час грама-
дзянскай вайны пачала наступ супраць
паліякаў, якія ў той час акупавалі
Беларусь, у Слуцку вырашылі не
аддаваць нікому сваю зямлю без бою.
У той час у Слуцку жыло каля трох-
сот афіцэраў. Яны пачалі фарміра-
ваць случкі і грозаўскія палкі, якія
былі аб'яднаны ў дывізію. Як і водзіца
ў вайсковым свеце, камандаваць
дывізіяй афіцэры пранавалі стар-
шаму па вайсковым званні. Ім быў
генерал, прозвішча якога нам пакуль
што невядома. Генерал адмовіўся
ўзначаліць дывізію. Ён сказаў: «Вас
мала». Генерал трымаўся здаровага
сэнсу, ён не хацеў весці на верную
пагібель сваёй землякоў. Але не заў-
сёды мае рацыю той, хто кіруецца
толькі здаровым сэнсам. Нездарма ж
М. Горкі некалі пісаў: «Безумство
храбрых — вот мудрость жизни!».
Случка дывізія ўсё ж была сфарма-
вана. У рэшце рэшт яе ўзначаліў
капітан Сокал-Кутылоўскі. Яна некаль-
кі дзён вяла баі ў заходняй частцы
Случчыны, а потым адышла ў Заход-
нюю Беларусь і там была абязбро-
ена паліякамі. Сокал-Кутылоўскі і яго
таварышы без бою Случчыну не адда-
лі. Гэтым яны пакінулі аб сабе веч-
ную памяць у гісторыі Беларусі.

У час другой сусветнай вайны Со-
кал-Кутылоўскі меў званне маёра. Ён
камандаваў адным з батальёнаў Бела-
рускай краёвай абароны. Яго ба-
тальён лясных стральцоў ішоў у аван-
гардзе беларускіх падраздзелаў краё-
вай абароны, якія прарываліся ў
амерыканскую зону Германіі. Пра-
рыў быў паспяховым, але амерыкан-
цы паступілі не высакордна. Сокала-
Кутылоўскага і некаторых іншых бела-
рускіх вайскоўцаў яны перадалі на
яўную смерць — Чырвонай Арміі. Пе-
рад адпраўкай амерыканцы пера-
апаналі беларускіх вайскоўцаў у
нейтральную форму, але маёр Сокал-
Кутылоўскі адмовіўся зняць з сябе
форму беларускага афіцэра. Ён за-
стаўся верным сваім перакананням да
канца.

РЫГОР РОДЧАНКА,
краязнаўца.

г. Слуцк.

Прыносім прабачэнні

У мінулым нумары «ЛІМА» па віне рэ-
дакцыі дапушчана прыкрая памылка.
Прыносім свае прабачэнні пісьменніку
Івану Шальманаву і шчыра спачуваем
яму ў сувязі са смерцю МАЦІ.

СТО ВОСЕМДЗЕСЯТ год назад, 24 чэрвеня 1812 года, французскі імператар Напалеон Банарт перайшоў Нёман і пачаў вайну з Расіяй. У састане яго арміі былі і нашы землякі. Некаторыя дайшлі да Масквы ў корпусе І. Панятоўскага ці 8-м уланскім палку Дамініка Радзівіла. Некаторыя былі тут — у Слуцку, Мінску, Вільні, Барысаве. Яны блакіравалі Бабруйскую крэпасць з 5000-м гарнізонам, неслі ахоўную службу, лавілі марадзёраў і дзэрціраў. Пасля таго, як скончылася вайна, па ўсёй Еўропе Напалеона называлі злодзем і рабаўніком. І гэты, безумоўна, адпавядала ісціне. Аднак што тады казаць пра паводзіны расійскай арміі на Беларусі? Напачатку, для параўнання, паглядзім, хоць збоўшага, што «прыдбаў» Напалеон у Капыльскім і суседнім Нясвіжскім раёнах былога Слуцкага павета.

ДУМКА ЧЫТАЧА

ВЯРНІЦЕ НАРАБАВАННЕ!

У 1912 годзе, праз сто год, былі падлічаны страты ў вайне. Па Слуцкім павеце французамі быццам бы былі абрабаваны наступныя царквы: Урэцкая, Грозаўская, Труханавіцкая, Старобінская, Пруская, Раманоўская, Капыльская, Пукаўская і Нясвіжская Праэбражэнская. У горадзе Слуцку абрабаваны наступныя царквы: Саборная, Мікалаеўская, Георгіеўская, Міхайлаўская, Васкрэсенская, Калядная, Івана-Прадцечанская і Варварынская.

У Нясвіжскай Праэбражэнскай царкве ўкрадзены: рыза чорная гарусная старая, епітрахіль брызентавая чырвоны таксама стары, кадзільніца жоўтай медзі старая, кацельчык жоўтай медзі для асячэння вады стары, чатыры алавяныя падсвечнікі, тры невялікія свечкі, адзін малітвеннік стары і адна ікона сходу Святога Духу.

У святара гэтай царквы Паўла Папова былі забраны: драўляная агароджа каля хаты і гумна, а таксама 30 вазоў дроў і дрэва, прыгатаванае для рамонту хаты. З маёнтка забраны жывёла, хлеб, коўдры, бялізна, абутак, палатно, медны і жалезны посуд — усяго на 197 рублёў серабром. У сялян, якія належалі царкве, узята ўсяго на суму 58 рублёў 60 капеек серабром. Акрамя таго, у святара Папова, дзяка Плышэўскага і сялян гэтай царквы страўлена яравага жыта на 27 дзесяцінах і сенакосу на 12 дзесяцінах. У святара Капыльскай царквы Дашкевіча забралі рознай жывёлы, адзення, бялізны, абутку, хлеба, посуду і ўсялякіх прыпасаў на суму 177 рублёў 40 капеек серабром, а наяўнымі грашыма — 74 рублі; у святара С. Чаховіча — 101 рубель 75 капеек серабром.

У астатніх царквах, мусіць, страты былі невялікія, калі яны не ўспомнены. У Нясвіжы і Капылі, як бачым, усё падлічана да апошняга лахмана і свечкі. Усяго на суму 608 рублёў 75 капеек серабром. Калі дапоўніць царкоўныя страты, набярэцца, можа, 1000 рублёў, няхай нават дзве. Хаця святыя айцы тут, відаць, добра схітравалі. Касцёлы і уніяцкія царквы не заяўлялі аб рабаванні. Жандары былі са сваіх, мясцовых, па 40—50 чалавек на павет. Рабавалі царквы дзэрціры, якія туляліся па лясках.

Паглядзім цяпер, што ўзяла расійская армія. З архіва яе галоўнага штаба вядомы загад № 284 ад 9 студзеня 1813 года з Бромберга (там тады знаходзілася стайка М. І. Кутузава) Рахманаву. «З ліку гвалтам узятых маёй арміяй рэчаў ад ворага ў Нясвіжы і якія знаходзяцца цяпер у Мінску, абавязвае Ваша Правасудзіцельства:

- 1) Старажытныя медалі і манеты, якім Вы даеце спісак і якія я прыкладваю пер гэтым, адправіць у Харкаўскі Універсітэт;
- 2) Наогул царкоўныя рыштункі адаслаць

у Маскоўскі Сабор з Вашым пісьмом і пералікам усяго;

3) Самыя рэдкасці і старажытнасці перадаць Правасудзейнаму Саветніку Валугеву;

4) Усё, што застаецца і не мае вялікага значэння і кошту, прадаць з аўкцыёна і далажыць мне, колькі атрымана грошай. Грошы і што не прадалі перадаць Правасудзейнаму Саветніку Валугеву».

Камандзір 14-га егерскага палка А. І. Красоўскі пісаў у мемуарах, што ў замку яны знайшлі больш як на мільён каштоўнасцей. Усе трафеі на 40 вазях пад моцнай аховай павезлі праз Бабоўню, Пясочнае, Узду, Мінск на Бабруйск. Быў тады лістапад месяц і Напалеон яшчэ не пераходзіў Бярэзіны. Акт рабаўніцтва пацвярджае і адмірал Чычагаў, камандуючы Дунайскай армі-

і вярнуўся назад. Памёр у Францыі ў 1813 годзе ад кантузіі. З нашчадкаў засталася малалетняя дачка. Маёмасць была секвестравана. Толькі ці не праз дваццаць год нешта вярнулі з дазволу цара. Невялікая частка ўсяго нарабаванага была вернута Радзівілам у 1904 годзе. Добра захавалася толькі архіў Вялікага княства Літоўскага, Літоўская метрыка (цяпер у Маскве) і іншыя больш дробныя дакументы. Дарэчы, у гэты час некуды знік арыгінал Брэсцкай царкоўнай уніі 1596 года — асновы нашай рэлігіі, уніяцтва. Сучаснікі казалі, што яго забралі праваслаўныя святары і недзе замуравалі. У 1840 годзе Расія прызнала гэтую унію неспраўднай і аб'явіла ўвесь край праваслаўным. Трэба адзначыць, што свой нацыянальны каларыт беларусы захавалі, нягледзячы на вялікі царкоўны прыгнёт і бяспрыкладную русіфікацыю. Мы можам ганарыцца гэтым.

Верагодна, што і 12 апосталаў таксама ўкраі рускія генералы ў 1812 годзе. Гэтых апосталаў шукалі пазней у замку і ваколіцах рускія і немцы ў першую сусветную вайну, палякі пасля вайны, бальшавікі ў 1939 годзе і пазней. Нічога пакуль няма. Канешне, шукаць нясвіжскія скарбы трэба, але шукаць не ў Нясвіжы, дзе малая верагоднасць што-небудзь знайсці, а ў музеях ці сховішчах Масквы і Санкт-Пецярбурга.

Абірала нашы слуккі мясціны Расія як магла. У 1839 годзе, перад адменай уніі і пасля паўстання 1831 года, з касцёла ў Гавязне (заснаваны ў 1640 годзе) была вывезена ў Пецярбург бібліятэка бенедыктынак. У 1866 годзе гэты касцёл, як і многія іншыя, перабрабілі на царкву, забралі ікону Дзевы Марыі. Тое самае зрабілі з многімі касцёламі і манастырамі.

У верасні 1939 года Нясвіж заняла Чырвоная Армія. Была створана камісія па ўліку трафеяў. В. Катаеў у кнізе «Почти дневник», выдадзенай у 1962 годзе, прыпамінае, што ўсе залы былі не пустыя. Мэбля з розных парод дрэў, агромністыя, у тонкіх залачонных рамках лустры, сталы засцелены дарагімі сурвэткамі з вышэйкамі, на сталах кветкі ў дарагіх вазах, у шафах — кнігі, замежныя часопісы. Палатніца зала выслана скурамі мядзведзяў, ваўкоў, лісіц, на доўгіх сталах была раскладзена зброя — пісталеты, мушкеты, кінжалы, штурцы, стрэльбы. На сценах у аправе віселі рогі аленяў, ласёў, ікы дзікоў. Апошнія былі апраўлены ў золата і зашчэплены папарна. Усе гэтыя экспанаты атрымалі вышэйшыя прэміі на выставах паляўнічых трафеяў. У рыцарскай зале было поўна даспехаў — шлемаў, нагруднікаў, набедраннікаў, рыцары ў латах сталі ўздоўж сцен, былі нават рыцары-коннікі са стравусавымі пер'ямі на шлемах.

Калі ў 1941 годзе прыйшлі немцы, замак быў амаль пусты. Сёння там санаторый. Ад былой велічнасці няма і следу.

Трэба падкрэсліць бяспрэчны факт грабжы нашага краю Расіяй на многія мільёны рублёў. Усё гэта недзе там, у сховішчах ці дэманструецца ў музеях. Цяпер нам яго не ўбачыць. Недзе ж у Расіі нехта гэта ўсё ўлічваў і апырходаваў. Можа, нават ацэньваў у рублях.

14 лютага 1992 года ў Мінску члены СНД падпісалі пагадненне «О возвращении культурных и исторических ценностей государствам их происхождения». Але 22 мая 1992 года тэлебачанне Астанкіна паведаміла, што Расія скасавала гэтае пагадненне. Цяпер людзі маюць права запытаць: «Дзе праўда?» А яе неабходна дабіцца. Прычым, трэба каб ведалі жыхары ваколіц Нясвіжа і Мінскай вобласці, што ад нас узялі. Сёння горад Нясвіж не можа сабраць музей, а наша багацце, заробленае нашымі продкамі, цешыць людзей у Маскве ці Санкт-Пецярбурзе. У свой час ідэолагі КПСС клялімі ганьбай англійскіх імперыялістаў, якія вывезлі помнікі старажытнай культуры з Грэцыі, Егіпта, Індыі. Цікава, як паставіцца культурная Расія да гэтай праблемы сёння? Можа, варта людзям звярнуцца да пакуль што, самага дэмакратычнага прэзідэнта Расіі? Павінен жа старэйшы брат паважаць малодшага.

Вячаслаў ПІЛІПЧЫК.

Марцін КОУЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Казка пра горад, у якім не разбуралі храмаў, не зносілі могілкі, не заганялі ў калентар рані, не знішчалі рынкі, не мянялі старых назваў, не цураліся роднага слова... Тота што казана.

З часоў камбедаў тыя бедны, ідэі трупілі народ, ці не ў генетычны код заклалі, што найлепшы — бедны.

Вось каб тыя грошы, што зарабляем цяпер, і тыя цэны, што былі раней, і каб цэны не раслі, а зніжаліся, а тавараў выпускалі ўсё больш, дык у магазінах нічога не засталася б, бо кожны назапашваў бы на чорны дзень.

Чаго крыўдаваць на свет навакоўны і наш тэмперамент лядчаны, хіба мы, сябры, ні на што ўжо не здольны, зірніце на нашы дачы!

У слоў свая географія, свая сістэма каардынат, ці адолее чужая «мафія» наш родны «блат»?

Заняпад бальшавікоў — эра новых вестуноў. Ледзь цяжарных не бывае, хто скрануўся, той паштоў. Будзь гатоў між вестуноў новых згледзець ільцоў.

Хаос, а некая круцімся. — Дружка, і ў нос-мале так.

Узрушаная і радасная, выпраменьваючы святло, бегла насустрач, а я ліхаманкава ўспамінаў, дзе гэта мы бачыліся, пануль не пранеслася міма, на мяне нават не зірнуўшы, і мінулае камусці на шыю. Веру, людзі не паўтараюцца, зваротнай дарогі няма, і ўсё ж такі — што, як фартуна памылілася!

«Цой будзе жыць у нашых сэрцах!» Як перамяніўся час! Пісалі ж «Ленін».

Сурдалагапеды побач з намі, навучыце нас не балбатаць, трэба добра памахаць рукамі, каб пра нешта хоць бы што сказаць. Будзе эканоміць кожны зык, як не стане малаціць язык.

Эпохі розум, гонар і сумленне... ахвярнасць МУС... лагоднасць КДБ... Якім наборам дзіўных уяўленняў я абавязан, партыя, табе!

...! Узначалілі магутны інстытут Чарніка ў Маскве і Малафееў тут.

Не інстытут — дзяржава!

У тым-та і справа.

Слова ў дыскусіі. «За новыя ганаровыя!» — заклік цявроты. Прапаную тытулы «маршал прозы» і па падабенству «генералісімус прыгожага пісьменства»: сапраўдныя генералы клянуць на прычындах, неспраўдныя генералы плюнуць на прычындах.

Астраномы, астраномы, як вам падабаецца, касманаўт на касмадроме з астралагамі раіцца.

Белы лайнер у сіняве, асенняе сонейка, Кастра, Кастра ў Маскве, не Фіздэль — Вяронакі. О Марыяна, зорна экранна, у па-ру без герояў ты наша мроя!

Як вывесці мне формулу свабоды? Як рознасць між калючкамі і дротам? Калючкі ж гэтаксама дрот? — Дык і свабода — су-ма несвабод.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Руканісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 17.09.92 г. у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказы сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ЛіМ

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».